

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 22

FÖRSTA KAMMAREN

1968

7—9 maj

Debatter m. m.

Tisdagen den 7 maj

Sid.

Interpellation av herr Bengtson (cp) om åtgärder för att förhindra våld vid demonstrationer	6
Meddelande ang. enkla frågor:	
av herr Nilsson, Ferdinand, (cp) om förstärkta resurser för polisiära åtgärder mot kravaller	7
av herr Holmberg (h) ang. ordningsmaktens befogenheter att ingripa mot våld vid demonstrationer	7

Onsdagen den 8 maj

Vissa kommunala befogenheter inom turismväsendet	8
Hjälpmedel för handikappade	13
Beräkningsreglerna för ATP i samband med arbetslöshet	21
Inskrivning och redovisning av värnpliktiga	24
Företagsdemokratin	35
De anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande	40
Riksbankens sedelutgivning, m. m.	58
Fortsatt valutareglering	72
Bullerproblemet	76
Om inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt	83
Meddelande ang. enkla frågor:	
av herr Skärman (fp) ang. film- och stillbildsfotografering vid vissa demonstrationer	86
av herr Dahln (fp) ang. åtgärder för att förhindra våld vid demonstrationer, m. m.	86

Torsdagen den 9 maj	Sid.
Svar på enkla frågor:	
av herr Nilsson, Nils, (cp) ang. skattekraftsområde för den kommun som kan komma att bildas genom en eventuell sammanslagning av de i Mora kommunblock ingående kommunerna	88
av herr Kaijser (h) om utvecklingen av kostnaderna för fria läkemedel från och med januari 1968	89
av herr Mattsson (cp) ang. hastighetsbegränsning för viss fordonskombination	91
Svar på interpellationer:	
av fru Diesen (h) ang. eftersläpningen i Naturhistoriska riksmuseets verksamhet	92
av fröken Ranmark (s) ang. jämställande i kompetenshänseende av svensk och finsk lärarutbildning	97
Anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.	99
Organisation av ett läromedelsförlag	114
Meddelande ang. enkla frågor:	
av herr Wallmark (h) ang. förläggande av den planerade europeiska storacceleratorn till Lunsenområdet	132
av herr Nilsson, Nils, (cp) ang. frihet för de baltiska folken ..	132
av herr Sörenson (fp) ang. ungdomens sociala och internationella engagemang	132

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 8 maj	
Konstitutionsutskottets utlåtande nr 18, ang. vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet	8
Statsutskottets utlåtande nr 88, ang. vissa frågor om hjälpmedel för handikappade	13
Andra lagutskottets utlåtande nr 41, ang. ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.	21
Statsutskottets utlåtande nr 89, ang. ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.	24
— nr 90, ang. fortsatt utbyggande av akademiska sjukhuset i Uppsala m. m.	24
— nr 91, ang. fortsatt disposition av vissa äldre anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde	24
— nr 92, ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga	24

	Sid.
Bankoutskottets utlåtande nr 32, ang. företagsdemokratin	35
— nr 33, ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande	40
— nr 34, ang. särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, m. m.	58
— nr 35, ang. fortsatt valutareglering	72
— nr 36, ang. ändrad lydelse av 16 § förordningen om Svenska bostadskreditkassan och om bostadskreditföreningar, m. m. ..	75
— nr 37, om tillskapande av ett minnesföremål för ledamot av riksdagen	75
Första lagutskottets utlåtande nr 30, om fortsatt giltighet av lagen angående utvidgad tillämpning av lagen om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. och av lagen med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg	75
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 30, ang. bullerproblemet, m. m.	76
— nr 34, om inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt	83

Torsdagen den 9 maj

Statsutskottets utlåtande nr 93, ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.	99
— nr 96, ang. organisation av ett läromedelsförlag	114

Tisdagen den 7 maj

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollen för den 25 och den 26 nästlidne april.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Härmed får jag anhålla om tjänstledighet från riksdagsarbetet under tiden den 8—den 10 maj 1968 för deltagande i EFTA:s ministerrådsmöte i London samt tjänstebesök i Bryssel.

Stockholm den 6 maj 1968

Gunnar Lange

Den begärda ledigheten beviljades.

Vidare upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare

Med hänvisning till bifogade intyg anhåller jag om ledighet från riksdagsarbetet enligt min läkares bestämmande.

Sundsvalls sjukhus den 3 maj 1968

A. Gillström

Härmed intygas att riksdagsman *Anselm Gillström* sedan den 29/4 1968 vårdas å medicinska kliniken i Sundsvall på grund av hjärtsjukdom.

Sundsvall den 3 maj 1968

Sven Johnsson

Överläkare, docent

På gjord proposition bifölls ansökningen för den tid, varunder herr Gillström på grund av den i åberopade läkarintyget omförmälda sjukdomen vore oförmögen att deltaga i riksdagsarbetet.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 180, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1968/69, såvitt propositionen avser jordbruksärenden.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 200, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om rätt för Konungen att medge tull- och skattefrihet m. m. för anläggning som uppföres vid rikets gräns, m. m.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1968/69, m. m., hänvisades propositionen, såvitt den avsåge det procenttal av grundbeloppet, varmed statlig inkomstskatt för vissa skattskyldiga föreslagits skola ingå i preliminär skatt, till bevillningsutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogos och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 18, statsutskottets utlåtanden nr 88—92, bankoutskottets utlåtanden nr 32—37, första lagutskottets utlåtande nr 30, andra lagutskottets utlåtande nr 41 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 30 och 34.

På framställning av herr talmannen beslöts att å föredragningslistan för morgondagens sammanträde andra lagutskottets utlåtande nr 41 skulle sättas närmast före statsutskottets utlåtande nr 89.

Interpellation om åtgärder för att förhindra våld vid demonstrationer

Anmälades och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 121, angående vissa löneanslag m. m.; och

nr 122, angående begränsning av sva-
velhalten i eldningsolja.

Anmälades och bordlades skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor angående ersättning för deltagande i interparlamentariskt möte.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till klass- och ämneslärover utbildning m. m. för budgetåret 1968/69 jämte motioner;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation m. m. av försvarets rationaliserings-
verksamhet jämte motioner;

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en datamaskinfond och anslag till statskontoret för budgetåret 1968/69, m. m., jämte motioner;

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation av ett läromedelsförlag jämte motioner;

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisationen av den statliga publiceringsverksamheten jämte motioner;

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande anslagen för budgetåret 1968/69 till rundradioverksamheten m. m. samt Kungl. Maj:ts proposition angående införande av färgtelevision m. m. jämte motioner; och

nr 99, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 35, i anledning av motioner om viss utbildning för erhållande av körkort;

nr 43, i anledning av motioner om skyldighet att borttaga gammal taggtråd;

nr 44, i anledning av motion om decentralisering av vissa körkortsärenden; och

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående upphävande av lagen den 4 juni 1926 (nr 189) om upplåtelse under åborätt av viss jord, m. m.; samt

jordbruksutskottets memorial:

nr 25, angående departementsvis uppgjorda förteckningar över försäljningar av viss staten eller allmänna arvsfonden tillhörig fast egendom; och

nr 26, angående uppskov med behandlingen av vissa till jordbruksutskottet hänvisade ärenden.

Interpellation om åtgärder för att förhindra våld vid demonstrationer

Herr BENGTON (cp) erhöi på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Till samhällets grundfunktioner hör att svara för att rätt och ordning upprätthålles. Varje enskild människa eller grupp av människor måste när de är ute i lagliga ärenden kunna göra anspråk på ett effektivt skydd från samhällets sida. Samhället måste också svara för skydd av enskild egendom.

I samband med den nyligen planerade tennisturneringen i Båstad tillgreps våldsmetoder för att stoppa de planerade matcherna mot Rhodesia. Den regim som råder i Rhodesia kan inte tolereras. Förenta Nationernas säkerhetsråd har beslutat om sanktioner mot den rasåtskillnadsregim, som har makten där. Sverige sluter helt upp bakom denna form av repressalier, som syftar till att få till stånd en politik i Rhodesia i överensstämmelse med FN:s konventioner angående de mänskliga rättigheterna och rasjämligheten. En överväldigande svensk opinion står bakom den

sanktionspolitik, i vilken Sverige tar del. Dessa oeffterrättliga förhållanden i Rhodesia får emellertid under inga omständigheter motivera att icke-demokratiska metoder används i Sverige. Oberoende av om man anser att de planerade tennismatcherna borde komma till stånd eller icke, kan våldsmetoder icke tolereras för att hindra dem.

De unga människor från demokratiska politiska ungdomsorganisationer, som med polisens tillstånd på ett fullt lagligt sätt genomförde sin demonstration, har också rätt att kräva att deras legitima åsiktsyttring inte spolieras genom att aktivistgrupper tar till våldsmetoder. Det är naturligt, att unga entusiastiska människor, som har en bestämd uppfattning om och en klar inlevelse i vad de betraktar som en samhällselig orättvisa, känner ett behov av att ge sin uppfattning till känna, men det får inte ske under former som åsidosätter demokratins spelregler. Skulle våldsmetoder bli allmänt brukade, föreligger fara för den styrelseform som demokratiska krafter med folkrörelserna i spetsen byggt upp i Sverige och under vars hägn vi strävar efter så stor frihet och trygghet som möjligt. Användandet av våld kan lätt leda till motåtgärder från andra grupper, som tillgriper våldsmetoder. Detta kan leda till anarki.

Med hänvisning till det anförda anhålles om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för justitiedepartementet få ställa följande frågor:

1. Vill statsrådet lämna en redogörelse för de händelser som inträffade i samband med den planerade tennisturneringen i Båstad nyligen och för de åtgärder som i samband därmed vidtagits från samhällets sida?

2. Ämnar statsrådet vidtaga åtgärder i syfte att förhindra användandet av våldsmetoder i samband med demonstrationer?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla frågor framställes, nämligen

den 4 maj

av herr Nilsson, *Ferdinand*, (cp) till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet: »Avser Statsrådet i anledning av Båstadskravallerna — då polisen trots förvarningar icke såg sig kunna trygga laglig ordning och medborgerlig frihet mot organiserade kravallgrupper, som omöjliggjorde såväl ordnade demonstrationer som idrottsarrangemanger, till vilka i båda fallen vederbörligt tillstånd erhållits — böra ge polismyndigheterna på läns- och lokalplan ytterligare anvisningar avseende effektiva åtgärder för tryggande av rättsskydd åt alla medborgare oavsett deras åsikter mot tvång, våldförande, sabotage eller annat intrång, varigenom medborgares rätt kränkes och skada vållas till person eller tillhörigheter?

Anser Statsrådet erforderligt att i anledning av sålunda under riksdagsmötet inträffade händelser föranstalta om framställning till riksdagen om förstärkta resurser för genomförande av erforderliga åtgärder?»; samt

den 6 maj

av herr Holmberg (h) till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet: »Är Herr Statsrådet beredd att omgående utfärda klarläggande och entydiga riktlinjer för ordningsmaktens befogenheter att ingripa mot den tilltagande våldsmentalitet som kommit till uttryck vid vissa demonstrationer, nu senast i Båstad?»

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.07.

In fidem

Bengt Lambe

/Solveig Gemert

Onsdagen den 8 maj

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

jordbruksutskottets memorial nr 25 och 26.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om uppförande och drift av en seismologisk multipelstation;

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till stiftelsen Skansen;

nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal om vissa markbyten och fastighetsförvärv i Stockholm m. m.;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor rörande statliga företag jämte motion; och

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överföring av aktier i Kalmar Verkstads AB.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 121, angående vissa löneanslag m. m.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 122, angående begränsning av svavelhalten i eldningsolja.

Vid föredragning av styrelsens för riksdagens förvaltningskontor skrivelse angående ersättning för deltagande i interparlamentariskt möte hänvisades skrivelsen till bankoutskottet.

Föredrogs och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 93—98 samt memorial nr 99, tredje lagutskottets utlåtanden nr 35, 43, 44 och 46 ävensom

Ang. vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 18, i anledning av proposition med förslag till lag om vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet jämte följdmotioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 44, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 1 mars 1968, föreslagit, att riksdagen skulle antaga ett förslag till lag om vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet, avsedd att träda i kraft den 1 juli 1968 och av innehåll, att kommun finge befogenhet att vidtaga åtgärder för uppförande och drift av turistanläggningar i den mån det vore påkallat för att främja turistväsendet inom kommunen.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner:

1) de likalydande motionerna I: 785, av herr *Peterson, Eric Gustaf*, och herr *Eriksson, Karl-Erik*, samt II: 1018, av herr *Norrby m. fl.*, i vilka motioner yrkats, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 44 i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag till förtydligande vad gällde landstingens befogenheter inom turistväsendet; ävensom

2) de likalydande motionerna I: 786, av herrar *Sveningsson* och *Enarsson*, samt II: 1017, av herr *Bengtson* i Solna och herr *Oskarson*, i vilka motioner hemställts, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 44.

Ang. vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen med avslag på motionerna I: 786 och II: 1017 måtte bifalla proposition nr 44; samt

B. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 785 och II: 1018.

Reservation hade avgivits av herrar *Sveningsson, Hernelius* och *Werner* (alla h), vilka på återopade grunder ansett, att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 786 och II: 1017 måtte avslå proposition nr 44.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! I konstitutionsutskottets utlåtande nr 18 föreslås att riksdagen skall bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 44 med förslag till en ny lag om vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet. Det blir ingen mera omfattande lagstiftning. Hela lagen är mindre än tre rader lång.

Även om lagförslaget är kortfattat innebär det en väsentlig förändring i den kommunala kompetensen, därigenom att kommunerna får laglig rätt att investera i turistanläggningar. Utan att detta är direkt utsagt, anses det redan nu vara tillåtet för kommunerna att investera i turistanläggningar för den egna kommunen. Men nu skall det bli tillåtet att anordna sådana anläggningar, enklare och mera dyrbara, för att kunna fånga upp turister även från andra delar av landet, kanske också från andra länder. Det skall således bli fri konkurrens mellan kommunerna om turisternas intressen. Blir förslaget antaget får vi säkert göra den iakttagelsen att metoderna framdeles blir olika, blir många och även dyrbara, när det gäller att locka turister till den eller den platsen.

Här skall alltså öppnas möjligheter för kommunerna att lagligen bedriva en form av affärsrörelse som gäller något mer än de egna kommunmedlemmarna.

Olika instanser har uttalat sitt intres-

se för detta. Men när departementschefen framhåller att det inte är meningen att denna turiströrelse skall lämna någon affärsvinst och att det inte är meningen att kommunerna skall göra några ekonomiska upppoffringar, verkar dessa uttalanden nästan löjväckande. Hur skall det vara möjligt att driva en turiströrelse efter dessa riktlinjer, och vem skall utöva kontrollen?

Det kan vara möjligt att turistanordningar på någon plats kan bedrivas så att en viss affärsvinst kan uppstå, men som bekant är det föga lönande att bedriva turiströrelse i Sverige, inte minst beroende på den starka ström av turister som går söderut i Europa, till länder som i många fall har ett helt annat prisläge än vi. Ingen skall missunna någon att under sin semester få litet mer av sol och värme än sommaren bjuder i vårt land. Visst har Sverige många fördelar, men något lockande turistland är det inte.

Det allra mest troliga är att detta blir ett nytt område för kommunerna med nya stora ekonomiska påfrestningar. Om det nu finns ett statligt stöd i form av anslag som kommunerna kan utnyttja, och de inte har laglig rätt att använda detta anslag på sätt som är avsett, så tycker jag inte ens att detta är något starkare argument för förslaget. Nog borde regeringen ha tillsett att den kommunala kompetensen först hade ändrats, innan man införde detta statliga bidrag till kommunala turistanläggningar. Det hade varit en riktig tågordning.

Talet att kommunerna i verkligheten skall förorsakas varken några förluster eller någon affärsvinst låter så oskyldigt, men det kommer inte att bli så oskyldigt.

Man kunde kanske ha godtagit förslaget om det bara gällt enklare turistanläggningar, som t. ex. att uppföra en campingplats och med enkla medel iordningställa en badstrand, men det blir här även fråga om dyrbara byggnadsanläggningar, turisthotell och an-

Ang. vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet

nan fritidsbebyggelse och kanske — vem vet — kommunala flygplatser i Norrland. I varje fall nämndes det i ett TV-program nyligen att man inte är främmande för tankar i den riktningen.

I det förslag som utskottsmajoriteten har godkänt är utsagt att kompetensen skall gälla alla slag av turistanläggningar. Även utanför den egna kommungränsen skall det bli tillåtet med sådana anläggningar.

Det finns anledning att tro att avsikten även med denna lilla enkla lagparagraf kanske är någon annan än vad innehålllet säger.

Är man kanske inne på tanken att kommunerna skall få obegränsad rätt och möjlighet att driva affärsrörelse? När något skall uträttas händer det så ofta i det politiska arbetet med den nuvarande regimen att man tar en liten bit i taget. Framdeles kommer man kanske att ta dagens ärende som motivering för en ännu mycket större frihet.

Några av remissinstanserna gick mycket bestämt emot förslaget. Kommerskollegium uttalar att det inte är möjligt att här uppställa garantier för att verksamheten i enlighet med kommitténs uttalande i realiteten sker utan ekonomiska uppföringar för kommunerna. Kommerskollegium sysslar med lånegarantiverksamhet för turistbranschen och har på detta område säkert större erfarenhet än någon annan instans. När det gäller att bygga ut turistanläggningar, framhåller kommerskollegium vidare, måste det finnas en god branschkännedom för att kunna bedöma lönsamhetsproblemen. Denna branschkännedom, framhåller ämbetsverket, finns inte inom kommunerna, utan man kommer att överskatta den egna kommunens betydelse som turistort. Därigenom leder detta handlande till nya ekonomiska uppföringar för kommunerna.

Utskottet uttalar att kommunala engagemang för turisthotell, semester- och andra anläggningar efter anförda besvär blivit undanröjda såsom icke för-

enliga med den kommunala kompetensen.

Det skulle vara av intresse att få veta i hur många fall besvär anförts över ärenden av detta slag och i hur många fall de planer man haft på sådana anläggningar blivit hindrade på grund av besvärssärenden.

Kommunerna har trots allt gjort stora investeringar i turistanläggningar under senare år. I TV lämnades för några dagar sedan uppgiften att primärkommunerna och landstingen under de senaste fem åren satsat mer än 100 miljoner kronor på turismen.

Mycket talar för den uppfattning som högerledamöterna i konstitutionsutskottet givit uttryck för i sin reservation. Brådskan med det förslag som nu behandlas är inte större än att man kan vänta tills ett förslag om någon tid framlägges beträffande den kommunala kompetensen i sin helhet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Först vill jag bara säga att herr Sveningsson tydligen har ett mycket ringa förtroende för kommunalmännen. Hela hans resonemang här var fyllt av misstankar om att det är synnerligen slösaktiga människor ute i kommunerna, som nu skulle få vissa befogenheter att göra insatser för att främja turismen.

Det är också fel att, som herr Sveningsson här gör, koncentrera sig på frågan om att driva turisthotell. Det är ju inte bara det frågan gäller. Både herr Sveningsson och jag kan väl erinra oss att det förelåg en beställning från konstitutionsutskottet i detta ärende. Det inträffade att en kommun i norra Sverige fick statsbidrag för uppförandet av en semesterby, men det kommunala beslutet undanröjdes efter besvär därför att kommunen saknade kompetens här till. Det var då, 1964, som utskottet fann det angeläget att denna fråga löstes.

Ang. vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet

Det gäller som sagt inte bara turisthotell utan även campingplatser, semesterbyar och över huvud taget anordningar för dem som kommer till kommunen som gäster. Kommunens egna invånare har naturligtvis inte så stort besvär av bristen på sådana anordningar, men för alla som har sina vägar förbi och kanske vill stanna en tid inom kommunen är det väl angeläget att kommunen får rätt att vidta de åtgärder som erfordras för att kunna mottaga och härbärgera dessa gäster.

För vissa bygder är sådana här anordningar av den allra största betydelse. Jag kan ta ett exempel från mitt eget hemlän. Det är väl ingen tvekan om att Gotland till betydande del är beroende av turister. För att kunna mottaga dessa måste kommunerna själva vidta åtgärder för att få till stånd semesterbyar, campingplatser m. m.

När det nu har väckts förslag om att kommunerna skall få kompetens att vidta de åtgärder som är erforderliga för att främja turistväsendet, förvånar det mig att man framställt ett avslagsyrkande. Ännu mer förvånad är jag över att man bygger detta avslagsyrkande på misstänksamhet mot dem som har att fatta beslut ute i kommunerna och gör gällande att de skulle vara slösaaktiga. Jag har en annan uppfattning om de svenska kommunalmännen, herr Sveningsson.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SCHÖTT (h):

Herr talman! I detta ärende har med rätta framhållits att den ökade fritiden — som är tydligast markerad av fyraveckorssemestern och begränsningen för många till fem dagars arbetsvecka — är värdefull endast i den mån som man kan ge den ett meningsfyllt innehåll. Människornas behov av rekreation är i vår stressade tid större än någonsin. Det gäller då att skapa bästa tänkbara möjligheter för bl. a. resor och

friluftsliv. Det är här som behovet av anläggningar såsom campingplatser, semesterbyar och turisthotell kommer in i bilden.

För min del ser jag helst att dessa behov tillgodoses av det enskilda näringslivet, men jag är fullt medveten om att det allmänna i stor utsträckning måste ta på sig ansvaret i detta sammanhang. Situationen är ju också den att staten sedan många år lämnar ekonomiskt stöd för dessa ändamål.

Vi vet också att en rad kommuner aktivt engagerat sig i denna verksamhet. Främst gäller detta givetvis de län där turismen är av stor betydelse, och då är det fråga om inte bara norrlands-länen utan också om många andra län, inte minst Kalmar län och Gotlands län som jag har äran representera.

För min del gäller frågan om man inte nu bör legalisera en verksamhet som alltså redan är i gång och som accepterats av våra kommunalmän — jag vågar säga i regel oavsett partitillhörighet.

Kommunalrättskommittén har särskilt utrett denna specialfråga. Kommittén var enig i sakfrågan. En ledamot, herr Axel Mannerskantz, avgav endast ett särskilt yttrande, vari han inledningsvis skrev: »Ehuru jag är enig med kommittén om det framlagda lagförslaget kan jag icke helt ansluta mig till den skrivning som återfinns i senare delen av förslaget.»

Jag tillåter mig också framhålla att remissyttrandena nästan undantagslöst varit positiva och ber att få med gillande fästa uppmärksamheten på ett par av dem. Först citerar jag ett yttrande från länsstyrelsen i Gävleborgs län: »För framtiden får man räkna med ett växande behov av moderna anläggningar för fritiden både i tätorter och inom landsbygd. Utvecklingen på området förutsätts komma att styras i planmässiga former inom såväl kommuner som län. Länsstyrelsen genomför till ledning för en sådan planering under inrevarande och nästkommande år en

Ang. vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet

omfattande turism- och fritidsundersökning som bygger på en reell marknadsundersökning. Härmed torde garantier kunna skapas för att de kommunala insatserna blir väl anpassade till den allmänna samhällsplaneringen och inordnade som delar i ett system som gagnar länet i dess helhet. Länsstyrelsen hyser för sin del inte någon oro för att kommunerna skall missbruka de ökade befogenheter som genom den föreslagna författningen tillerkänts dem.»

Justitieombudsmannen har för sin del förordat det nu aktuella lagförslaget.

Slutligen vill jag citera departementschefen: »Som kommittén har framhållit bör kommunala insatser på turistområdet ske utan slutlig ekonomisk uppoffring för kommunen. En viss garanti för detta ligger redan i den avgränsning av kompetensen som jag har angett. Den avgörande betydelsen i detta avseende har emellertid kommunens egen prövning från olika synpunkter av varje nytt projekt. Jag förutsätter att kommunerna låter beslut om åtgärder på turistområdet föregås av noggranna överväganden samt av samråd med andra kommuner inom samma kommunblock och med organisationer och statliga myndigheter som berörs av åtgärden eller som kan gå till handa med sakkunskap. Av särskild vikt är att samråd sker med länsstyrelsen där planeringsrådet bör delta i bedömningen.»

Herr talman! Jag har för min del kommit till den uppfattningen att tiden nu är inne att ge kommunerna den föreslagna ökade kompetensen. Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde herr *Jacobsson, Gösta*, (h).

Herr **ANDERSON, CARL ALBERT**, (s):

Herr talman, ärade kammarledamöter! Konstitutionsutskottets ordförande

har på ett så utmärkt sätt klargjort utskottets ställningstagande, att det inte är nödvändigt med någon komplettering, men jag vill ändå tillåta mig framföra ett par synpunkter med anledning av herr Sveningssons anförande här för några minuter sedan.

Först och främst vill jag säga att turistnäringen i detta land liksom i många andra länder får en alltmera ökad betydelse för de olika bygdernas ekonomi. Det finns platser i landet där man inte alls är turiststad och där inkvarteringsmöjligheterna är dåliga. Det lär sig turistbyråerna snart, och de ger inte anvisning på dessa platser som turistmål. Det finns å andra sidan platser där man väl kan anvisa resemålen som komfortabla för turisterna. Denna ojämnheter kan elimineras genom de föreslagna vidgade möjligheterna för kommunerna att investera och bygga turistanläggningar.

Det är emellertid inte bara den inhemska turismen som är av betydelse utan även de utlandsturister som kommer hit. Jag tror att det på många håll i landet behövs en avsevärd upprustning för att vi skall kunna tävla med andra länder och tillföra landet de ekonomiska resurser som ett turistbesök innebär. Det är ingen tvekan om att turisterna medför ett ekonomiskt uppsving inte bara för hotellen och de anläggningar där de bor utan också för den bygd där de vistas under kortare eller längre tid.

Herr Sveningsson sade i sitt anförande att Sverige inte är något lockande turistland. Jag bestrider detta. Det finns områden i landet som är lockande och som också har en god andel av turistlivet. Men det är klart att på andra håll är inte så fallet, och landet är ju ganska stort. Sevärigheterna och de resvärda möjligheterna är som bekant koncentrerade till en del geografiska avsnitt av landet. Herr Sveningsson nämnde också att om det hade rört sig om enkla anläggningar, hade han samtyckt till förslaget, men då han befarade att

det skulle kunna gälla stora investeringsringar ville han inte gå med på det hela. I och med detta har han ju brutit principmotståndet mot kommunala investeringsringar och accepterar dem, om de bara har en ringa omfattning. Det är på den punkten jag vill komma med mitt andra genmäle.

Jag tror att det misstroende mot kommunalmännen som herr Sveningssons uttalande visar är obefogat. Säkerligen överväger man i kommunerna i utomordentligt hög grad var och när man skall göra investeringar. Det är inga ansvarslösa människor som har att bestämma i kommunerna. Det kan hända att de gör felaktiga beräkningar någon gång, men sådant görs också inom annat näringsliv. I det föreliggande fallet tror jag inte att man behöver befara någon vårdslöshet. Jag hävdar tvärtom den meningen att kommunalmännen i andligt hänseende är lika välvuxna som företrädarna för den statliga förmynderskapssynen på kommunernas arbete.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Gustafsson, Nils-Eric*, (cp).

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

Därefter gjordes enligt de rörande punkten A förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Sedermånga bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i punkten B.

Ang. hjälpmedel för handikappade

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor om hjälpmedel för handikappade jämte motioner.

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 beräknat medel för bidrag till hjälpmedel för handikappade m. m. hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 41, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 8 mars 1968, föreslagit riksdagen

1. att bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna avtal om inrättande och drift av ett handikappinstitut i huvudsaklig överensstämmelse med vad som förordats i statsrådsprotokollet,

2. att godkänna de i statsrådsprotokollet förordade grunderna för bidrag till vissa hjälpmedel m. m. för handikappade att gälla från och med den 1 juli 1968,

3. att godkänna de i statsrådsprotokollet förordade ändringarna i grunderna för invalidbostadsbidrag att gälla från och med den 1 juli 1968,

4. att för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa

a) till Bidrag till handikappinstitutet ett anslag av 3 500 000 kronor,

b) till Bidrag till vissa hjälpmedel för handikappade ett förslagsanslag av 48 000 000 kronor,

c) till Bidrag till De handikappades riksförbund ett anslag av 300 000 kronor,

d) till Bidrag till De blindas förening ett anslag av 1 300 000 kronor.

I propositionen nr 41 hade bland annat föreslagits, att ett handikappinstitut skulle inrättas den 1 juli 1968. Det skulle som ett centralt organ på hjälpmedelsområdet komma att få viktiga samordningsuppgifter när det gällde forsknings- och utvecklingsarbete i fråga om hjälpmedel för handikappade. I institutets uppgifter skulle ingå att utarbeta normer för testning och egen-

Ang. hjälpmedel för handikappade

skapsdeklaration av hjälpmedel och att pröva hjälpmedlens lämplighet för handikappade. Institutet skulle också verka som informationsorgan på hjälpmedelsområdet. Handikappinstitutet komme att samverka med bland annat sjukvårdshuvudmännen, som svarade för den lokala organisationen av hjälpmedelsverksamheten. Det hade föreslagits, att handikappinstitutet tills vidare skulle drivas gemensamt av staten och Svenska centralkommittén för rehabilitering (SVCR).

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 230, av fru *Nilsson*, samt II: 292, av herr *Persson* i Heden och herr *Börjesson* i Falköping,

dels de likalydande motionerna I: 326, av fru *Diesen m. fl.*, och II: 412, av herr *Fridolfsson* i Stockholm *m. fl.*,

dels de likalydande motionerna I: 795, av herr *Thorsten Larsson* och fru *Nilsson*, samt II: 1034, av herrar *Mattsson* och *Dockerred*,

dels de likalydande motionerna I: 796, av fröken *Mattson* och fru *Lilly Ohlsson*, samt II: 1031, av herrar *Lindkvist* och *Arvidson*,

dels de likalydande motionerna I: 797, av fru *Elvy Olsson m. fl.*, och II: 1036, av herr *Persson* i Heden *m. fl.*,

dels de likalydande motionerna I: 798, av fröken *Stenberg*, och II: 1037, av fröken *Wetterström*,

dels de likalydande motionerna I: 799, av fröken *Stenberg* och fru *Hamrin-Thorell*, samt II: 1032, av fröken *Ljungberg m. fl.*,

dels de likalydande motionerna I: 800, av herr *Sörenson m. fl.*, och II: 1030, av herr *Hamrin* i Kalmar *m. fl.*,

dels de likalydande motionerna I: 801, av herr *Sörenson m. fl.*, och II: 1029, av herr *Antonsson m. fl.*,

dels motionen II: 1033, av fru *Marklund m. fl.*,

dels ock motionen II: 1035, av herr *Mellqvist*.

I motionerna I: 326 och II: 412 hade yrkats, att till Bidrag till hjälpmedel för handikappade m. m. för budgetåret 1968/69 skulle anvisas ett förslagsanslag av 53 100 000 kronor samt att av dessa medel 100 000 kronor skulle anvisas för bidrag till hjälpverksamhet bland dövblinda.

I motionerna I: 801 och II: 1029 hade föreslagits,

att en stiftelse skulle bildas för drivande av ett handikappinstitut och att staten, sjukvårdshuvudmännen och SVCR skulle ingå i stiftelsen,

att stiftelsen skulle stå under ledning av en styrelse på nio ledamöter, där Kungl. Maj:t utsåge ordförande och ytterligare fem ledamöter, varav två skulle vara representanter för handikapprörelsen och utses efter hörande av statens handikappråd eller motsvarande samarbetsorgan, två ledamöter skulle utses av sjukvårdshuvudmännen och en av SVCR, suppleanter skulle utses på enahanda sätt,

att Kungl. Maj:t hade att utse ett utvecklingsråd i enlighet med handikapputredningens förslag, som kontinuerligt skulle följa och bearbeta frågor om hjälpmedel för handikappade och rekommendera styrelsen de åtgärder som kunde bli aktuella,

att garantier skulle skapas för att institutets centrala verksamhet, när det gällde testning, bedömning och rekommendationer, icke komme att gynna huvudmännen som samtidigt medverkade i tillverkning och försäljning av hjälpmedel,

att den av SVCR bedrivna individuella serviceverksamheten endast övergångsvis skulle övertagas av institutet,

att institutets behov av kontakt med hjälpmedelsverksamheten i stället skulle ske genom ett samarbete med de regionala organen, där institutet finge möjlighet att lägga ut forsknings-, utvecklings-, testnings- och utredningsprojekt,

att Kungl. Maj:t skulle få i uppdrag

att träffa avtal om huvudmannaskapet för institutet med sjukvårdshuvudmännen och SVCR enligt de riktlinjer, som angivits i motionerna.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 801 och II: 1029 måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att godkänna avtal om inrättande och drift av ett handikappinstitut i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 8 mars 1968 förordats,

2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag, i anledning av motionerna I: 799 och II: 1032 och med avslag å motionerna I: 796 och II: 1031, måtte godkänna i statsrådsprotokollet förordade grunder för bidrag till vissa hjälpmedel för handikappade att gälla från och med den 1 juli 1968,

3. beträffande ytterligare exemplifiering av hjälpmedelstyper, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 798 och II: 1037,

4. beträffande läroböcker och glasögon, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 795 och II: 1034,

5. beträffande besvär över ordination, att riksdagen måtte avslå motionen II: 1033,

6. beträffande motorfordon för hemarbetande handikappade, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 230 och II: 292,

7. beträffande bostättningslån, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 800 och II: 1030,

8. beträffande uttalande för viss ökad forskning, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 797 och II: 1036, såvitt nu vore i fråga,

9. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag måtte godkänna i statsrådsprotokollet förordade ändringar i grunderna för invaldbostadsbidrag att gälla från och med den 1 juli 1968,

Ang. hjälpmedel för handikappade

10. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 797 och II: 1036, såvitt nu vore i fråga, till Bidrag till handikappinstitutet för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under femte huvudtiteln måtte anvisa ett anslag av 3 500 000 kronor,

11. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till Bidrag till vissa hjälpmedel för handikappade för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under femte huvudtiteln måtte anvisa ett förslagsanslag av 48 000 000 kronor,

12. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under femte huvudtiteln måtte anvisa

a) till Bidrag till De handikappades riksförbund ett anslag av 300 000 kronor,

b) till Bidrag till De blindas förening ett anslag av 1 300 000 kronor,

13. beträffande bidrag till Sveriges dövas riksförbund, att riksdagen måtte avslå motionen II: 1035,

14. beträffande medelsanvisning för hjälp bland de dövblinda, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 326 och II: 412.

Reservation hade anmälts av herr *Mundebo* (fp), som dock ej antytt sin mening.

Herr **SÖRENSEN** (fp):

Herr talman! Det är, som den moderna termen lyder, »inne» att vara handikappvänlig. Samhället satsar också mycket betydande belopp till stöd åt de handikappade, budgetåret 1967/68 inte mindre än 1 313 miljoner kronor. Samhället är alltså medvetet om sitt ansvar för de handikappade. När man ställer den angivna summan i relation till merkostnaden för det handikappinstitut som här föreslås — merkostnaden är 3,5 miljoner kronor — står det klart, att det här främst är fråga om en effektivisering av organisationsformen för handikappforskningen samt tillämpningen av denna forskningsresultat på patientnivå.

Ang. hjälpmedel för handikappade

Det är ett märkligt utlåtande som riksdagen i dag har att ta ställning till. Elva följdmotionspar redovisas. Ingen reservation föreligger, bortsett från en blank reservation av herr Mundebo. Inte en enda tanke i en enda motion har av en enda utskottsledamot ansetts vara värd en reservation. Utskottsutlåtandet är i stort sett rent. Sällan har väl en proposition med elva följdmotionspar gått så helskinnad ur en utskottsmangling som denna. Jag vet inte om jag skall gratulera departementschefen eller inte. Jag har dock något svårt att göra det, ty jag anser att han i sitt förslag har missat något mycket väsentligt och utskottet med honom.

Handikapputredningens grundsyn är, koncentrerat uttryckt, denna. Forskning och utveckling är för närvarande av yttersta betydelse. Här föreligger en splittring i vårt samhälle. Ett institut får till uppgift dels att stimulera till forskning, dels att vara ett samlande organ för den forskning som bedrivs. För att detta institut skall kunna arbeta på ett meningsfyllt sätt och för att de meningsfyllda produkter som genom detta instituts initiativ växer fram skall nå patientnivå, är det nödvändigt med en regional organisation, som handikappade kan vända sig till och där de kan få den hjälp som de är i behov av. Skall den explosion av hjälpmedel åt handikappade, som vi för närvarande står inför enligt experterna, bli meningsfull, måste vi inte bara ha ett institut, utan vi måste även ha en effektivt arbetande regional organisation på patientnivå. Därför föreslog handikapputredningen: låt oss få ett institut där staten, sjukvårdshuvudmännen och det organ, som har burit en stor del av ansvaret i den sak vi här talar om, nämligen SVCR, är huvudmän.

Nu säger sjukvårdshuvudmännen: Nej, vi vill inte betala vad det kostar, vi anser att institutets uppgift att medverka till forskning och framställning av proteser etc. för de handikappade är något som inte sjukvårdshuvudmän-

nen utan staten skall finansiera. Då svarar departementschefen: Så synd att ni tycker det, jag hoppas att ni kommer på bättre tankar i framtiden — vi gör ett institut med staten och SVCR som huvudmän.

Sjukvårdshuvudmännen får kanske en plats i styrelsen men är icke för närvarande beredda att ställa upp som huvudmän.

Utskottet går med på den lösning som sålunda har skisserats av departementschefen.

I motionerna I: 801 och II: 1029 har en annan grundinställning till denna fråga kommit till uttryck; och jag kan väl få nämna att detta motionspar har en viss tyngd eftersom det är en fyrpartimotion. Organisationen av arbetet till de handikappades fromma i detta stycke är väsentlig. Sjukvårdshuvudmännen bör vara huvudmän också i institutet, inte allenast ha kanske någon representant i styrelsen. Marknadsföringen är så avgörande för att vår insats till de handikappades fromma skall ha någon verklig mening, att institutets effektivitet blir starkt begränsad utan sjukvårdshuvudmännens tunga insats — om jag får använda det begreppet — i institutets verksamhet. Det gäller att nyttiggöra för patienterna vad som åstadkommes genom institutets verksamhet. Är det då riktigt att, som departementschefen gör, koppla samman frågan om sjukvårdshuvudmännens inflytande med finansieringsfrågan? Har vi kommit dithän i vårt samhälle att vi fäster en avgörande vikt vid pengarna och låter vår bedömning av villigheten till ekonomiskt engagemang bli en avgörande fråga då vi organiserar en sådan sak som handikappinstitutet?

I motionen har vi anfört följande: »Den väsentliga medverkan som borde förväntas från sjukvårdshuvudmännen är nämligen inte ett i och för sig önskvärt bidrag utan i stället ett levande intresse för den intima samverkan mellan institutet och den regionala orga-

nisationen som här berörts. Denna sak är ännu mycket viktigare än frågan om i vad mån finansieringen skall belasta skattebetalarna via staten eller via både staten och sjukvårdshuvudmännen. Det är dessutom tvivelaktigt om en begränsning av sjukvårdshuvudmännens inflytande verkligen skulle vara ägnad att stimulera till ett framtida finansiellt engagemang från deras sida», alltså det som departementschefen och utskottet hoppas på.

Vi motionärer menar att ett handikappinstitut utan direkt och aktiv medverkan av de organ som har att arbeta på patientnivå kommer att lida av allvarliga brister i sitt arbete. Vi anser att den organisatoriska utformningen av institutet enligt departementschefens förslag inte är tillfredsställande. Sjukvårdshuvudmännen borde ha varit med, även om i och för sig önskvärda bidrag icke från början av dem kunde utlovas.

Som situationen har blivit har jag haft mycket svårt att veta hur jag skall bete mig i detta sammanhang. Jag tänkte ett tag: jag avstår från att rösta — institutet är säkrat och det är viktigt att vi får ett institut; riksdagen kommer att besluta om detta i dag. Då finns det utrymme för att ge tyngd åt de synpunkter jag här har framfört genom att avstå från att rösta. Men jag tror att det är ännu renare om jag yrkar bifall till motionen, ty då har jag också i kammaren gett uttryck för att jag menar att motionens grundtanke är en riktig grundtanke.

Med stöd av vad jag anfört ber jag därför, herr talman, att få yrka bifall till motionsparet I: 801 och II: 1029.

Fru DIESEN (h):

Herr talman! Låt mig först och främst få instämma i herr Sörensons reflexioner kring det fullständigt enhälliga utskottsutlåtandet. Det är inte min avsikt

Ang. hjälpmedel för handikappade

att ta upp en diskussion om det handikappinstitut som är det viktigaste inslaget i statsutskottets utlåtande. Jag vill bara som huvudmotionär för en trepartimotion ägna några minuter åt frågan om de dövblinda och hur de skall kunna få den hjälp och den omvårdnad som vi har skyldighet att ge en så svårt handikappad grupp.

I propositionen talas om behovet av tolkar åt de döva — antalet döva uppskattas till mellan 6 000 och 9 000 personer och är således ganska stort — och departementschefen säger att detta behov inte kan tillgodoses inom den nuvarande organisationen men att tolkar bör finnas att tillgå inom alla landstingsområden och med sådan spridning att man bekvämt kan få tolk när det behövs. Departementschefen tillstyrker det förslag som går ut på att sjukvårdshuvudmännen får ansvaret för en försöksverksamhet i syfte att tillgodose de dövas behov av hjälp genom tolk. Han förordar att sjukvårdshuvudmännen skall få statsbidrag till kostnaden för arvode åt tolkar för döva.

Det finns också i vårt land omkring 400 personer som är både döva och blinda. Det är inte så många; men vilket tungt handikapp bär de inte på! De lever nästan utan kontakt med omvärlden, i både mörker och tystnad. Vår fantasi räcker knappast till att föreställa oss deras levnad, hur de kan utvärda.

En bild ur verkligheten, berättad av några medarbetare i frälsningsarmén, kan måhända hjälpa oss att förstå situationen för de dövblinda. Två bröder levda ensamma i en liten stuga — de var både döva och blinda — och ett par medarbetare ur frälsningsarmén skulle en dag besöka dem. De blev inte insläppta genom att knacka på dörren och inte heller till en början genom att knacka på fönstret. Men så småningom lyckades de, tydligen genom något slags vibrationer i huset, åstadkomma en reaktion hos den ena av bröderna — de

Ang. hjälpmedel för handikappade

kunde se det genom fönstret — och blev insläppta. De kunde identifieras genom att en av bröderna fick känna på kragen och de bokstäver som symboliserar frälsningsarmén. Det visade sig att en av bröderna kunde ett teckenspråk varmed han kunde göra sig förstådd, och han fick äntligen möjlighet att meddela sig med någon människa och att fråga hur det var med hans bror som han dagligen levde tillsammans med, denne bror som inte behärskade teckenspråket ens. — Jag har också hört talas om hur man på ålderdomshem har funnit en och annan som av omgivningen har betraktats som helt debil men vars isolering har brutits när frälsningsarméns tolkar har fått kontakt med dem.

Frälsningsarmén har under mer än 70 år bedrivit ett arbete bland de döva och blinda och bland de dövblinda. Personer tillhörande frälsningsarmén har fungerat som tolkar när dessa handikappade har behövt uppsöka sjukhus eller läkare eller andra inrättningar av något slag eller när de har behövt förflytta sig. Men de har också uppsökt dessa handikappade i deras hem — t. o. m. dem som bor mest isolerat uppe i Norrland — bara för att ge dem kontakt med någon människa som de kan meddela sig med.

Denna verksamhet har byggts upp helt utan statliga bidrag, och jag tycker att den också skulle tryggas för framtiden. Jag är inte alls så säker som statsutskottet på att syftet med motionsförslaget »torde ha blivit tillgodosett genom den i propositionen föreslagna möjligheten att försöksvis lämna sjukvårdshuvudmännen statsbidrag till kostnader för arvode åt tolkar för döva». Den frivilliga uppsökande verksamheten kan inte ersättas av tolkar som får rekvireras bara när man absolut behöver dem.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till motionerna I: 326 och II: 412.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! Herr Sörenson förvånar sig över att utskottet var enhälligt trots att så många motioner föreligger. Om man läser närmare vad utskottet har skrivit, så finner man att detta är en kompromiss som alla har ansett sig kunna acceptera. Utskottet har på det sätt som utskott brukar skrivit ihop sig och kommit fram till synpunkter, som även företrädare för motionärerna i utskottet har kunnat godkänna. Det är för den skull inte alls förvånansvärt att man i detta stora och betydelsefulla ärende har velat få en enig ståndpunkt. Man understryker därmed bl. a. vikten och värdet av att kunna skapa detta handikappinstitut, som en utredning tidigare föreslagit.

När sjukvårdshuvudmännen inte ville vara med i detta institut innebar det icke att de för all framtid är borta, utan de har möjligheter att när de så önskar bli medpart i institutet.

Genom detta instituts tillkomst har en rad förbättringar för de handikappade föreslagits. Redan under kommande budgetår ökas ju bidraget med 7 miljoner, och man räknar med att hela bidragssystemet som regel kommer att innebära att det varje halvår till sjukvårdshuvudmännen betalas ut statsbidrag med 100 procent av kostnaderna för de hjälpmedel som genom sjukvårdshuvudmännens försorg har lämnats ut till de handikappade. Det beräknas att det nästa budgetår kommer att betalas ut inemot 50 miljoner kronor i statsbidrag för hjälpmedel åt handikappade. Det är en betydelsefull och värdefull reform vi nu skall besluta, och det vore ännu värdefullare om kamraren kunde följa det enhälliga utskottet och på det sättet visa att detta är ett intresse som sträcker sig genom partierna, över alla åsiktskillnader, och att syftet är att få till stånd ett institut som redan från begynnelsen har ett allmänt förtroende.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr SÖRENSEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag delar helt herr Birger Anderssons uppfattning att vi här står inför en värdefull och mycket betydelsefull reform. Det är just därför, herr Andersson, som jag tycker att det är synd att den organisatoriska reformen förfuskats. Det ligger inte så till, som herr Andersson har sagt, att sjukvårdshuvudmännen inte vill vara med. Det har de inte sagt. De har sagt att de i detta avseende inte vill betala. Då har jag — och med mig mina medmotionärer — ställt frågan: Skall vi låta penningen vara avgörande? Ökar vi samhällets insatser måste pengarna tas någonstans. Om de tas helt på den skatt som staten får in eller om institutet erhåller en del via kommunen är en värderingsfråga, en bedömningsfråga. Sjukvårdshuvudmännen borde ha varit med från begynnelsen som huvudmän i organisationen av detta institut.

Jag har stor respekt för kompromisser — så måste vi ju arbeta i demokratiska sammanhang — men på denna punkt menar jag att kompromissen inte är lycklig. Jag har haft anledning att meddela detta i kammaren, och jag vidhåller mitt yrkande om bifall till det motionspar som jag har angett.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är klart att det inte finns någon kompromiss som är så idealisk att den i varje punkt är sådan som man skulle vilja ha den. Men här är dock en kompromiss som statsutskottets 30 ledamöter har ansett sig kunna godtaga. Sjukvårdshuvudmännen ställs ju inte utanför det hela. Genom representation i styrelsen kommer de att få vara med om att dana den framtid vi står inför.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Jag har varit med om att behandla detta ärende inom utskotts-

Ang. hjälpmedel för handikappade

avdelningen, men jag hade inte tillfälle att delta i behandlingen vid statsutskottets plenum. Jag skulle bara vilja säga ett par ord.

Herr Sörenson framhåller att det krävs en organisation som når ned även på patientnivå. Jag tycker att det är en riktig modell att man har överlåtit åt sjukvårdshuvudmännen att organisera detta inom landstingens sjukvårdsområden. Det förekommer praktiskt taget överallt inom landstingen ett mycket intensivt arbete på denna punkt. Det har också varit en orsak till att jag har tyckt att det varit tråkigt att sjukvårdshuvudmännen inte har velat ekonomiskt intressera sig för driften av institutet. Om de skall vara med som huvudmän för institutet, tycker jag att det är ganska naturligt att de också satsar pengar för det. Det är enligt min mening sjukvårdshuvudmännen som i sin verksamhet för de handikappade i alla fall kommer att dra den största nyttan av institutets verksamhet. För mig har det därför varit ganska naturligt att departementschefen har intagit den ställning som han har gjort. Men som herr Sörenson också påpekade hoppas både departementschefen och statsutskottet att huvudmännen skall komma med så småningom.

Jag kan också förstå huvudmännens synpunkt. När man studerar landstingsförbundets stat kan man konstatera vilken oerhört tung post som engagemanget för SPRI har varit. Jag kan därför begripa att sjukvårdshuvudmännen har tvekat inför tvånget att också på detta område satsa stora belopp.

Herr talman! Jag har med detta egentligen bara velat antyda min synpunkt, och jag vill yrka bifall till utskottets förslag.

Det är en sak till som jag här skulle vilja beröra. Den har varit föremål för en hel del diskussion, varför jag skulle vilja rikta uppmärksamheten på den. På s. 6 i utskottets utlåtande nämnes om Kungl. Maj:ts prövning i vissa fall. Beträffande särskilt dyrbara hjälpme-

Ang. hjälpmedel för handikappade

del för de handikappade står det i propositionen att Kungl. Maj:t själv vill göra prövningen. Utskottet förutsätter emellertid att Kungl. Maj:ts prövning inte kommer att i något större antal fall avse enskilt bidragsärende utan i första hand beslut huruvida ett kostsamt hjälpmedel bör föras upp på hjälpmedelsförteckningen, eventuellt i förening med särskilda föreskrifter om bidragsförfarandet i sådant fall.

Jag skulle vilja understryka vikten av detta. Det är ett särskilt hjälpmedel som varit aktuellt i denna fråga. På grund av den erfarenhet om detta hjälpmedel som jag har i min familj, skulle jag kunna säga att det är, såvitt vi kan bedöma, den bästa konstruktion som gjorts inom detta område. Sådana här konstruktioner lider ofta av vissa barnsjukdomar, och det är möjligt att man inte haft detta hjälpmedel under prövning så länge att man slutgiltigt kan bedöma det, men såvitt man hittills kan bedöma förefaller det som om det innebure ett betydande steg framåt.

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Det är alldeles uppenbart att vi alla är positivt inställda till denna reform. Just för att vi anser den så viktig har jag haft behov av att så långt som möjligt driva den linje som jag företrätt i handikapputredningen och om vilken vi där var eniga, nämligen att en integration av sjukvårdshuvudmännen från begynnelsen skall ske i styrelsen. Det är vackert med fromma förhoppningar, och en hel del av oss måste leva med fromma förhoppningar en stor del av sitt liv, och läser man utskottets utlåtande nr 8 finner man följande skrivning: »Det är en förhoppning om att några representanter för sjukvårdshuvudmännen skall ingå i handikappinstitutets styrelse.» Inga klara besked. En förhoppning.

Det är inte precis någon skärpa i yttrandet. Man får ingen känsla av att sjukvårdshuvudmännen från begynnelse

sen kommer att på ett aktivt sätt ta sitt ansvar i den väsentliga utveckling som här äger rum.

Jag delar helt den förhoppning som kommit till uttryck att sjukvårdshuvudmännen så småningom skall säga att denna verksamhet är så viktig för vårt folk att de är beredda att träda in inte bara med en representant i styrelsen för det organ som bär huvudansvaret utan som huvudmän. Jag vill säga att jag tycker att det är fel att man låter den finansiella frågan vara den avgörande faktorn i detta sammanhang. Om sjukvårdshuvudmännen för närvarande inte insåg betydelsen av detta och därför av finansiella skäl avstod från huvudmannaskap borde på något klarare sätt än vad nu har skett kommit till uttryck att mer betydelsefullt än pengar är att vi får en riktig start för detta viktiga institut.

Det är orsaken till att jag har agerat i detta sammanhang. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! Det är inte bara fromma förhoppningar som dikterat utskottets skrivning. I propositionen heter det att sjukvårdshuvudmännen skall vara representerade, och avdelningen fick en försäkran från departementet att sådan representation skall förekomma. Det är alltså ingen tom förhoppning. Det är på ett på fakta byggt underlag som vi stöder oss.

Herr NILSSON, NILS, (cp):

Herr talman! I propositionen framhåller statsrådet bl. a. att statsbidrag för särskilt kostsamma hjälpmedel bör utgå efter prövning av Kungl. Maj:t. De människor som i särskilt hög grad är beroende av sådana hjälpmedel är personer med så grava handikapp att de bl. a. inte kan röra sig. Jag avser här frågan om invalidbilar. Dessa människor kan oftast vara mycket friska i sitt

Ang. beräkningsreglerna för ATP i samband med arbetslöshet

sinne, men deras kropp ger dem icke möjlighet att vistas utomhus.

Från handikapphåll sägs att ansökan om en invalidbil, som sker över arvsfonden, kan ta ett år och ännu längre tid att behandla. Stiftelsen för teknisk hjälp åt handikappade har sedan den grundades den 6 maj 1965 uteslutande ägnat sig åt utveckling av en elektrisk rullstol med sådana egenskaper att den kan användas utomhus och utan större svårigheter inomhus, t. ex. i affärer, restauranger, kontor och handikapplägenheter.

Man har haft stora svårigheter att ekonomisera en produktion av sådana bilar. Det finns endast några få i bruk, och de är mycket uppskattade av de människor som använder dem.

Socialministern har rekommenderat Stiftelsen för teknisk hjälp åt handikappade att söka kontakt med industrin, och så har skett. Saab har lagt upp en tillverkning av 200 permobilar. Man anser emellertid att om prövning skall ske från fall till fall blir svårigheterna att sälja dessa bilar så stora att man avser att lägga ned tillverkningen av dem.

Jag skulle här vilja vädja till socialministern att medverka till att denna tillverkning kan fortsätta.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående punkten 1, därefter särskilt rörande punkten 14 samt vidare särskilt beträffande utskottets hemställan i övrigt.

Härpå gjordes enligt de avseende punkten 1 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till motionerna I: 801 och II: 1029; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Sedermera gjordes i enlighet med de i fråga om punkten 14 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till motionerna I: 326 och II: 412; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Därefter bifölls på gjord proposition vad utskottet i övrigt hemställt i detta utlåtande.

Ang. beräkningsreglerna för ATP i samband med arbetslöshet

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 mars 1968 dagtecknad proposition, nr 60, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogade förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring,

dels till Folkpensioner för budgetåret 1968/69 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 6 000 000 000 kronor.

Propositionen hade hänvisats till statsutskottet, såvitt anginge anvisande av anslag, och i övrigt till lagutskott.

I propositionen hade föreslagits sådan ändring i lagen om allmän försäkring, att inkomstbortfall vid arbetslöshet i vissa fall skulle kunna beaktas vid beräkning av allmän tilläggspension (ATP). Förslaget innebar fördelaktigare

Ang. beräkningsreglerna för ATP i samband med arbetslöshet

beräkningsregler i fråga om ATP för försäkrade som vore födda år 1927 eller tidigare. De nya reglerna omfattade arbetslösa i dessa åldersgrupper som uppburit dagpenning från erkänd arbetslöshetskassa under mer än 60 dagar ett och samma kalenderår. De omfattade vidare arbetslösa som för jämförlig tid uppburit utbildningsbidrag eller omställningsbidrag.

Reglerna hade föreslagits träda i kraft den 1 juli 1968. De förmånligare beräkningsgrunderna skulle tillämpas beträffande arbetslöshet som inträffat efter ingången av år 1965. Retroaktiv tillämpning för åren 1965—1967 förutsatte att i fall, då reglerna kunde bli aktuella, före den 1 januari 1970 till den allmänna försäkringskassan gjordes anmälan i vilken omfattning dagpenning eller utbildningsbidrag åtnjutits.

Propositionen innehöll vidare förslag om de lagändringar som behövdes för att genomföra den standardhöjning av folkpensionerna som föreslagits i statsverkspropositionen. Vid ett basbelopp av 5 800 kronor bleve från och med den 1 juli 1968 det årliga pensionsbeloppet — bortsett från kommunalt bostadstillägg — 5 220 kronor för ensam pensionär och 8 112 kronor för ett pensionspar.

I anslutning till förslaget om höjning av folkpensionerna hade föreslagits en justering av avrundningsregeln vid beräkning av pension, vilket förslag innebar, att det pensionsbelopp, som skulle utgivas för en månad, skulle fastställas med utgångspunkt från årspensionsbeloppet avrundat till närmaste hela kronantal som vore jämnt delbart med tolv.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i ämnet väckta motioner, nämligen

A. vid riksdagens början väckta motioner:

1) de likalydande motionerna I: 416, av herr *Werner*, och II: 511, av herr *Hermansson m. fl.*, om höjning av folkpensionen;

B. i anledning av propositionen väckta motioner:

2) de likalydande motionerna I: 815, av herr *Enarsson*, samt II: 1055, av herr *Akerlind* och fru *Sundberg*;

3) motionen II: 1054, av herr *Jonsson*.

I motionerna I: 815 och II: 1055 hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle giva till känna vad i motionerna anförts. Motionärerna hade påpekat, att det i vissa fall vore familjepensionsförmåner, som berördes av de fördelaktigare beräkningsreglerna. När det gällde anmälan för åren 1965—1967 måste det i sådana fall bli den försäkrades efterlevande som hade att göra anmälan till försäkringskassan. Motionärerna ville, att det i tillämpningsföreskrifterna skulle angivas, att anmälan av en efterlevande skulle beaktas, trots att det i lagtexten angäves, att anmälan skulle göras av den försäkrade.

I motionen II: 1054 hade föreslagits, att riksdagen vid behandling av propositionen nr 60 skulle besluta, att den andra satsen i 4 § 16 kap. lagen den 25 maj 1962 om allmän försäkring skulle erhålla den lydelse, motionen visade, vilket förslag avsåg, att avrundningsregeln skulle utformas så, att årspensionsbeloppet alltid avrundades uppåt, dvs. till närmast hela högre kronantal som vore jämnt delbart med tolv.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A. att riksdagen med avslag på motionen II: 1054 måtte antaga det genom förevarande proposition, nr 60, framlagda lagförslaget, såvitt anginge 16 kap. 4 § lagen om allmän försäkring;

B. att riksdagen med avslag på motionerna I: 416 och II: 511 måtte antaga lagförslaget i övrigt; samt

C. att riksdagen med bifall till motionerna I: 815 och II: 1055 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet i utlåtandet anført angående anmälningsförfarandet.

Ang. beräkningsreglerna för ATP i samband med arbetslöshet

Reservation hade anförts, vid utskottets hemställan under A, av fru *Hamrin-Thorell* (fp) samt herr *Wiklund* i Stockholm (fp) och herr *Jonsson* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under A hemställa, att riksdagen, med bifall till motionen II:1054 samt med avslag på propositionen såvitt angående ändring i 16 kap. 4 § lagen om allmän försäkring, måtte för sin del antaga nämnda paragraf i den lydelse, reservationen visade.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp):

Herr talman! Proposition nr 60 innehåller förslag om fördelaktigare regler för ATP för vissa personer, nämligen för dem som är födda före 1928 och har fått sina inkomster nedsatta till följd av arbetslöshet. Propositionen innehåller också förslag om en standardhöjning av folkpensionerna. I anslutning till detta har avgivits en reservation som tar sikte på en detaljfråga i lagförslaget. Det gäller avrundningsregeln vid beräkning av pensionen.

De nuvarande reglerna innebär att det pensionsbelopp som skall utbetalas varje månad är fastställt med utgångspunkt från årspensionsbeloppet, avrundat till närmast lägre hela krontal som är jämnt delbart med 12. Anledningen är att man skall slippa utanordna öresbelopp vid de månatliga utbetalningarna, därför att detta är administrativt opraktiskt. I propositionen anför statsrådet att man kan nå samma effekt på ett för pensionärerna gynnsammare sätt, om årspensionsbeloppet i stället för att alltid avrundas nedåt också kunde avrundas uppåt, men alltid till närmaste hela krontal som är jämnt delbart med 12.

I anslutning till detta förslag har väckts en motion, och jag och några andra folkpartister har sedan avgivit en reservation. Vi anser nämligen att det vore en rimligare lösning att avrundningsregeln utformades så, att månat-

liga belopp aldrig reduceras i förhållande till vad som skall utgå med utgångspunkt från årspensionsbeloppet och beräknat på en viss del av basbeloppet. Det gäller verkligen inte några stora summor, men som vi alla vet betyder varje krona en hel del för många folkpensionärer. Vårt förslag innebär att ingen skulle få mindre än vad han har fått förut utan en del i stället någon krona mer.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s):

Herr talman! Jag skall yttra några ord om den till utskottets utlåtande fogade reservationen, som avser utbetalning av det pensionsbelopp som det kan bli fråga om.

Tidigare gällde, som fru Hamrin-Thorell har anfört, att beloppet jämnades nedåt till ett krontal som var delbart med 12. Det tycker också departementschefen har varit onödigt hård mot pensionärerna. Han föreslår nu att beloppet skall avrundas uppåt eller nedåt till närmast liggande krontal som är jämnt delbart med 12. Det rör sig inte om några stora belopp ens för pensionärerna, det kan inte gälla mer än 50 öre i månaden. Genom förslaget har pensionärerna dessutom chansen att delningen kan medföra en höjning av beloppet, så att de vid ett annat tillfälle kan få lika mycket utöver vad som rätteligen borde utgå. På längre sikt torde det förslag som nu föreligger medföra att pensionärerna får vad de i verkligheten skall ha. Enligt den tidigare tillämpade ordningen förlorade de alltid något.

Herr talman! Jag tycker att detta förslag närmast är att jämföra med andra liknande reformer, där man vill undvika att utbetala öretal och därför utjämnar beloppen uppåt eller nedåt till närmast liggande krontal.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående punkten A samt därefter särskilt rörande punkterna B och C.

Därefter gjordes enligt de avseende punkten A framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i punkterna B och C hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, m. m., i vad propositionen avser medelsanvisning till folkpensioner, jämte motioner;

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt utbyggnad av akademiska sjukhuset i Uppsala m. m.; och

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inskrivning och redovisning av värnpliktiga jämte motioner.

Punkten 1

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

I propositionen nr 34 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 1 mars 1968, föreslagit riksdagen att *dels* godkänna de riktlinjer som i statsrådsprotokollet angivits för organisation m. m. av krigsmaktens inskrivnings- och personalredovisningsväsen, *dels* besluta, att centrala värnpliktsbyrån skulle upphöra vid utgången av juni 1968, *dels* besluta, att ett centralt verk för krigsmaktens inskrivnings- och personalredovisningsverksamhet, benämnt värnpliktsverket, skulle inrättas den 1 juli 1968, *dels* bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de övergångsåtgärder som behövdes för att genomföra förslagen.

I propositionen hade framlagts förslag till nytt system för inskrivning och redovisning av värnpliktiga. Förslagen inneburo, att nuvarande 21 inskrivningsområden skulle ersättas med tre inskrivningsområden som vart och ett omfattade två militärområden. Inskrivningen skulle utsträckas till två dagar och äga rum vid fasta inskrivningscentraler, en i varje militärområde. Beslut om inskrivning skulle meddelas av en inskrivningsnämnd för varje inskrivningsområde. Inom inskrivningsområdet skulle inskrivnings- och personalredovisningsverksamheten handhavas av ett värnpliktskontor. För ledning av verksamheten skulle centrala värnpliktsbyrån i Solna omorganiseras och under namnet värnpliktsverket ställas direkt under Kungl. Maj:t.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 783, av herrar *Yngve Nilsson* och *Sveningsson*, samt II: 1015, av herr *Wennerfors m. fl.*, vari anhallits, att riksdagen måtte

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

dels godkänna de riktlinjer som uppdragits i propositionen för organisation m. m. av krigsmaktens inskrivnings- och personalredovisningsväsen med de ändringar, som föreslagits i motionerna,

dels besluta, att den centrala myndigheten skulle vara underställd överbefälhavaren,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de övergångsåtgärder som behöves för att genomföra förslagen,

dels ock motionen II:1014, av herr *Ståhl*, vari yrkats dels att riksdagen skulle besluta, att inskrivning och personalredovisning skulle ske vid alla militärområden, dels att om riksdagen bifölle Kungl. Maj:ts proposition nr 34 skulle uttalas, att övergång från tre till sex regionala värnpliktskontor skulle kunna upptagas till förnyad prövning så snart erfarenhet i frågan vunnits.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på återopade grunder hemställt,

1. att riksdagen måtte besluta, att centrala värnpliktsbyrån skulle upphöra med utgången av juni 1968,

2. att riksdagen måtte besluta, att ett centralt organ för krigsmaktens inskrivnings- och personalredovisningsverksamhet, benämnt värnpliktsverket, skulle inrättas den 1 juli 1968,

3. att riksdagen beträffande lydnadsförhållandena för värnpliktsverket och värnpliktskontoren med avslag å motionerna I: 783 och II: 1015, såvitt nu vore i fråga, måtte bifalla Kungl. Maj:ts förslag, som innebar, att värnpliktsverket skulle lyda direkt under Kungl. Maj:t och att värnpliktskontoren skulle hava en i förhållande till militärbefälhavarna fristående ställning,

4. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 783 och II: 1015 i vad de avsåge utredning om lokaliseringen av värnpliktsverket,

5. att riksdagen beträffande organisationen av inskrivnings- och personalredovisningsverksamheten med avslag å

motionen II:1014 måtte bifalla Kungl. Maj:ts förslag,

6. att riksdagen måtte godkänna de riktlinjer i övrigt som i statsrådsprotokollet angivits för organisation m. m. av krigsmaktens inskrivnings- och personalredovisningsväsen,

7. att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de övergångsåtgärder som behövdes för att genomföra förslagen.

Reservationer hade avgivits

1) beträffande lydnadsförhållandena för värnpliktsverket och värnpliktskontoren, av herrar *Virgin* (h), *Ottosson* (h), *Schött* (h), *Bohman* (h) och *Petersson* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 3 hemställa, att riksdagen beträffande lydnadsförhållandena för värnpliktsverket och värnpliktskontoren i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 783 och II: 1015, såvitt nu vore i fråga, måtte besluta, att värnpliktsverket skulle underställas överbefälhavaren och värnpliktskontoren anknytas till militärområdesstaberna;

2) beträffande utredning om lokaliseringen av värnpliktsverket, av herrar *Virgin* (h), *Ottosson* (h), *Schött* (h), *Bohman* (h) och *Petersson* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 4 hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 783 och II: 1015, såvitt nu vore i fråga, hos Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning rörande lokaliseringen av värnpliktsverket.

Herr *VIRGIN* (h):

Herr talman! I det nu föreliggande utlåtandet behandlar statsutskottet Kungl. Maj:ts förslag till en genomgripande omorganisation av systemet för inskrivning av värnpliktiga. Det nuvarande systemet, som ursprungligen byggdes upp mot bakgrunden av att

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

varje regemente skulle rekryteras från en viss bygd, har länge varit omodernt. En ändring blev direkt nödvändig efter införandet av det nya värnplikssystemet — VU 60 — som riksdagen fattade beslut om i förföl. Det är också högst önskvärt att prövningen av den enskilde vid själva inskrivningsförrättningen förbättras. Man kan därigenom vinna både större utbyte för försvaret och ökad tillfredsställelse för den enskilde värnpliktige, samtidigt som betydande besparingar kan göras genom att ett större antal värnpliktiga än hittills, som har brister i fråga om sitt hälso-tillstånd eller i andra avseenden, kan gallras ut redan vid inskrivningen i stället för som nu ofta är fallet först efter en delvis genomgången grundutbildning. Det kan röra sig om ett tusental man per år, och det är självklart att en tidigare utgallring måste ge betydande vinster både i ekonomiskt och i annat avseende.

Det nya inskrivningssystemet innebär att den nuvarande centrala värnpliktsbyrån ombildas till ett ämbetsverk lydande direkt under Kungl. Maj:t. Den inskrivningsverksamhet som nu bedrivs vid 21 inskrivningsområden under ledning av särskilda inskrivningsnämnder överförs till nybildade regionala personalförvaltningar, s. k. värnpliktskontor. Sådana skulle enligt den verkställda utredningens förslag inrättas inom varje militärområde och underställas militärbefälhavaren.

Överbefälhavaren har i sitt yttrande understrukit vikten av att de regionala organen ingår som en del i milostaben för att militärbefälhavaren skall få erforderligt beslutsunderlag och inflytande på krigsförbandens personella kvalitet m. m.

Departementschefen har emellertid frångått utredningsförslaget på denna punkt och anser för sin del att det bör räcka med tre regionala värnpliktskontor och att alltså varje kontor skall betjäna två militärområden. För att minska restiden och resekostnaderna vid

inskrivningen föreslås emellertid därutöver s. k. inskrivningscentraler inom de militärområden som inte får värnpliktskontor.

Den av departementschefen vidtagna förändringen innebär en effektivitetsförsämring. I den operativa verksamhet som militärbefälhavaren har att leda ingår redovisning och placering av personal. Den uppgiften kan lättare och bättre fullgöras om personalorgan finns inom varje militärområde.

Nu har departementschefen angivit behovet av att spara på kostnader och personal som skäl för minskningen från sex till tre kontor. Det finns emellertid skilda meningar om det verkligen blir besparingar. Framtiden får väl utvisa om departementschefen har rätt på den punkten. Det är ju dessutom inte alltid så, att en lägre kostnad ger bättre utbyte av insatsen än vad en högre gör. Det finns skäl att befara att besparingen här blir mindre än förlusten av effekt i organisationen.

Vi har för vår del ändå godtagit förslaget på denna punkt. I det utomordentligt allvariga läge, vari försvaret befinner sig genom de kraftiga anslagsnedskärningar som regeringen ämnar genomdriva, kan även utgifter som har hög avkastning i effektivitet få vika för att minska ännu värre skadeverkningar på annat håll. Vi vill emellertid understryka vad utskottet anför om det nya läge som kan förväntas uppstå när datamaskinanläggningar blir inordnade i de regionala staberna och om vikten av att då ompröva organisationen av inskrivnings- och personalredovisningsverksamheten i den mån det då kan befinnas motiverat.

En punkt där vi inte kan biträda departementschefens av utskottsmajoriteten tillstyrkt mening är när han föreslår att hela inskrivningsförfarandet och sysslandet med de värnpliktigas förhållanden över huvud taget skall föras bort från de militära myndigheters direkta ansvar genom att det centrala värnpliktsverket ställs direkt un-

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

der Kungl. Maj:t och värnpliktskontoren och inskrivningscentralerna direkt under detta verk, medan det militära inflytandet avses skola komma till uttryck genom »viss anvisnings- och direktiv rätt». Att en sådan organisationsform inte kan ge bästa resultat i krig förefaller alldeles uppenbart.

I fredstid är den militära apparaten i huvudsak bara ett organ för utbildning. Samhället har skäl och rätt att ställa stora krav på att de militära myndigheterna fullgör denna uppgift med effektivitet och omdöme, så att utbytet av de uppoffringar som vi avkräver våra unga män i form av värnplikt blir så stort som möjligt i fråga om försvareffekt.

Instruktionsmässigt vilar ansvaret för den operativa och organisatoriska personalplaneringen och krigsplaceringen på de militära myndigheterna — det understryks särskilt av departementschefen i propositionen, och han påpekar också att det skall vara så även i fortsättningen. Det är svårt att förstå hur det ansvaret fullt skall kunna utkrävas utan att de militära myndigheterna får bibehålla hela uppgiften att svara för omhändertagandet i alla dess aspekter av värnpliktskontingenten — naturligtvis efter de lagar och föreskrifter i sammanhanget som statsmakterna utfärdar. Det nuvarande systemet har fungerat bra i det här avseendet — i varje fall har något annat inte gjorts gällande i propositionen eller såvitt jag vet i några andra sammanhang. Något sakskäl för förändringen ges inte heller.

Man vill verkligen undra om detta överflyttande av hela ansvaret är uttryck för en misstro mot de militära myndigheterna, och hur den misstron i så fall motiveras. Under alla omständigheter förefaller det sannolikt och för övrigt också naturligt, om de militära myndigheterna inte kan underlåta att betrakta omflyttningen som ett uttryck för sådan misstro.

Herr talman! I fråga om förläggning-

en av det centrala värnpliktsverket föreslår Kungl. Maj:t att den skall bestämmas till Solna, där även östra värnpliktskontoret är tänkt bli förlagt. Det finns väl skäl som talar till förmån för en sådan placering, men det finns också skäl som talar emot. Högerpartiets representanter har i reservation 2 till utskottets utlåtande pekat på beredskapssynpunkten och på det allmänna önskemålet att när så är möjligt flytta ut ämbetsverk från storstockholmsområdet till landsorten. Dessa skäl är enligt vår mening i varje fall tillräckligt starka för att man skall göra ytterligare utredning innan förläggningen slutgiltigt fastställs.

Det är självklart att en sådan utredning även måste pröva om verkets tänkta samförläggning med östra värnpliktskontoret kan leda till att detta också bör flyttas och om då den där tänkta inskrivningsverksamheten skall ligga kvar som en inskrivningscentral i storstockholmsområdet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 1 och kommer i sinom tid att yrka bifall även till reservation 2 vid utskottets utlåtande.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Jag ber att få ta till orda i denna fråga av ett par olika anledningar. Den ena anledningen är att jag har haft tillfälle att studera den försöksverksamhet som för närvarande bedrivs i Karlstad, och den andra är att jag har en med den senaste talaren överensstämmande uppfattning i fråga om reservation 2.

De förändringar i inskrivningsförfarandet som propositionen och utskottets tillstyrkan innebär är att hälsa med tillfredsställelse. Det framgår klart av den pågående försöksverksamheten att en väsentligt mer gedigen undersökning av de värnpliktigas fysiska och psykiska förutsättningar kan genomföras med den metod som nu planeras omfatta hela landet. Förläggningen till fas-

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

ta inskrivningscentraler är självklart ägnad att ge större säkerhet åt de bedömningar av de värnpliktigas förutsättningar att komma på rätt plats som är ett angeläget önskemål i militära sammanhang. Jag vill därför personligen livligt tillstyrka det förslag som här föreligger.

Det är många fördelar förknippade med detta förfarande, men det är uppenbart att det också medför en del ökade besvär och kostnader för de ungdomar som skall inställa sig. Inskrivning på endast sex platser i landet mot för närvarande väsentligt fler platser medför ökade reseavstånd. Systemet som sådant innebär också att inskrivningen utsträcks till två dagar. För många ungdomar med lång resväg kommer det att gå åt ytterligare en dag såsom resdag. Jag har försökt att i proposition nr 34 hitta något litet uttalande om den ersättning för förlorad arbetstid som rimligen borde utgå till de värnpliktiga i detta sammanhang, men jag har inte hittat något. Jag uttalar emellertid här den förhoppningen att dessa saker skall uppmärksammas, emedan jag anser att en sådan här förhandsinställelse, som inte rimligen kan inräknas i värnpliktstiden, eftersom man över huvud taget inte vet om vederbörande blir uttagen till värnplikts-tjänstgöring eller ej, bör ersättas av statsverket, enligt min uppfattning med hela det inkomstbortfall som förorsakas den värnpliktige. Jag skulle vilja vädja till dem det vederbör att när det blir aktuellt allvarligt pröva den frågan.

När det gäller den s. k. lydnadsställningen för värnpliktsverket — ett enligt min mening passande uttryck i militära sammanhang — delar jag till skillnad från herr Virgin utskottets uppfattning om att detta nya verk bör underställas Kungl. Maj:t direkt. Den grundsyn som ligger bakom det nya förfarandet vid inskrivning och som innebär ett ökat hänsynstagande till medicinska och psykologiska faktorer medför tillsammans med den allmänna för-

ändringen i tidsandan, att det bör vara rimligt att värnpliktsverket underställes Kungl. Maj:t direkt och frikopplas från överbefälhavaren. Jag tror också att det skulle inge de värnpliktiga en känsla av ökad objektivitet. Detta påstående innebär inte att jag på något sätt hyser misstroende mot de militära myndigheterna, men jag är ganska övertygad om att den synpunkt som jag har framfört också är de värnpliktigas synpunkt.

Beträffande lokaliseringen av det nya värnpliktsverket till Solna delar jag helt herr Virgins uppfattning att man, innan en sådan förläggning beslutas, borde undersöka möjligheterna till annan förläggning i landet. Denna min mening är motiverad av centerpartiets allmänna inställning att man bör pröva förläggning av centrala statliga organ och verk till andra platser än Storstockholm. Dessutom är det väl ur ren militär beredskapssynvinkel och ur försvarets synvinkel angeläget att så litet antal sårbara institutioner som möjligt förläggas till storstockholmsområdet, det område som väl utan tvekan i händelse av krigstillstånd är mest utsatt i hela vårt land.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag under den punkt som vi nu behandlar. Jag kommer senare att biträda det yrkande som herr Virgin sannolikt kommer att framställa beträffande reservation 2.

Herr PETTERSSON, HARALD, (cp):

Herr talman! Jag tar till orda i denna debatt av två skäl.

Det första skälet är att jag ställt en fråga till försvarsministern för en tid sedan. Jag hade dock inte möjlighet att vare sig tacka statsrådet för svaret eller att kommentera detsamma.

Frågan gällde huruvida man skulle kunna tänka sig att vidtaga åtgärder för att eliminera de olägenheter såväl för berörda värnpliktiga som för näringslivet som är en följd av den osäkerhet som många gånger råder beträff-

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

fande tidpunkten för inkallandet av värnpliktiga. Statsrådet hänvisade i sitt svar till propositionen nr 34 och menade att den nya organisationen skulle göra det möjligt att beakta detta önskemål i en annan utsträckning.

När jag nu läser propositionen närmare och även ser utskottsutlåtandet, finner jag att man inte i något stycke har tryckt på betydelsen och nödvändigheten av information för de värnpliktiga, inte minst om när de kan vänta inkallelse. Vi vet att många unga människor måste planera sina studier. Det behövs också en planering för hur man skall träda ut i förvärvslivet. För många värnpliktiga i vår tid kan även ingående av äktenskap vara aktuellt.

Försvarsministerns svar innebar att han ansåg rådande förhållanden på detta område otillfredsställande men satte sitt hopp till den nya organisationen. Jag vill, herr talman, understryka nödvändigheten av att de värnpliktiga blir så långt som möjligt informerade om tidpunkten då de kan vänta inkallelse.

Detta torde också ha en stor psykologisk betydelse eftersom unga människor, som skall träda i tjänst på detta sätt, vill ha ordning och reda. Jag tror att de militära myndigheterna inte minst på detta område har försummat någonting — man skall inte bara kräva, utan man skall också kunna ge de värnpliktiga en känsla av att samhället gör vad som är möjligt för att hjälpa dem till rätta i den situation de befinner sig i.

Mitt andra skäl till att jag tar till orda i denna debatt är att jag, liksom herr Svanström, vill uttrycka sympati för reservation 2 vid utskottets utlåtande. De skäl som anförts för utredning av frågan om värnpliktsverkets lokalisering är enligt min mening så starka och bärande, att det finns all anledning att titta närmare på denna fråga. I många olika sammanhang har ju önskemål framförts om att de statliga organ, som inte nödvändigtvis behöver ligga i storstockholmsområdet,

bör man i varje fall försöka placera ute i landet. Mig förefaller det som om detta värnpliktsverk utan några större vådor skulle kunna förläggas någon annanstans än i storstockholmsområdet.

Jag kommer, herr talman, att stödja reservation 2 vid utskottets utlåtande.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Vad riksdagen nu har att ta ställning till — ett ändrat system för inskrivning och redovisning av värnpliktiga — innebär, om det antas, en ganska genomgripande förändring av någonting som de flesta manliga svenskar över 21 år kommit i beröring med, den s. k. »mönstringen». Vill man skämta kan man kanske säga att vi nu tänker övergå från den beväringssmönstring som Döderhultarn odödliggjort i sina skulpturer till dagens datamaskiner.

Utvecklingen inom samhället har gjort att nuvarande system för inskrivning och personalredovisning blivit föråldrat och måste ersättas med något annat. Utskottet har varit enigt i sin tillstyrkan av det förslag till nytt system för inskrivning och redovisning av värnpliktiga som Kungl. Maj:t framlagt och som herr Virgin nyss har redovisat. Det har däremot inte gått att nå enighet om lydnadsförhållandena för de nya organen. Lokaliseringen av den centrala enheten råder det också delade meningar om.

Bristerna i det nuvarande systemet gäller framför allt informationsunderlaget och urvalssystemet.

Utvecklingen i samhället har sprungit ifrån det system vi för närvarande har för inskrivning och redovisning av våra värnpliktiga. Vi behöver ett tillförlitligt system för personalsättning och för fördelning av arbetskraft till olika områden i händelse av krig. Vi har beslutat om ett repetitionsutbildningssystem, som ställer stora krav på redovisningssystemet.

Den snabba tekniska utvecklingen

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

har lett till att kraven på befattningshavarna inom krigsmakten har ökat väsentligt. Kraven är dessutom skiftande. I stridande befattningar ställs det stora fordringar på personalens fysiska och psykiska kvalifikationer. I tekniska befattningar krävs personal med olika grad av teknisk begåvning. Samtidigt har utbildningssamhället börjat slå igenom på tillgångssidan. De värnpliktiga kan placeras utefter en bred skala när det gäller teoretisk utbildning och praktisk erfarenhet.

Att klara den mängd av information det här är fråga om med manuell kraft eller tillgängliga maskinella hjälpmedel är inte möjligt. Man måste ta datatekniken till hjälp. Detta ger också möjlighet till integration med andra system, bland annat folkbokföringen vilket ur många synpunkter är väsentligt.

De ökade krav ur psykisk och fysisk synpunkt som måste ställas på de värnpliktiga gör att en betydligt mera omfattande undersökning av den värnpliktige än som för närvarande sker erfordras för framtiden vid inskrivningsförrättningen. Första avdelningen har haft tillfälle att på platsen studera de försök som pågår inom Bergslagens militärområde. Vi blev övertygade om det nya systemets fördelar. Den inskrivningsskyldiges hälsotillstånd och lämplighet för olika slags utbildning bör bli väl klarlagda. Man kan därigenom också redan vid inskrivningen skilja ut en stor del av de värnpliktiga som nu frikallas av medicinska skäl först under pågående grundutbildning. Detta gagnar den enskilda människan och medför besparingar för försvaret som åtminstone till en del kompenserar de ökade kostnaderna. Utskottet har varit enigt om att det föreslagna nya systemet för inskrivning och personalredovisning bör genomföras.

Det praktiska genomförandet av det nya systemet innebär stora förändringar. Enligt utredningens förslag skulle inskrivningsområdenas antal, såsom herr Virgin har framhållit, minskas till

sex, ett för varje militärområde, och jämte personalredovisningen bilda en regional personalförvaltning för militärområdet.

Kungl. Maj:t har för att spara personal och begränsa kostnaderna förordat att endast tre regionala organ inrättas. Verksamhetsområdet för ett regionalt organ omfattar i princip två militärområden som då bildar ett inskrivningsområde. Det inrättas ett värnpliktskontor för varje inskrivningsområde. Inskrivningsverksamheten får två fasta inskrivningscentraler inom varje inskrivningsområde. Härigenom förkortas de inskrivningsskyldigas resor. Detta sker även genom att man vid hänvisning till inskrivningscentral inte strikt följer gränsdragningen mellan militärområdena. Utskottet har inte funnit något skäl att erinra mot denna del av förslaget.

I fråga om personalredovisningen har det motionsvis framförts förslag som i likhet med utredningen syftar till ett regionalt organ för varje militärområde. Det finns helt visst skäl som talar för det, men utskottet har dock stannat för att förorda Kungl. Maj:ts förslag. Kostnadsbesparingarna är därvid ett vägande skäl. Det gäller ju att inom anslagsramen för försvaret få ut största möjliga försvarseffekt. Varje krona som kan sparas på organisationen medför större materielanslag. Vi bör också komma ihåg att en väsentlig del av arbetet vid de här organen sker med datamaskiner där tekniken befinner sig i snabb utveckling. Det pågår inom krigsmakten utredningar om användningen av datamaskiner för andra ändamål. Detta kan leda till ändrade förutsättningar även för inskrivning och personalredovisning. Utskottet har förutsatt att om den organisation som nu förordats skulle medföra olägenheter eller om det av annan anledning skulle finnas skäl att ompröva organisationen, så skall en sådan omprövning komma till stånd utan särskild åtgärd från riksdagens sida.

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

En del av förslaget som det rått delade meningar om har gällt ställningen i lydnadshänseende för det centrala organet värnpliktsverket och de regionala organen värnpliktskontoren.

Departementschefen har förordat att värnpliktsverket skall underställas Kungl. Maj:t och att värnpliktskontoren skall vara fristående i förhållande till militärbefälhavaren. De militära myndigheternas medinflytande skall säkras genom direktivrätt och anvisningsrätt, som herr Virgin alldeles nyss har anfört.

Motionsvis har yrkats att värnpliktsverket skall underställas ÖB och att värnpliktskontoren skall anknytas till militärområdesstaberna. Man menar att det ansvar för personalplanering som vilar på de militära myndigheterna inte blir bäst tillgodosett genom direktiv- och anvisningsrätt.

Utskottets majoritet har stannat för att tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Inskrivningsverksamheten som sådan kan knappast anses vara en enbart militär angelägenhet. Handläggningen av befrielse- och anståndsärenden tycker vi också talar för en mera fri ställning. Vad verksamheten beträffar kan det vidare sägas att om man undantar den operativa och organisatoriska personalplaneringen så är det fråga om ett administrativt arbete jämförbart med vad som ingår i förvaltningsbegreppet på materielsidan. Vi anser också att man inte kan bortse från att övriga centrala ämbetsverk lyder under Kungl. Maj:t och att övriga förvaltningsorgan vid militärområdestaberna inte är inordnade i staberna.

Utskottets majoritet har utgått från att de militära myndigheternas behov av inflytande skall säkras genom direktiv- och anvisningsrätt. Att hänsyn därvid måste tas till det ansvar som åvilar de militära myndigheterna finner vi självklart.

Om, som utskottet framhåller, smidiga och ändamålsenliga rutiner för samarbetet tillskapas, tror jag att farhågor-

na för försvårade arbetsförhållanden för de militära myndigheterna knappast kommer att besannas. Men jag skulle gärna för min personliga del vilja tillägga att om så skulle visa sig bli förhållandet, finner jag det självklart att man uppmärksamst följer utvecklingen och vidtar de rättelser som kan behövas.

Till slut några ord om lokaliseringen av värnpliktsverket till Solna. Personligen är jag intresserad av att flytta ut verksamheter till landsorten i så stor utsträckning som möjligt, och jag vill därför inte bestrida att de skäl reservanterna framför har tyngd. Jag har en gång varit med om att på basis av en motion och följande reservation, som samlade fem ledamöter i statsutskottet, beslöt riksdagen flytta ut försvarets fabriksverk från stockholmsområdet till Eskilstuna, vilket slagit synnerligen väl ut. Men jag undrar ändå, om de skäl reservanterna anför i nuläget och vid en avvägning med andra skäl överväger. I första hand är det en kostnadsfråga. Verket har tillräckliga lokaler i Solna för sin verksamhet. Vid lokalisering på annan ort skulle med all säkerhet nya byggnader få uppföras. Detta innebär merkostnader, som måste tas inom ramen för det militära försvaret. Man kan diskutera om detta är lämpligt. ÖB har inte yrkat på ändrad lokalisering, och inte heller arméchefen har haft något emot det förslag som föreligger. Östra värnpliktskontoret kommer att förläggas till Solna i anslutning till värnpliktsverket. Detta bör ge möjlighet till sambruk av dataanläggningen och vissa administrativa anordningar. Vi anser det också vara till fördel att det centrala verket här får möjlighet att direkt följa verksamheten vid ett av de regionala organen. Allt detta talar enligt vår mening för ett bibehållande av värnpliktsverket i Solna. Läger man dessutom därtill att de flesta värnpliktiga inom detta område bor i Storstockholm, finner man att en utflyttning av verket till Strängnäs skulle

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

medföra i medeltal en ökning av res-tiden med ungefär en tredjedel för de värnpliktiga.

Herr Svanström har diskuterat frågan om ersättningen till de värnplik-tiga som inställer sig till mönstrings-förrättning. Jag skulle vilja hänvisa till vad som står i propositionen, nämligen att de mönstringsskyldiga får de förmåner som tillfaller de värnpliktiga, så-lunda fria resor, fri inkvartering och förplägnad samt en dagpenning, som för närvarande uppgår till fem kronor.

Jag ber, herr talman, att få yrka bi-fall till utskottets hemställan på samt-liga punkter.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Svanström sade i sitt anförande att den ökade hänsyn som man numera behöver ta till me-dicinska och psykologiska faktorer gör det nödvändigt eller i varje fall önsk-värt att värnpliktsverket läggs direkt under Kungl. Maj:t. Men det ökade hän-synstagandet till dessa faktorer har främst framdrivits på de militära myn-digheternas initiativ. Jag tycker nog att herr Svanströms inställning visar just ett sådant misstroende mot dessa myndigheter som jag knappast kan fin-na motiverat. Inställningen visar ock-så en misstro mot regeringens möjlig-heter att ge riktiga direktiv och att få dessa direktiv efterföljda.

Man kan f. ö. göra tankeexperimen-tet att det gällde att skapa någon in-stitution för att inskriva elever till det allmänna skolväsendet — parallellen är ganska lätt att dra. Menar herr Svan-ström i så fall att man skulle göra den-na uttagning till skolväsendet vid sidan av de lokala skolmyndigheterna och under ledning av ett verk som ställdes utanför skolöverstyrelsen? Jag har myc-ket svårt att tro att man skulle vilja hävda en sådan mening.

Sedan vill jag gärna instämma i den av herr Harald Pettersson framförda förhoppningen att den nya organisa-

tionen skall ge en bättre möjlighet till planering och information till fördel för de värnpliktiga och för näringsli-vets överblick över förhållandena.

Slutligen, herr talman, vill jag säga att verkets lokaliseringsfråga givetvis kan vara en kostnadsfråga. Men vid uppvaktningar inför statsutskottets första avdelning fick vi veta att det kan finnas lokaler på annat håll i lands-orten som kan ställas till förfogande utan att det skulle bli några ökade kostnader och att representanter både för ÖB och försvarsstaben därvid har förklarat att om kostnadsfrågan kan komma ur bilden, vill man gärna till-styrka en utflyttning av värnpliktsver-ke.

Vidare antydde jag i mitt första an-förande att man mycket väl skulle kun-na ha en inskrivningscentral kvar för storstockholmsområdet och flytta både värnpliktsverket och östra värnplikts-kontoret till lämpligt ställe i landsorten. Då skulle man klara alla de svårigheter som första avdelningens ärade ordfö-rande anförde som skäl mot en omloka-lisering.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall även till reservation 2.

Herr SVANSTRÖM (cp) kort genmäle:

Herr talman! Först vill jag säga till utskottets ärade talesman att de ersätt-ningar som det kan bli fråga om och som alltså blir identiska med dem som gäller för värnpliktiga i tjänstgöring kan jag personligen inte vara nöjd med. Jag framhöll i mitt första anförande att de också bör inkludera ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

Till herr Virgin vill jag säga att mina synpunkter på angelägenheten av att lydnadsförhållandet blir det som Kungl. Maj:t och utskottsmajoriteten föreslagit såsom jag sade redan i mitt första an-förande inte alls är baserade på någon misstro mot överbefälhavaren. Nu ut-sträckte herr Virgin misstroendet också till att gälla regeringen, som enligt för-

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

slaget skall utfärda närmare tillämpningsbestämmelser. Det betyder väl inte mycket om jag hyser misstro mot den ena eller den andra, men jag vidhåller min tidigare anförda synpunkt att det avgjort kommer att stärka de värnpliktigas känsla av att vara objektivt behandlade i förhållande till de militära myndigheterna.

Jag tycker att det är svårt att dra paralleller med ett eventuellt centraliserat inskrivningsförfarande i skolväsendet. Jag tycker med förlov sagt, herr Virgin, att det är svårt att dra en sådan parallell i detta sammanhang. Det rör sig om helt olika ting. Framför allt är det på skolans område fråga om frivilliga åtaganden, i varje fall när det gäller studier över grundskolan. Vid sådana frivilliga åtaganden finns det inte alls samma behov av en objektiv handläggning som när det gäller ett tvångsmässigt åtagande.

Jag ber, herr talman, att utan ytterligare motivering få yrka bifall till reservation 2.

Herr BLOM (fp):

Herr talman! I likhet med de tidigare talarna, inklusive utskottets företrädare, anser jag att denna proposition i stort är ett bra förslag för en modernisering och förbättring av den nuvarande personalredovisningen inom försvaret. Det blir en rationalisering, och den bör kunna medföra säkrare och bättre användning av de personalresurser som de värnpliktiga utgör. Den har också den fördelen med sig, som här tidigare sagts, att den manliga delen av svenska folket får en utomordentligt grundlig hälsokontroll i 20-årsåldern. Jag vill rent parentetiskt göra den reflexionen att de läkarteam som man här tillskapar för denna undersökning kanske också skulle kunna användas även för hälsokontroll av kvinnor i motsvarande ålder. Det hör ju inte till detta ärende, men jag kan inte undgå att nämna detta.

Den värnpliktiges tjänstgöring är ett

stort ingrepp i hans liv. Han tas ifrån sin civila gärning måhända under ett år eller kanske något kortare tid. Det är viktigt att frågor i samband med detta ianspråkstagande blir handlagda på ett sådant sätt att han blir rättvist uttagen, att han får kallelse i tid, som här talats om av herr Harald Pettersson, och att över huvud taget den mänskliga felfaktorn så långt möjligt elimineras. Man får väl uttrycka den förhoppningen, att man när dessa datarutiner blir ordentligt inkörda kan på ett bättre sätt ge en tillfredsställande och rättvis service åt den enskilde värnpliktige och sålunda lösa en angelägen fråga även av personalvårdsnatur. Vidare medför denna metod besparingar, inte oväsentliga sådana, vilket måste hälsas med tillfredsställelse.

Det är emellertid en punkt som jag är litet betänksam emot. Det är den nedskärning av värnpliktskontoren till tre i stället för enligt utredningen föreslagna sex, där sålunda varje kontor nu skall ha två militärområden att betjäna. Kanske finns en viss risk för att storleken av de enheter som skall betjänas kan medföra någon högre procent felmarginal. Det kan kanske också försämra möjligheterna för de militära myndigheterna att få den service beträffande personalredovisning — och framför allt beträffande krigsplacering — som värnpliktskontoren skall ge. Jag hyser vissa farhågor i det avseendet och hade önskat att man i varje fall till att börja med hade gått på utredningens förslag med sex värnpliktskontor.

I motion nr 1014, avlämnad av herr Ståhl, har också just de här synpunkterna tagits upp, och jag vill bara här citera vad han har sagt, nämligen: »Den starkt reducerade organisationen och den med regional ledning i övrigt mindre fast etablerade verksamheten medför från beredskapssynpunkt olägenheter samt risker för en schablonartad behandling av enskild medborgares värnpliktsförhållanden.»

Ang. inskrivning och redovisning av värnpliktiga

Jag delar herr Ståhls uppfattning att det kan finnas sådana risker. Nu har emellertid inte denna motion föranlett någon reservation i utskottet. Utskottet har i stället skrivit att om olägenheter i det här avseendet skulle uppstå, skall frågan kunna tas upp till ny prövning.

Med anledning härav och eftersom ingen reservation har avgivits kommer jag vid röstningen att i detta avseende biträda utskottets förslag, ehuru med en viss tvekan.

Beträffande lydnadsförhållandena finns det kanske en viss risk i den riktning som herr Virgin har anfört, nämligen att det *kan* uppstå icke önskvärda svårigheter med kommunikationerna mellan militärmyndigheterna och värnpliktsverket.

Jag tror emellertid att risken för detta inte är så stor som herr Virgin tycks tro. Det finns ju andra specialfunktioner inom försvaret med motsvarande organisation som här har föreslagits. Jag tänker t. ex. på intendenturverket, den kamerala sidan som leds av försvarets civilförvaltning, materielverken osv.

Jag kommer därför också i det avseendet att stödja utskottets förslag.

När det sedan gäller lokaliseringen av värnpliktsverket och Östra värnpliktskontoret delar jag helt herr Virgins liksom herrar Harald Petterssons och Svanströms uppfattningar att lokaliseringsfrågan bör utredas. Jag gör det utifrån den utgångspunkten att jag anser att den utredning som för några år sedan lades fram, med herr Eckerberg som ordförande, om lokalisering av den statliga verksamheten och som siktede till en decentralisering av vissa statliga organ från storstadsområdet till landsbygden, inte får gömmas för all evighet i kansliets djupaste skrivbordslåda. Alla möjligheter till sådan utflyttning där den kan vara lämplig bör tillvaratas. Detta gäller alldeles särskilt när man nyetablerar en statlig organisation eller ett verk.

Jag har mycket svårt att tänka mig,

att värnpliktsverket skulle ha större besvär och större svårigheter att kunna sköta sin verksamhet från en landsortstad med hyggliga förbindelser med huvudstaden än vad t. ex. försvarets fabriksverk har. Det är väl inte så säkert att de kostnader, som en utflyttning skulle innebära, behöver bli så stora som utskottets företrädare har nämnt. Det har tydligen ifrågasatts att vissa lokaliteter som nu ägs av försvaret ute i landsorten skulle kunna disponeras. De som ligger i Solna finns det alldeles säkert behov av för försvaret i övrigt eller för andra myndigheter.

Med anledning av detta, herr talman, vill jag yrka bifall till den reservation, som är betecknad med 2, och till utskottets utlåtande i övrigt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förvarande punkt gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående mom. 1 och 2, därefter särskilt rörande vartdera mom. 3 och 4 samt vidare särskilt avseende mom. 5—7.

På gjord proposition bifölls vad utskottet i mom. 1 och 2 hemställt.

Därefter gjorde herr talmannen i enlighet med de i fråga om mom. 3 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som ännefattades i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med 1 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 92 punkten 1 mom. 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 109;

Nej — 24.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr *Nilsson, Ferdinand*, (cp) anmälde, att han avsett att rösta ja men av misstag nedtryckt nej-knappen.

Vidkommande mom. 4, yttrade nu herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Virgin* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 92 punkten 1 mom. 4, röstar

Ja;

Ang. företagsdemokratin

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Virgin* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 85;

Nej — 49.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på gjord proposition vad utskottet i mom. 5—7 hemställt.

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

Ang. företagsdemokratin

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 32, i anledning av motioner angående företagsdemokratin.

Förslag om en utredning rörande företagsdemokratin hade väckts

dels i de likalydande motionerna I: 660, av herr *Fälldin*, samt II: 837, av herr *Johansson* i Växjö och herr *Sundkvist*, vari föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om en förutsättningslös och allsidig utredning rörande utbyggd företagsdemokrati inom både den privata och den offentliga sektorn i enlighet med vad i motionerna anförts,

dels ock i de likalydande motionerna I: 661, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 830, av herr *Bohman m. fl.*, vari yrkats,

Ang. företagsdemokratin

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning under medverkan av företrädare för arbetsmarknadens organisationer i syfte att redovisa i motionerna närmare angivet underlag för att skapa ökad gemenskap m. m. mellan företag och anställda.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte avslå

a) motionerna I: 660 och II: 837;

samt

b) motionerna I: 661 och II: 830.

Vid utlåtandet fanns fogat ett särskilt yttrande av herrar *Lundberg* (h), *Brun-
din* (h), *Wikberg* (cp), *Regnéll* (h) och *Börjesson* i Glömminge (cp).

Herr **BRUNDIN** (h):

Herr talman! Jag har tillsammans med fyra andra ledamöter av bankoutskottet fogat ett särskilt yttrande till utskottets utlåtande.

Vi har gjort det för att markera att vi av arbetsmarknadsorganisationerna förväntar att de nu fullföljer det utredningsarbete och det utvecklingsarbete, vartill de genom sitt remissyttrande har förbundit sig och som har till ändamål en fördjupad företagsdemokrati i enlighet med motionernas syfte. Vi förväntar också att därvid underlag för en bredare och fördjupad debatt föres ut utanför dessa organisationers innersta cirklar.

Herr **ÖSTERDAHL** (fp):

Herr talman! Trots att jag inte har reserverat mig och inte heller avgivit något särskilt yttrande vill jag dock betyga mitt och folkpartiets stora intresse för företagsdemokratin, som kommit till uttryck på många olika sätt.

Jag anser att det är angeläget att företagsdemokratin stärks. Det gäller att vidga delaktigheten i beslutens fattande inom företagen och det gäller att genom fördjupad företagsdemokrati ge de anställda nya möjligheter till initiativ,

medinflytande och ansvar, och deras strävan efter ökade kunskaper skall stimuleras. En stärkt företagsdemokrati bör medföra såväl ökad effektivitet i näringslivet som större trivsel på arbetsplatsen. En utveckling mot vidgad jämlikhet i samhället skall också främjas.

Kravet på en fördjupning av företagsdemokratin har samma tyngd inom alla företagsformer, antingen de är enskilda, kooperativa, statliga eller kommunala. Men jag vill påpeka, att förstatligandet inte leder till ökat merinflytande för de anställda. Det politiska livets beslutsformer kan inte genom någon enkel metod överföras till företagen. Det är dock samtidigt angeläget att medborgarna även inom arbetslivet på olika vägar bereds större möjligheter till inflytande på de förhållanden som berör deras dagliga liv.

Den utveckling av företagsdemokratin som folkpartiet här eftersträvar kräver reformer över ett brett fält. Det gäller förutom medbestämmanderätt bl. a. information, insyn och utbildning.

Dessutom vill jag erinra om arbetsmarknadsparternas gemensamma utredningsarbete på området i deras utvecklingsråd. En av våra huvudlinjer i denna fråga är att det i första hand ankommer på arbetsmarknadens parter att åstadkomma den välbehövliga utvidgningen av företagsdemokratin.

Men samhället har också stora uppgifter i sammanhanget. Det gäller att stimulera, att skapa goda förutsättningar för företagsdemokratin och att undanröja varje hinder för den vidgade företagsdemokrati som skall nås genom beslut mellan arbetsmarknadens parter.

Jag vill också erinra om flera konkreta åtgärder, föreslagna från folkpartihåll. Det gäller en effektiviserad företagsnämndsorganisation genom tätare sammanträden och inrättande av undergrupper till företagsnämnden för specialuppgifter, t. ex. för personalutbildning och produktionsfrågor. Det gäller försöksverksamhet med representation för de anställda i företagens sty-

Ang. företagsdemokratien

relser. Här vill jag påminna om Sven Wedéns personliga pionjärinsatser i sitt eget företag. Sådan verksamhet är värdefull såväl i statliga och kommunala som i privata och kooperativa företag. För att få vidgad erfarenhet bör en omfattande försöksverksamhet ske exempelvis i statliga och kommunala företag.

System med andel i vinst blir nästa punkt på föredragningslistan, och jag skall därför inte beröra detta just nu.

Det gäller företagsformer med utvecklad demokratisk uppbyggnad. Varför inte stiftelseägda företag, vilka förvaltas enligt särskilda regler av utsedda representanter för de anställda?

Det särskilda yttrandet till allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 53 i fjol motiverades av att utskottsmajoriteten då i sin skrivning anlade ett alltför snävt betraktelsesätt på de företagsdemokratiska problemen. I år däremot har utskottsmajoritetens skrivning blivit annorlunda, och folkpartirepresentanterna i bankoutskottet har mot den bakgrunden haft anledning instämma i utskottsmajoritetens mening. Jag citerar: »Utskottet anser sig kunna utgå från att även därförutan erforderligt sakmaterial kommer att stå till buds som underlag för den fortsatta debatt om utvidgad företagsdemokrati som torde vara att emotse.»

Herr WIKBERG (cp):

Herr talman! Till bankoutskottets utlåtande nr 32 är fogat ett särskilt yttrande, föranlett av de tvenne motionsparen från höger- och centerhåll om utvidgad företagsdemokrati.

Vi har med detta yttrande velat understryka värdet och önskvärldheten av en fördjupad företagsdemokrati och det angelägna i att arbetsmarknadens parter prövar nya vägar, nya former för en utbyggd företagsdemokrati utöver den s. k. konventionella företagsnämndsformen.

Även om de avgivna motionerna i det-

ta ärende avstyrkts av ett enhälligt utskott och torde komma att bli avslagna av kammaren, torde de inte sakna betydelse som påtryckningsmedel på arbetsmarknadens parter i avsett syfte. Utskottets skrivning tyder också på det. Jag citerar vad utskottet bl. a. säger: »Det kan tas för givet att de uppslag som framförts i de nyss nämnda motionerna kommer att beaktas vid parternas fortsatta gemensamma utredningsarbete.» Jag hoppas att utskottet blir sannspått på den punkten.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr PALM (s):

Herr talman! Det har varit intressant att lyssna till de tre borgerliga representanterna, som talat alldeles nyss.

Herr Brundin var ju mycket anspråkslös. Han sade att högern med högerledaren i spetsen — jag fattade det så — har skrivit motionen med ett enda syfte, nämligen att väcka debatt i frågan. Så mycket mer kunde jag inte få ut av det anförande som högerrepresentanten höll.

Herr Österdahl har inte reserverat sig. Han har varit med och skrivit under utskottets utlåtande men hade mycket mer att säga i en rad frågor. Det hade varit intressant om han gjort allvar av detta och motionerat i vanlig ordning. I så fall hade remissinstanserna fått pröva de synpunkter, som herr Österdahl tagit tillfället i akt att nu presentera. Det kanske kan finnas tillfälle härtill en annan gång. Det skulle vara intressant att höra, vad Arbetsgivarföreningen och löntagarorganisationerna skulle ha att säga i dessa frågor. Dessa organisationer har ju ändå i flera år sysslat med de spörsmål det gällde på förhandlingsplanet.

Herr Wikberg, som finns med bland dem som har levererat det särskilda yttrandet, säger att man vill understryka värdet av att arbetsmarknadens parter »prövar nya vägar för företagsdemokratien». Det skulle vara mycket intressant att få veta vilka vägar man har

Ang. företagsdemokratin

tänkt sig. Man uttrycker sig i mycket allmänna ordalag men anger inte på vilket sätt dessa problem skall attackeras.

Över huvud taget ger detta särskilda yttrande ett mycket märkligt intryck. Man talar inte klarspråk. Jag hade kanske väntat mig att man, när man inte har velat vara med om utskottets skrivning, givit en förklaring som medfört ökade upplysningar. Men någon sådan förklaring återfinns inte i yttrandet.

I det särskilda yttrandet sägs på ett ställe, att det är av vikt »att även andra former av samverkan prövas än de om vilka arbetsmarknadsparterna redan har träffat överenskommelse». Jag vill här anknyta till vad jag sade till herr Wikberg. Dessa »andra former» hade vi velat veta litet mera om. Om man har så bestämda önskemål, hade det kanske varit bättre om man funnit formen för en ren reservation och preciserat sig bättre.

De två sista meningarna i det särskilda yttrandet ger närmast intryck av ett »god dag yxskaft». Man svarar på vad man själv tidigare har ifrågasatt.

Här visar det sig ju, att höger- och centerpartiledamöterna anstränger sig för att gå partiledare Holmberg till mötes så långt det är möjligt. Man sluter dock inte helt upp bakom högergrupps motion, utan man har i stället valt denna väg.

Det är ganska intressant att läsa högermotionen. Där talas på något ställe om att de stora företagen skapar en »främlingskänsla hos den enskilde». Det är ju en rent marxistisk vokabulär. Marx talade om alienationen, men Marx kom som bekant till andra slutsatser än man har kommit till i detta sammanhang. Jag vill för min del inte svära på varje ord som Marx har sagt. Jag vill fråga om herr Brundin vill svära på vad herr Yngve Holmberg har sagt eller om han svär på den ståndpunkt som Svenska arbetsgivareföreningen intar i denna fråga. Det är nämligen två skilda ståndpunkter.

I högermotionen sägs vidare: »De problem som möter oss när vi önskar utvidga de anställdas möjlighet att deltaga i företagens planering och utveckling är komplicerade. Redan önskemålet att förbättra insynen möter svårigheter. Näringslivets arbetsvillkor kräver ett betydande mått av intern slutenhet.»

Ja, det är precis vad vi har misstänkt och vad vi har fått bekräftat. Därför hälsar vi alla insatser för företagsdemokratin med stor tillfredsställelse, som man i första hand skall kunna lösa förhandlingsvägen.

I högermotionens kläm begärs en utredning i syfte att »redovisa i motionen närmare angivet underlag för att skapa ökad gemenskap m.m. mellan företag och anställda». Vad innebär detta »m.m.»? Det skulle vara intressant att få veta.

Sedan kommer jag till centerpartimotionen, där herr Fälldin är en av undertecknarna. I denna motion talas om det goda samarbete som råder i detta sammanhang samt om intressegemenskapen. Man noterar att ett nytt samarbetsavtal tillämpas sedan år 1967 men att man är i behov av en bättre information. I allmänna ordalag talas om att det har »diskuterats om insyn», men sedan blir det inte mera.

Är det möjligen Hägglunds-affären som man tänker på? Eller vad är det man har i tankarna? Det skulle ha varit värdefullt, om man också där hade preciserat sig, alltså om man över huvud taget begär insyn och hur denna insyn i så fall skulle vara utformad. Det finns inte ett ord om detta i centerpartiets motion. Den lider samma brist på klarspråk som högermotionen.

I centerpartimotionens kläm talas om »en förutsättningslös och allsidig utredning rörande utbyggd företagsdemokrati inom både den privata och den offentliga sektorn».

Såsom framgår av utskottsutlåtandet har dessa motioner skickats på remiss. Arbetsgivareföreningen säger utan vi-

Ang. företagsdemokratin

dare nej till motionsyrkandena och hänvisar till utredningar som pågår. LO och TCO svarar, att de inte vill vara med om någon lagstiftning *för närvarande*. SACO säger nej, liksom även Statstjänstemännens riksförbund.

Bankoutskottet har varit barmhärtigt nog mot herr Holmberg och hans medmotionärer, att inte ansluta sig till Arbetsgivareföreningens linje. Utskottet har häktat på det yttrande som närmast LO och TCO har kommit till, där det ju framgår av vår skrivning att dörren naturligtvis står på glänt för en lagstiftning, om det framstår såsom ett uppenbart intresse från löntagarorganisationerna att de vill ha lagstiftningsåtgärder i den riktningen.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BRUNDIN (h):

Herr talman! Tyvärr tror jag att herr Palm hörde alltför dåligt på vad jag yttrade; det var visserligen mycket kort men detta betraktar jag som en dygd.

Jag sade att vi hade åtnöjt oss med ett särskilt yttrande av den anledningen, att arbetsmarknadsorganisationerna i sina remissvar uttalat sig klart positivt för en utveckling mot fördjupad företagsdemokrati, helt i linje med önskemålen i högerns partimotion. Och jag förstår inte varför herr Palm skulle ha någonting emot att vi kan fördjupa och förbättra demokratin ute i våra svenska företag.

Att vi nöjt oss med ett särskilt yttrande i stället för att i reservation yrka bifall till partimotionen beror helt enkelt på att vi har ansett det vara ett politiskt ansvar att hålla denna fråga vid liv och ständigt stöta på — men när de organisationer som närmast har att handlägga dessa frågor uttalar sig så positivt för syftet och beträffande engagemanget i ett fortsatt utrednings- och utvecklingsarbete, ja, då finns det inte anledning att göra annat, herr

Palm, än att genom ett särskilt yttrande markera sin politiska vilja.

Herr WIKBERG (cp):

Herr talman! Trots herr Palms mångordighet när det gällde att redovisa högerns och centerns motioner i detta ärende måste jag nog säga, att herr Palm har läst centermotionen rätt dåligt, när han frågar vilka andra vägar jag avsåg då jag använde det uttrycket. Om herr Palm läser längst upp på andra sidan i motionen, finner han en del förslag där.

Låt mig dessutom bara peka på att också utskottet som sådant är helt inne på den linjen, att även om de steg, som hittills tagits på företagsdemokratis område, kan vara av ganska stort värde så kännetecknas de av en viss återhållsamhet, varför man från skilda utgångspunkter kan föreslå radikalare åtgärder.

Så alldeles opåkallat är det därför kanske inte med en utredning.

Herr PALM (s):

Herr talman! Jag gjorde mina randanmärkningar till behandlingen av detta ärende närmast därför att frågan har kommit igen i riksdagen vid upprepade tillfällen. Vi vet var löntagarorganisationerna står i dessa sammanhang, och man får ett starkt intryck av att motionärerna av rent propagandistiska skäl vill framstå som något slags pådrivare i denna fråga. En fråga som är föremål för förhandlingar samtidigt som det är klart att lagstiftningsvägen kan utnyttjas om det inte är möjligt att komma överens vid förhandlingsbordet.

Här finns många intressanta saker som det kanske blir tillfälle att tala om framöver — exempelvis en översyn av aktiebolagslagen och vad det skall kunna ge. Jag vill också understryka den stora roll insynsfrågorna har när man vill ge sig i kast med dessa problem.

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

Vad jag velat markera med mitt inlägg är att de borgerliga partierna går som katten kring het gröt och inte talar klarspråk i detta avseende. Man vill framstå som varma anhängare av en ökad företagsdemokrati, men det intressanta är att man inte har satt fingret på de verkligt centrala punkterna, som vi nog kommer att närma oss här inom en inte alltför avlägsen framtid.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 33, i anledning av motioner angående de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande.

I de likalydande motionerna I: 658, av herr *Dahlén m. fl.*, och II: 851, av herr *Wedén m. fl.*, hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa, att en parlamentarisk utredning måtte tillsättas under medverkan av företrädare för arbetsmarknadens parter och erforderlig expertis med uppgift att avgiva förslag om hur från det allmännas sida metoder att giva löntagarna andel i ett långsiktigt företagssparande kunde stimuleras.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 658 och II: 851.

Reservation hade avgivits av herrar *Lundberg* (h), *Brundin* (h), *Österdahl* (fp), *Wikberg* (cp), *Regnéll* (h), *Berglund* (fp), *Börjesson* i Glömminge (cp) och *Larsson* i Umeå (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 658 och II: 851 hos Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående de anställdas

andel i ett långsiktigt företagssparande i enlighet med vad reservanterna anförte.

Herr **ÖSTERDAHL** (fp):

Herr talman! Denna fråga har en både praktisk och principiell betydelse, praktisk just på grund av det stora behovet av kapital.

Det svenska näringslivet undergår ju en mycket snabb strukturförändring. Näringslivet måste anpassas efter de ändrade avsättningsförhållandena såväl på hemmamarknaden som på exportsidan. En rationalisering och en mekanisering måste genomföras för att produkterna skall kunna produceras så billigt som möjligt, vilket är nödvändigt om avsättningen i den hårda konkurrensen, inte minst på exportsidan, skall kunna tryggas. Stora omflyttningar av arbetskraften geografiskt och yrkesmässigt pågår, som kräver väldiga investeringar i bostäder och serviceanordningar i de expanderande orterna, samtidigt som en ökad utbildning och omskolning måste genomföras för att arbetskraften yrkesmässigt skall kunna anpassas till de ändrade förhållandena.

Allt detta kostar pengar och åter pengar. Det är tydligt att ett stort kapitaltillskott måste kunna ställas till näringslivets förfogande för att finansiera de nödvändiga investeringarna. Ett av de största problemen för de mindre staterna torde vara att få fram tillräckligt kapital för att klara dessa investeringar, framför allt inom produktionen, så att konkurrenskraften gentemot utlandet skall kunna upprätthållas.

I avstämningen av 1965 års långtidsutredning i den reviderade finansplanen sägs också: »Den med hänsyn till 1970-talets utveckling nödvändiga uppgången av investeringsaktiviteten kommer att innebära ökade krav på kreditmarknaden inte endast i kvantitativ bemärkelse utan även vad gäller mekanismerna för utbudets anpassning till de föreliggande behoven.»

Tyvärr har företagssparandet sjunkit

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

avsevärt under de senaste åren. År 1959 var inte mindre än 51,7 procent av bruttosparandet i landet just företags-sparande, inklusive de enskilda försäkringsinrättningarnas sparande, men år 1964 hade andelen sjunkit till 32,5 procent; alltså var minskningen nästan 20 procent, allt enligt motionärerna. Det synes som om denna dystra utveckling skulle fortsätta. Enligt vissa utredningar skall företagssparandet under 1970-talet ha sjunkit ända ned till 25 procent av hela bruttosparandet.

Denna utveckling är olycklig ur de synpunkter som reservanternas företrädare, och här kommer de principiella synpunkterna in i bilden.

Den hittillsvarande utvecklingen har medfört att makten över kapitaltillgångarna i hög grad koncentrerats till samhällseliga instanser, som på detta sätt fått möjlighet att öva inflytande över näringslivet. Vi tror inte att detta är lyckligt. Företagssparandet bör därför stimuleras så att självfinansieringen inom näringslivet blir tillfredsställande. Vidare måste hushållssparandet öka. Jag vill också erinra om att företags-sparandet och självfinansieringsgraden i t. ex. USA är mycket hög, vilket säkerligen är en av anledningarna till effektiviteten i detta lands industri.

Med hänsyn till sparandets ogynnsamma utveckling hitintills och framför allt på sikt är det angeläget att nya former prövas för att öka bl. a. företags-sparandet och det enskilda sparandet.

Den form av sparande som motionärerna föreslår avser ett företagssparande, som de anställda får del av och som av dem skall kunna lyftas efter vissa år. Detta sparande kan därigenom omedelbart tas i bruk av företaget. På detta sätt ökar företagets möjligheter att finansiera vissa investeringar, samtidigt som förmögenhetsbildningen sprides till de anställda och inte blir koncentrerad enbart till företagens ägare. Vidare blir företagen mindre beroende av kreditinstitut av olika slag.

Det förslag som reservanternas tillstyrkt fyller därför högt ställda fordringar när det gäller förmögenhetsfördelningen i form av förmögenhetstillväxt, fördelad på företag och i företaget anställda. Vi tror också att denna form för de anställdas del i företagens förmögenhetsbildning ytterligare kommer att förstärka det goda förhållande, som råder mellan arbetstagarna och deras arbetsgivare. Värdet av samförstånd och ökad insyn i företagen kan inte överskattas.

Jag vill också särskilt erinra om reservanternas uttalande, att ett grundläggande villkor för ett dylikt system är att arbetsmarknadens parter är beredda att medverka såväl på utredningsstadiet som vid projektets genomförande i praktiken. Det är alltså inte på något sätt fråga om att gå förbi dessa parter, men vi tror att om statsmakterna uttrycker en bestämd vilja att pröva förutsättningarna för ett sådant företagssparande från de anställdas sida, t. ex. vad gäller den skattemässiga behandlingen, så har man all anledning att räkna med intresse och medverkan från arbetsmarknadsparterna.

Utskottsmajoriteten har uttalat att det inte kan bli tal om att staten i beskattningshänseende skulle premiera ett sådant företagssparande. Reservanternas däremot anser, att den frågan bör bli föremål för en parlamentarisk utredning, där arbetsmarknadens parter och erforderliga experter får medverka. Frågan om en försäkring mot förluster vid företagens eventuella likviditetssvårigheter bör också beaktas.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman: I en artikel i tidskriften Fackföreningsrörelsen, nr 8 i år, behandlades helt nyligen denna fråga om vinstandel för de anställda. Det var under rubriken »Industrins självfinansiering och den ekonomiska demokratin».

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

Det är intressant att få en LO-experts negativa syn på frågan. Det börjar med misstro mot motiven. Författaren säger att tanken om vinstdelning framförts nu igen »synbarligen för att mildra lön-tagarnas traditionella misstro mot höga vinster». Detta skulle alltså vara något slags arbetsgivarknep. Det positiva — stimulans till produktionsökning, skapande av »vi-anda», stabila anställningsförhållanden etc. — skulle alltså inte vara de verkliga, ärliga motiven.

Så fortsätter författaren med en redovisning av inom LO diskuterade synpunkter på hur anställda skall kunna få del av förmögenhetstillväxten. Det skulle i så fall vara fonder, som kontrolleras av organisationerna och som skapas efter kollektiva överenskommelser. Även offentligt sparande via AP-fonderna främjar bättre den ekonomiska demokratin än något individuellt vinstandels-system.

De här kort refererade tankegångarna illustrerar utmärkt hur olika vi ser på frågan. I högermotionen om de mindre och medelstora företagens arbetsförhållanden, som debatterades här i kammaren i fredags, fanns också ett avsnitt som behandlade just denna fråga, vilken tagits upp i folkpartimotionen. Jag ber att få citera ett par meningar ur motionen nr II: 496: »I mindre företag är det stundom möjligt att genom överenskommelser om andel i vinst eller aktieteckning med prioritet för de anställda ytterligare stärka bandet mellan de anställda och företagen.»

Vidare heter det: »Det är sålunda vår åsikt att man närmare bör utreda lämpliga system för både andel i vinst och de anställdas delägarskap. Möjligheterna att genom vissa bolags- och skatterättsliga åtgärder underlätta sådana arrangemang bör även prövas.»

Det var då naturligt för oss från högersidan att stödja utredningskravet. Folkpartimotionen innehåller en skiss till system med i företagen under viss tid kvarhållna vinstandelar. Personligen är jag väl något tveksam om just denna

modell är en god och praktisk lösning. Sannolikt skulle en utredning kunna ge anvisning på andra modeller. Detta skulle utan minsta tvekan vara av stort värde. Redan i dag tillämpas i en hel del företag individuellt utformade system, mer eller mindre konsekvent genomförda. Kanske är förekomsten av vinstandelssystem i den mindre och medelstora företagsamheten mer frekvent än vi tror, eftersom i detta avseende den gamla regeln om att »hälsan tiger still» säkert gäller. Jag har personligen mer än 20 års erfarenhet i just detta ärende.

Jag är övertygad om att uppslag och idéer som stimulerar arbetsgivare till initiativ i denna riktning och som gör löntagarna positivt inställda till försök är nyttiga och önskvärda. Att sedan Organisationssverige åtminstone i första omgången visat en negativ inställning är begripligt, men det får väl tas med visst jämnmod. Att få sina cirklar litet rubbade kan självklart verka litet irriterande.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr LARSSON, ÅKE, (s):

Herr talman! Det utskottsutlåtande som vi nu behandlar är föranlett av två folkpartimotioner, där man hemställer om en parlamentarisk utredning. Denna fråga har behandlats flera gånger tidigare i riksdagen, men har rönt samma öde som vi väl förutsätter att den skall göra i dag också, nämligen att motionerna avslås.

När man läser motionerna undrar man vad motionärerna egentligen menar. Om jag förstått motionärerna rätt, vill de å ena sidan skapa möjligheter för industrierna att öka sina investeringar, men å andra sidan tar de fram det gamla socialiseringsspöket. Det heter nämligen i motionerna: »När det gäller det offentliga sparandet är det uppenbart att partier som vill föra en socialistiskt färgad politik har förkär-

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

lek för denna typ. En del socialdemokratiska kretsar i Sverige torde t. ex. ha funnit att en kraftig utveckling av dessa sparformer numera för dem är den minst ofördelaktiga metoden att förändra samhället i socialistisk riktning, undergräva äganderätten och öka möjligheterna för de bestämmande politikerna att dirigera konsumtion och produktion.»

Herr Österdahl återkom just med samma skrämselfpropaganda. Han uttalade att just det kollektiva sparandet hade gjort det möjligt för samhället att skapa sig större inflytande över produktionen. Ur borgerlig synpunkt är det tydligen något alldeles fruktansvärt att samhället, människornas flertal, skall få ett inflytande. Därför föreslår man i reservationen en utredning, trots att alla de löntagarorganisationer som står bakom detta kollektiva sparande tackat nej till förslaget i folktopmotionerna.

Det är en underlig inställning. Vad är man egentligen ute efter? Är man verkligen ute efter att ge företagen ett kapital för ökade investeringar, eller är det socialiseringsspöket som här driver på?

När man läser vad som sägs från bägge håll förstår man att fackföreningsrörelsen är negativ.

Jag skall inte återge vad de olika remissinstanserna sagt i denna fråga. Det räcker med att jag konstaterar att ingen stöttar upp folktopmotionerna. Men reservationerna säger: »Ett grundläggande villkor för att ett system av denna art skall kunna komma till stånd är givetvis att arbetsmarknadens parter är beredda att medverka såväl på utredningsstadiet som till projektets genomförande i praktiken.»

När löntagarorganisationerna sagt nej har utskottsmajoriteten funnit, att utskottet inte har någon anledning att tillstyrka motionerna. Därför yrkar vi avslag på dem. Vi anser nämligen att löntagarorganisationerna, eftersom de redan sagt nej, inte vill delta. De vill

att göra, vilket också framgår av remissvaren.

Därför, herr talman, hemställer jag om bifall till utskottets hemställan.

Herr PERSSON, YNGVE, (s):

Herr talman! Utskottet och dess föredragande har enligt min uppfattning hamnat på en alldeles riktig linje. Strängt taget skulle det vara alldeles onödigt för mig att gå upp i debatten. Men ett inlägg kan bl. a. motiveras av att en artikel i Fackföreningsrörelsen åberopats på ett ganska underligt sätt.

Får jag dock allra först konstatera, att vad man vill utreda är ett omfattande tvångssparande. Det är nämligen vad det rör sig om. Jag har ingenting emot att tvångssparande utreds. Ett samhälle kan tvingas till tvångsåtgärder, och det har skett i betydande grad. Det är emellertid förvånande att de som bl. a. gick emot ATP och mycket annat under förebärande, att det skulle innebära inskränkning i individuell frihet, så lättvindigt och plötsligt vill ge sig in på ett ytterst konkret och omfattande tvångssparande som ett positivt förslag från utredningen skulle leda till i detta fall. Detta var en mera marginell fundering i frågan.

Jag vill gärna hålla med herr Lundberg om att riksdagen skall förbehålla sig rätten att sakligt pröva en propå även om varenda organisation på arbetsmarknaden sagt nej. Det är riktigt. Det är t. o. m. en mycket väsentlig princip att man inte utan vidare faller undan för ett kollektiv. Men om herr Lundberg studerar argumenten och tänker sig in i hela den värld de är uttryck för, måste han komma till den slutsats som utskottets föredragande angett, nämligen att det är en ganska dödfödd historia.

Det fanns en hel del gott folk bland löntagarna som förut, bara för några år sedan, funderade över om detta var någonting att ta fasta på. Men ju mer

över huvud taget inte ha med frågan man har tänkt — det är nämligen

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

många som sysslat med dessa problem utan hjälp av en kungl. utredning — har man kommit underfund med att det är en ganska underlig historia. Det är mycket riktigt som sagts att man kör vanemässigt med dessa olika idéer, ty om man bara offerar några dagar på att fundera kring problemen kommer man underfund med vilken utomordentligt allvarlig fråga det rör sig om.

I utskottets utlåtande har refererats vad de stora arbetsmarknadsparterna anfört i centrala sammanhang. Jag skall anföra några synpunkter, som delvis ligger vid sidan om. Då vill jag allra först framhålla att den ställning man tar till en sådan propå naturligtvis beror på vad man vill åstadkomma med tvångssparande av det här slaget. Är man ute för att trygga ett ökat sparande kanske man kan ha *en* uppfattning. Är man ute för att binda löntagaren hårdare vid den enskilda arbetsplatsen, kanske man intar en annan hållning. Vill man ge löntagaren ökat inflytande i produktionslivet, kan det motivera en omvänd hållning. Är man slutligen ute rätt och slätt för att motverka en sund omdaning av vårt ekonomiska liv, något som herr Åke Larsson knöt an till här, då kan man hitta på precis vilka saker som helst på detta område. I så fall har man ett sådant ärende att man struntar i alla realiteter i övrigt i frågan.

Jag vill erinra om att både LO och TCO sedan gammalt har varit synnerligen positiva i näringslivsfrågorna. Inom LO har vi funnit det angeläget att fostra följande mentalitet hos arbetarna: vi vill ge dem insikten om att bara ett effektivare produktionsliv kan tillåta en standardhöjning, insikten om att man inte får stirra sig blind på den egna arbetsplatsen eller det egna företags förhållanden utan att man måste ha en helhetssyn i sitt arbete för näringslivets förkovran. Man kan då till och med få hålla med om att det företag där man är anställd och trivs så bra vid får lov att läggas ned i en sund

strukturrationaliseringssträvan. Detta är den debatt vi för och söker vinna förståelse för såsom en helhetssyn.

Nu undrar jag vart det skulle leda om man ger sig in på företagssparande av den här arten. Remissinstanserna och utskottet har sagt en hel del. Man har bl. a. erinrat om att det med all sannolikhet kommer att innebära en sektorisering och snedvridning. Jag skulle för min del vilja tillägga: en ökad monopolisering hos vissa företag av investeringarna via de ökade resurser man åtminstone till en början skulle få genom tvångssparandet. Var tvångssparande upphör att ha betydelse för effektiviteten och standarden på lång sikt är en mycket svårare fråga att ta ställning till.

En annan sak är att löntagarna tar ut mindre i lön. Nominellt tar de ut lika mycket i lön, förstår jag att motionärerna menar. Men reellt disponerar de en mindre andel än eljest, och en del får stanna i företaget. Då har man gett en ökad chans åt de oräntabla och från näringslivs- och strukturrationaliseringssynpunkt mindre bra företagen, ty de kommer då att disponera resurser som de eljest inte skulle ha och kan förlänga en process vilket utifrån det resonemang som väl alla är ense om i det här näringslivet måste te sig som oriktigt. Det kan alltså motverka en sund strukturrationalisering. Vidare skulle det skärpa de redan nu mycket stora orättvisorna på löne marknaden. Jag behöver inte erinra om hur mönstret är — det finns som bekant en tendens hos de mindre räntabla företagen att ge löntagarna en sämre inkomst. Skall man där avstå från en del av inkomsten och förlora det i en företagskonkurs, då har man ju skärpt inkomst-orättvisorna i det här samhället på ett ganska otrevligt sätt — med andra ord: enskilda löntagare i utsatta lägen och företag skulle offra sig för att åstadkomma erforderligt sparande, eller vad det nu är man är ute efter.

Ja, då säger man: Vi kan försäkra

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

oss mot förluster i företag som går under. Men tänker man ingenting alls i de här frågorna? Skriver man bara motioner? Om vi inför ett försäkringssystem, så kopplar vi i givna lägen av den mekanism som skulle vara själva motorn för att den enskilde skulle intressera sig för företaget. Om han blir tryggsad genom en försäkring, ja då går det ju i alla fall, han får ut sin »kosing». Men hans ambition skulle ju vara att rädda sina pengar och öka dem, efter vad jag kan förstå. Så omöjligt är det att här försöka bygga in en antites, vilken jag förstår att man måste skratta åt på Arbetsgivarföreningen. Jag undrar inte alls över att den har sagt nej till denna tanke.

Den ökade självfinansieringsgraden vore i och för sig värd en debatt. Jag skall inte ta upp den nu utan bara ange min inställning, ty den hör hemma i sammanhanget. Jag har den uppfattningen att en av de mycket stora svagheter under senare år — en bidragande orsak till överkonjunkturen och slöseriet med kapital här i landet — har varit de alltför feta vinsterna i företagen som har gjort dem mindre benägna att strukturrationalisera och se realistiskt på situationen än de eljest hade varit.

Kammarens ledamöter vet säkert av vad jag sagt tidigare och av den kontakt de har med näringslivet att när vi fick åtstramningen för ett och ett halvt år sedan, blev det en väldig fart inom företagen att rationalisera på tjänstemannasidan. På arbetarsidan hade man gått hårt fram förut. Detta beskriver man själv från företagarkåll, det är ingenting som vi andra fått veta skvallervägen. Vi talar på fackligt håll öppet med arbetsgivarvärlden om detta. Stora företag reducerade kraftigt sin tjänstemannakår men fortsatte att öka produktionen osv. Den där processen att dra till sig folk i onödan och nonchalera ekonomiska faktorer kan frodas nästan hur mycket som helst så länge man har feta vinster. Det finns många and-

ra aspekter på detta som jag inte skall beröra. t. ex. fördelningsfrågorna. Min uppfattning är att vårt centrala intresse skall vara att trygga erforderligt sparande men inte via feta vinster. Vi accepterar att feta vinster uppstår, ty vi måste ha vinstelementet som drivfjäder. Den som sköter ett företag bra eller är en lyckans gullgosse och råkar producera inom rätt fält måste få tjäna pengar, det hör till mekanismen. Men att bygga upp en teori om mer eller mindre fullständig självfinansieringsgrad i ett starkt expanderande näringsliv är att bekänna sig till förmögenhetsanhopning, inte till en sund utveckling. Det är också en metod att sätta bankväsendet ur spel. Man gör vissa företag oberoende, andra kommer inte in på marknaden, osv. Jag skulle kunna uppehålla mig länge vid den frågan, men jag tror att ni kan den lika bra som jag.

En filosofi som vi inom socialdemokratin och fackföreningsrörelsen har — och jag tror uppriktigt sagt att arbetsgivarvärlden i grund och botten delar den — är att vi hävdar individens reella frihet att byta yrke, sysselsättning och arbetsobjekt. Jag undrar om detta är så nyttigt för strävan att plöja fast individen i ett mer eller mindre suspekt företagsintresse. Nog lär det bli litet svårt att byta företag om man plöjt ned litet pengar under 10—15 år. Blir man arbetslös hamnar man kanske i ett annat företag under ett halvt år. Det finns stora grupper som byter sysselsättning 15—20 gånger i livet. Det blir mycket svårt för dessa att leva sig in i varje företag helt och fullt. Nog lär väl de tycka att det är riktigt att de får ut sin andel och fritt får pröva var de vill placera sina eventuella sparpengar i en låt oss säga levande spar- och löne-marknad.

Här talas om solidariteten med företaget. Vad är det man vill uppnå? Om jag bara har en linje — solidaritet med företaget — då är jag inte rumsren i en sund arbetsmarknad. Jag är farlig för denna, och dessutom för demokratin.

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

Jag har en gång tidigare, om jag inte minns fel, erinrat om vad Anders Örne sade när vi införde företagsdemokratien i detta land. Han var ytterligt ängslig för att det skulle leda till korporativism, gruppmentalitet — dvs. att arbetsgivarföretag sluter sig samman suveränt mot konsumenter och mot andra samhällsgrupper. Vi har kanske i grunden skött denna sak riktigt bra. Därför har vi inte behövt uppleva sådana olyckor. Att kunna utöva inflytande och bedriva samarbete är ju en fråga om mognad, om kultur på arbetsmarknaden. Men vi skall vara mycket försiktiga med att organisera något som jag vill kalla konstlad solidaritet med det enskilda företaget. En sund naturlig solidaritet är det inget fel på.

Vi kan som exempel ta ett företag på en viss ort. Människorna känner sig beroende av det. Man trivs där. Om man dessutom investerar en betydande del av sin lön i företaget — det måste det väl ändå röra sig som, om det skall bli någon mening med detta förslag och inte bara skoj — kommer man i ett beroendeförhållande. Ty ingen vill väl bestrida att det »mervärde» man skulle få ut ibland motverkas av en tvångssituation, en bundenhet. Detta kan leda till den attityden att man bara tänker på det egna företaget, den egna näringsgrenen och inte förstår att acceptera det stora skeende som nu pågår och som de borgerliga i t. ex. EEC-debatten påpekar är så viktigt, nämligen att vi befinner oss på en världsmarknad och att vi måste kunna hävda oss där. Då är det sannerligen farligt att anlägga grodperspektiv på företagslojalitet. Jag har därmed inte gjort gällande att man eftersträvar ett sådant, men vi skall ha klart för oss att om vi har orealistiska ambitioner på denna punkt så kan vi komma väldigt snett.

Varje gång man tar upp en sådan här enkel debatt, är jag liksom Anders Örne orolig för att vi skall få ett konfliktförhållande mellan producent och konsu-

ment, vilket jag tycker är det sista vi skall bidra till.

Jag bortser här från sådana situationer där vi för att kunna lösa nationens problem tvingats till hårdhänta ingrepp, det har jag förståelse för. Men vad blir följden av att ha till system och ideologi ett fortlöpande generellt sparande av detta slag? En del människor kan nätt och jämnt och ibland inte alls klara sig på egen hand. För dem måste det framstå som ganska groteskt att tvingas in i ett tvångssparande — när de behöver varje krona själva och dessutom inte vet om företaget i fråga kommer att förvalta pengarna väl eller inte. Först i en lönemarknad av något trevligare karaktär än den vi har nu tror jag att man på allvar kan börja föra ett sådant här förenklat resonemang om lönesparande i denna form.

Jag vill, herr talman, säga att vi skall trygga ett tillräckligt sparande. Jag kanske tillhör dem som är mycket positiva när det gäller att lyssna på dessa tongångar, därför att jag har den uppfattningen att vi får tillgripa mycket hårdhänta omstruktureringar om vi lika elegant som hittills skall lyckas klara vår standard och vår utveckling — men vi skall söka andra vägar. Jag brukar inte vara emot utredningar, men efter många års funderande — bl. a. i en rad utredningar som har snuddat vid denna problematik — har jag blivit övertygad om att här finns ingenting av livsvärde, såvitt man inte är ute för att skapa en löntagare, en medborgare som vill ha snedperspektiv och en begränsad syn på samhälle och utveckling.

Då hamnar man där.

Herr LUNDBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! I början av den socialdemokratiska arbetsmarknadsfilosofiska föreläsning som vi nu hört sade herr Yngve Persson att jag på ett underligt sätt citerat tidskriften Fackföreningsrörelsen. Om det nu låg någon

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

tanke bakom uttrycket »underligt» var det kanske att jag inte nämnde författaren, och då skall jag be att få göra det. Det är alltså Eric Pettersson, civilekonom på LO:s utredningsavdelning.

Herr PERSSON, YNGVE, (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, jag försvarade mig inte på något sätt. Jag hade behov att tala om att jag inte skrivit artikeln. Men om jag hade velat ha en fjäder i hatten hade jag försökt inbilla kammaren att jag skrivit artikeln. Den är en utmärkt sak, skriven av en av LO:s allra mest kunniga.

Sedan en liten reflexion. Herr Lundberg talade om mina arbetsmarknads-filosofiska utläggningar. Det är när man inte har filosofin med i bilden som man kommer galet i denna fråga.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! I herr Yngve Perssons anförande var det så många tankar som trängdes att det är bäst att jag läser ordentligt i protokollet innan jag vågar ge mig in på någon kommentar.

Jag begärde ordet när herr Åke Larsson talade. Han var litet indignerad över att i den motion som jag varit med om att väcka står det talat om att en del socialister anser det önskvärt att vi får en utveckling som leder till att stat och kommun sparar mycket mer i samhället; att det inte blir de enskilda medborgarna och företagen som sparar utan att detta skall ligga på en annan part. Herr Larsson var, tyckte jag, indignerad över denna beskrivning, och på visst sätt är jag tillfredsställd, om det nu var en äkta indignation, vilket jag föreställer mig att det var.

Jag skulle vilja fråga herr Larsson: Skall yttrandet alltså fattas på det sättet att herr Larsson tillhör dem som verkligen vill vidta åtgärder för att både öka det enskilda sparandet och öka företagssparandet? Jag tycker att

det vore mycket bra att få ett sådant besked från utskottsmajoritetens sida i denna fråga. Då tycker jag nämligen att vi med rätta kan påvisa hur socialdemokratien är kluven på denna punkt. Vi vet alla att många inom socialdemokratien säger: »Det är självklart att det enskilda sparandet och företagssparandet inte får utvecklas gynnsamt, ty vi måste se till att vi själva har möjlighet att dirigera sparandet dit vi vill ur politisk synpunkt, och det kan vi givetvis inte om vi tillåter att företagssparandet och det enskilda sparandet verkligen ökar.» Vi tycker att den filosofin — om jag skall använda herr Lundbergs uttryck om herr Perssons anförande — är väldigt farlig. Det är alldeles uppenbart — och där vill jag instämma med andemeningen i vad herr Persson sade — att inte minst för löntagarna är ett stort företagssparande helt avgörande för möjligheten att hålla hygglig sysselsättning även i dåliga tider. Den första försvarslinjen för en god sysselsättning går inom företagen och inte någon annanstans. Jag uppfattade andemeningen i herr Perssons anförande så, och på den punkten vill jag instämma. Nu blir frågan hur socialdemokraterna i bankoutskottet ser detta. Jag tycker att herr Åke Larsson borde begagna tillfället att klargöra det litet mer.

Vi har från vår sida sagt att förr i världen var det klassiska mönstret på sparandet att ett litet fåtal enskilda individer kunde samla mycket stort spar-kapital. De satte ofta in medlen mycket produktivt och — det skall vi väl erkänna — ibland mindre produktivt. Under låt oss säga 1800-talet spelade dock den här formen av sparande hos enskilda en mycket stor roll. Det är uteslutet att tänka sig en återgång till en sådan sparandeform, där ett litet antal individer står för en stor del av sparandet. Jag vet ingen som vill göra sig till talesman för det. Om man inte vill att bara det statliga och kommunala sparandet skall vara det som ökar utan vill att det enskilda sparandet såväl som företags-

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

sparandet skall öka mer än nu, då inställer sig frågan hur vi skall uppmuntra detta. Vad vill herr Larsson i dag säga till kammaren att hans främsta reformkrav är för att åstadkomma detta?

Herr BENGTSON (cp):

Herr talman! Tryggheten är ett mycket omfattande begrepp, som innefattar många komponenter, och en av dessa komponenter är givetvis att människorna har arbete. Sentensen »arbete, trygghet, utveckling» innehåller alltså en tautologi, ty tryggheten innefattar självfallet att man måste ha arbete. Hur den tryggheten skall kunna byggas upp bäst, så att vi får högsta möjliga sysselsättning och högsta möjliga lönsamhet för det arbete vi utför kan diskuteras, men man kan utan vidare konstatera att bort emot 95 procent av den svenska företagsamheten är privat. Man kommer således fram till att starka, livskraftiga företag är en grundförutsättning för att vi skall kunna hävda oss i konkurrensen med andra länder och för att vi skall kunna få en högre levnadsstandard.

Självfinansieringen är något som jag anser vara mycket betydelsefull. Det är ett felslut när det säges att självfinansiering kan leda till att de anställda vid ett företag får ut mindre. Man har inte pengar gratis i ett företag, utan om man har större lånat kapital har man också ränteutgifter i så stor utsträckning att utgifter för kapitalförsörjningen kommer att spela en stor roll.

Jag vill också be kammarens ledamöter observera att konjunkturerna växlar. Vi får inte, som herr Yngve Persson förefaller vara benägen till, anse att ett företag skall falla för strukturrationaliseringen, när det får tillfälliga svårigheter. Vi måste se på problemen på längre sikt än korta perioder om ett å två år. Detta motiverar också att man bör bygga upp en stark självfinansiering.

Herr Yngve Persson har talat mycket om strukturrationaliseringen, och jag

vill bara understryka en del av vad han sade. Strukturrationaliseringen är önskvärd och nödvändig, ty annars kan vi inte hävda oss i konkurrensen. Vi har från centerns sida tillsammans med folkpartiet och socialdemokraterna startat Investeringsbanken. Från vår sida ville vi skapa större förutsättningar med ytterligare en sådan och vi har all anledning understryka att det vore riktigt. Herr Perssons slutsatser kan man emellertid inte acceptera. Han tar nämligen så lättvindigt på problemen. Om ett företag inte kan hävda sig, återstår enligt herr Persson ingenting annat än att lägga ned det. Jag skulle vilja ställa en fråga till herr Persson och därmed gå in på vårt gemensamma diskussionsämne, skogen.

Tidningen Domänposten, organ för domänverket, redovisade för en tid sedan att med allra största sparsamhet skulle statens skogar kunna tänkas inleverera 10 miljoner kronor under det kommande budgetåret. En fjärdedel av Sveriges skogsareal skulle alltså kunna inleverera 10 miljoner till statsverket. Är det ett tillfredsställande resultat, eller får man inte med herr Perssons logik i det fallet säga att statens skogar snarast möjligt bör avvecklas? Nu kan herr Persson kanske referera till mitt tidigare anförande och påpeka att växlingar förekommer och att nedgången kanske är tillfällig. Nej, det är inte på det sättet, utan vi har tvärtom under en mycket lång tid fått nöja oss med svaga resultat ifrån statens skogar. Då kan vi ju få höra vad herr Yngve Persson säger om den formen av rationalisering. Bör vi inte beakta även vad som skall göras på det området? Jag tillstyrker helt reservationen i detta fall. Jag tycker att det är fullt på sin plats med en utredning i denna fråga.

Herr Yngve Persson talade om solidariteten inom ett företag. Han utgår ifrån att pengarna till ett eventuellt företagssparande skall tas från de pengar som arbetarna annars skulle ha fått i lön. Men det finns ju en part till i detta

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

sammanhang. I en hel del företag finns aktieägare eller en ägare till företaget. Har herr Yngve Persson inte någon tanke på att dessa ägare skulle kunna avstå något så att den anställda fick nytan därav, eller är herr Yngve Persson så ängslig för aktieägarna att han är rädd att de skall få mindre utdelning och därför inte kan acceptera den form som är föreslagen i reservationen?

Jag vill erinra om att solidariteten mot företaget betraktas något olika. För några år sedan talade det parti som herr Yngve Persson företräder med förtjusning om vissa kollektiva former, t. ex. ett jordbruk som skulle drivas av ett antal lantarbetare som slöt sig samman. Det var en utmärkt form. Jag tycker för min del att det var bra att detta försök gjordes. Men även i det fallet måste det ju bli tal om en solidaritet mot företaget. Det är dock så tyst om detta i dag. Man talar inte alls om det. Det var i Östergötland försöket gjordes. Herr Yngve Persson ser litet förvånad ut, men det var faktiskt där som försöket startades för några år sedan.

Herr Åke Larsson ansåg att en koncentration av kapital till statens och kommunernas händer borde vara ett lämpligt sparande. Jag vill visserligen understryka att det skall sparas där, men samtidigt vill jag framhålla att det, om sparandet bara koncentreras till dessa enheter, kan bli ett resultat som vi alls inte önskar. Det kan bli fråga om en monopolställning och en centraldirigering, vilket vi från centerpartiet anser vara synnerligen olyckligt. Av denna anledning ber jag, herr talman, med vad jag nu har anfört att få yrka bifall till reservationen.

Herr LARSSON, ÅKE, (s):

Herr Dahlnén ställde några frågor. Han trodde att jag var indignerad över att motionärerna hade talat om att de kollektiva sparmetoderna i och för sig skulle innebära ett socialiseringshot. Jag är inte alls indignerad över att ni

vill framställa oss på det viset. Jag tog det bara såsom ett exempel på att man kan undra vad det är ni är ute efter; ville ni slå undan fötterna på det kollektiva sparandet, eller menade ni allvar med förslaget att ge företagarna möjlighet att få pengar till investeringar? Jag ställde dessa två frågor mot varandra. Om sedan herr Dahlnén uppfattade det så som om jag var indignerad, får det stå för hans räkning.

Låt mig fråga herr Dahlnén: Vad är vinst i ett företag? Jo, det är en skrivbordsprodukt som framkommer sedan man har gjort avskrivningar. Är herr Dahlnén och folkpartiet villiga att ge arbetarna det inflytande som fordras för att de skall kunna vara med och bestämma hur stora avskrivningarna skall vara? Det får inte bli bara en insyn, som herr Dahlnéns partiledare erbjöd i sitt företag i Eskilstuna, utan det måste vara ett reellt inflytande för att arbetarna skall kunna vara med och bestämma avskrivningarna, om man skall kunna nå fram till ett riktigt resultat.

Det talades om maktkoncentration. Man är rädd för att det skall bli ett statligt monopol. Jag skall inte säga något ont till herr Bengtson, ty hans exempel känner jag till. Men, herr Dahlnén, var stod ni när vi 1960 — om jag inte minns fel — i en motion begärde utredning om maktkoncentrationen? Jo, ni var mot den utredningen. Har ni i dag ändrat uppfattning då det gäller maktkoncentrationen? Det kan ju vara intressant för kammaren att få veta.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande detta sista som herr Larsson tog upp var ju situationen den dråpliga, att socialdemokraterna i båda kamrarna var förskräckligt ängsliga för att man inte skulle få till stånd en statlig utredning. Vi sade bl. a.: »Ni har ju själva haft regeringsmakten ett stort antal år, varför då inte begära av regeringen att den tillsätter en utredning?» Men se, det var litet för be-

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

svårt — och kanske litet för enkelt — att göra.

Vi var inte mot att en utredning skulle göras — det var bara det, herr Larsson, att motionen verkligen var dålig; och nu är den väl så pass gammal att herr Larsson kan erkänna att det var en dålig produkt. Och vad som hittills kommit är ju inte heller några sensationer.

Men det vore väldigt bra om herr Larsson inte försökte smita ifrån den i detta sammanhang mycket väsentliga frågan. Om herr Larsson är indignerad eller ej spelar väldigt liten roll, men jag frågar: Är det av principiella skäl som socialdemokratin icke vill medverka till ett ökat företagssparande, ett ökat enskilt sparande, därför att politikerna då får mindre att säga till om? Statsmakternas möjligheter att centraldirigera investeringarna dit man vill blir då mindre, och det är egentligen därför som socialdemokratin säger nej till praktiskt taget alla förslag från oppositionen om ökning av sparandet i andra sektorer än dem som bestäms av stat och kommun.

Försök svara på det, herr Larsson, så får vi en belysning av det jag varit med om att skriva i motionen, att socialdemokraterna helst vill att sparandet skall gå sådana vägar att statsmakterna kan bestämma, i stället för andra vägar.

Vidare sade herr Larsson någonting som var väldigt intressant. Skall jag uppfatta herr Larssons yttrande så att socialdemokratin nu bestämt sig för att löntagarna bör sitta med och bestämma — som herr Larsson sade — hur stora avskrivningarna i ett företag skall vara? Jag kommenterar det inte ytterligare utan frågar bara om detta är ett besked på det socialdemokratiska partiets vägnar.

Herr LARSSON, ÅKE, (s) kort genmäle:

På det sista kan jag svara så, herr Dahln, att jag ställde frågan om vad

vinst var. Enligt min uppfattning är det en skrivbordsprodukt som framkommer sedan man gjort avskrivningarna. För att vinstfördelningen skall bli riktig krävs det alltså att löntagarna får vara med och bestämma avskrivningarna, och då ställde jag frågan till herr Dahln: Är folkpartiet i dag berett att ge löntagarna ett sådant inflytande?

Sedan är jag inte mot ett ökat sparande, men jag riktar mig mot ett sådant sparande som innebär ökade klyftor mellan företag och löntagare på det sätt detta system skulle innebära. Ett företag som ger god vinst skulle ju lämna stor utdelning till de enskilda, men vad får löntagarna ut från ett företag som ger mindre vinst? Dessutom är det inte så alldeles säkert att pengar, som sparades på det sätt man här önskar utreda, skulle komma till en samhällsekonomiskt riktig användning. Men det spelar tydligen mindre roll ur folkpartiets synpunkt, bara man kan motarbeta det kollektiva sparandet, som enligt herr Dahln är så fruktansvärt farligt ur socialiseringssynpunkt.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Åke Larsson märkte givetvis att han hade varit ute på djupt vatten, alltför djupt vatten, och var nu snabb i vändningarna att ro tillbaka till land, och han gjorde det genom att inte ge något besked på min fråga. Jag skall inte fortsätta debatten på den punkten men vill göra en kommentar till en annan fråga.

Herr Larsson har nu två gånger sagt att vinsten är en skrivbordsprodukt. Herr Larsson menar tydligen att man inom företagen kan göra litet hur man vill med vinsten. Nu är det ju så, herr ledamot av bankoutskottet, att vad man får göra och inte göra när det gäller avskrivningar är reglerat i en lag som jag förmodar att även herr Larsson har varit med om att anta. Detta kan alltså inte sägas vara någon skrivbordsprodukt, så nu får väl herr Larsson ro tillbaka även på den punkten.

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

Beträffande redovisningen vill jag säga — jag har yttrat mig i den frågan vid en rad tidigare tillfällen i offentliga sammanhang — att jag tycker att en hel del av de svenska företagen är alldeles för försiktiga när det gäller att redovisa hur vinsterna har disponerats och över huvud taget hur man lagt upp sin verksamhet. Det finns — jag upprepar vad jag tidigare har sagt offentligen — bara ett fåtal svenska företag som har förstått att det är möjligt att gå längre än vad aktiebolagslagen på denna punkt föreskriver. Det är några som är föregångare. Jag hoppas verkligen att det skall bli fler.

Herr PERSSON, YNGVE, (s):

Herr talman! Det finns som väl är fasta värden i tillvaron. Kollegan och vännen Bengtson är ett av dem; han ändrar sig aldrig. Han resonerar lika i vått och torrt, och hans långa exil varje år i New York och FN befriar honom från hämningar som vi andra känner som följer frågorna mera konkret.

Herr Bengtson säger i en replik till mig att vi måste se längre än två år. Talet om tvåårspolitik är väl något som får knytas ensidigt till de enskilda företagen. Hela min predikan — det var visst det enligt någon talare — var ju evangeliet om långsiktighet och översiktighet. Men så säger herr Bengtson att visst skall vi ha livskraftiga företag — det är ett livsvillkor — därför att han inser att så är fallet. Han måste emellertid se till att socialdemokratin framstår som suspekt ur småföretagarnas synpunkt och att det är centerpartiet som slår vakt om företag som inte kan hävda sig i konkurrensen. Till följd härav går han till angrepp och tycker att jag är väl hänsynslös. Alla som har lyssnat på debatten kunde upptäcka att jag inte nämnde på vilken nivå och hur hårt strukturrationaliseringen skall gå fram. Jag angav en princip och ingenting annat, och det borde herr Bengtson ha märkt om han inte vore

så inställd på att i debatten föra enkel partipolitik till torgs.

Men så kommer herr Bengtson med en gammal lögn, inte hans egen utan myntad för årtionden sedan. Jag trodde verkligen att man i en seriös debatt inte ens vågade antyda vad herr Bengtson nu käckt trumpetar om domänverket. Vad är nu sanningen? Jag skall svara mycket kort. Domänverket har sina skogar på de sämsta markerna i detta land, det mesta längst uppe i norr och i inlandet. För att ta ett exempel är medelboniteten i Norrbotten 2,3 kubikmeter per hektar. I södra Skåne är den 7,8, mer än tre gånger så mycket. Med skogsodling i Norrbotten kan man mycket begränsat påverka tillväxthastigheten. I Skåne kan man två-, tre- och fyrdubbla den med billiga åtgärder. Den som är det minsta bevandrad i skogs ekonomi förstår att det är stört omöjligt att inom ramen för samma rationaliseringsgrad få samma ekonomiska resultat på domänskogarna som på bolags- och framför allt bondeskogarna, vilka är de allra gynnsammaste. I södra Sverige är det 95 procent bondeskogar, och vi vet att det växer mycket mer söderut än norrut.

Men vad är sanningen i fråga om domänverket? Den måste innebära det högsta betyg åt den arbetsform domänverket har. Man har enligt min uppfattning på ett strålende sätt klarat uppgiften, särskilt mot den realistiska bakgrund vi har. Om jag använder det enkla mått herr Bengtson har i fråga om domänverket, skulle jag kunna säga att det är skräpföretag som varenda bonde har eftersom ingen står på egna ben utan alla lever på statsstöd. Men så säger jag inte. Man försöker emellertid inbilla bönderna att jag säger det. Det är det språk herr Bengtson för i kammaren.

Sanningen är att om dessa skogar inte varit förstatligade, hade vi haft skövling, nakna ytor, sämre ekonomiskt resultat och en våldsamt otrygghet för den industri i Norrland som tusen och åter

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

tusen skogsindustriarbetare skall leva på.

Herr Bengtson! Gå dit där domänverket har skogarna och tala med skogens och industrins folk! Det blir inte roligt att komma och redovisa beskedet för riksdagen. Det är klart att skogsarbetarna blir bittra också när de rationaliseras ut genom domänverkets åtgärder, vilka gått så hårt fram på senare år att domänverket faktiskt har beslutat på sista tiden att sänka takten med de ekonomiska konsekvenser detta har för företaget. Man gör det av sociala skäl. Detta har jag accepterat, vilket visar att jag ingalunda bara ser till rationaliteten utan är beredd att ta sociala hänsyn — men bara till rimlig grad, ty livet måste utvecklas och gå vidare.

Det är inte jag som har rivit upp denna debatt som inte hör hemma här. Men det har gjorts ett angrepp som inte skall stå oemotsagt, hur orimligt det än är, ty det går så lätt att göra slagord av detta problem. Hur ser det ut för detta ideala skogsbruk som enligt centerpartiets uppfattning småskogsbruket utgör? Det är mycket dålig lönsamhet och rotnettot lågt eller ingenting alls, säger skogsägarnas organisationer själva. Det stämmer säkert i viss utsträckning, herr Bengtson, fast man har skyhögt bättre förutsättningar än staten.

En annan sak är att ni för att klara bondeskogsbruket via denna riksdag har krävt också en rad förmåner och subventioner. Ni har också stödformer och lättnader på olika sätt. Det finns de som har studerat småskogsägarnas skattedeklarationer — jag har inte själv haft tid att göra det, men det skulle vara en intressant litteratur. De visar väldigt magra vinster, även när det nästan sprutar gran och tall ur marken. Om vi skall rätta oss efter de klagomål som förs fram när man begär stöd och hjälp och högre priser, så måste detta gynnsamma bondeskogsbruk vara synnerligen illa ute.

Det är alltså mycket farligt att tala

som herr Bengtson gör. Jag har inte med detta velat dra i härnad mot bondeskogsbruket. Men när herr Bengtson i nästa andetag kommer in på rationaliteten och näringslivets utveckling, så ber jag att få erinra om att jag under hela efterkrigstiden har haft debatt med bondeintresset, framför allt om skogsbrukets struktur. Och vad har jag sagt? Jo, att om vi inte får storskogsbruk och hög rationalitet, kommer våra råvarukostnader och ogynnsamma strukturförhållanden inom industrin att leda till att vi får svårigheter på världsmarknaden. Det är säkert många partivänner som har tyckt att jag har blåst upp detta i onödan och menar: »Persson har sina medlemmar i skogsnäringen och ömmar för dem så att han överdriver.» Är det någon i dag som tror att jag överdrivit? I dag vet alla att Akilleshälen är det felstrukturerade skogsbruket som framför allt ägs av bönderna. Det är inte böndernas fel, det är bondeorganisationen som inte bara slagit vakt om en klasslagstiftning på felaktig grund utan dessutom satt upp felstruktureringen som ett högt ideal för skogsbruket.

För att komma in på den lilla detalj i Östergötland som herr Bengtson tog upp, har jag frågat herr Bengtson vad det rör sig om. Det var åtta eller nio skogsarbetare eller lantarbetare som hade skaffat sig skog tillsammans och brukat den gemensamt som ett kollektivt skogsbruk. Hur herr Bengtson kan föra in det i denna debatt begriper jag inte. Men jag misstänker att det hänger samman med den synpunkt som jag en gång i tiden framfört och som jag är beredd att upprepa i dag. I skogsnäringsdebatten drev nämligen centerpartiet hårdhänt tanken på klasslagstiftning på skogsförvärvets område. Vi har en sådan lagstiftning, som vi mjukade upp för några år sedan. Bonden är prioriterad när det gäller att skaffa och behålla skogsmark. I den diskussionen har jag ställt frågan så här: Hur kan man prioritera just för bonden? Om man skall

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

prioritera, är det inte då rimligt att man prioriterar för den som arbetar i skogen och skall sköta den, alltså skogsarbetaren? Herr Bengtson knyter an till att man säger att de som arbetar skall prioriteras så att de kan skaffa sig den mark de arbetar på. Jag vet inte om kollektivet i Östergötland har misslyckats — jag har ingen aning om vad det är fråga om. Men om det var så, förstår jag inte vad det har med mitt påstående och min frågeställning att göra. Men så här grumligt för man debatten, och det är inte så trevligt, tycker jag.

Sedan var det en fråga om vinstandelssystem och aktieäggande som jag inte heller förstår med hänsyn till vad jag har sagt i dag. Jag har sagt att om vi accepterar privat företagande, får vi acceptera vinstintresset — annars gör vi oss omöjliga. Har vi aktiebolag i detta land betyder det att vi sanktionerar aktieäggande, dvs. att människor med kapital går samman och driver företag i aktiebolagsform. Om man har accepterat detta är nästa steg att diskutera vilken roll ett aktiebolag skall spela, vilka rättigheter och skyldigheter det skall ha. Jag bekänner alltså att jag inte alls förstår på vad sätt herr Bengtson ville ta upp frågan med hänsyn till vad jag har sagt.

Låt mig allra sist, herr talman, säga några ord kring småföretagandet.

I nästan alla debatter som rör näringslivet — om anslag till hantverksorganisationer eller vad det är — »brygger» framför allt centern, men också högern, för småföretagarna. Samtidigt »brygger» man för ett fritt näringsliv och talar om att vi skall konkurrera på EEC-marknaden. Alla förstår att vi inte kan göra båda sakerna. Vi måste bestämma oss. Vill vi ha ett rationellt näringsliv, får företag stryka med. Jag har redan antytt det, men jag vill ta upp det i viss mån från annan utgångspunkt. Vi kan inte samtidigt rätta oss efter två mot varandra stridande viljor. En av de stora svagheter i vårt näringsliv i dag, herr Bengt-

son, är enligt min uppfattning att vi stöder alldeles för många småföretag. De redovisar mycket litet skatter men disponerar enorma resurser för samhället. Kommun och stat får investera för vägar och allt möjligt annat som behövs. Om man dessutom skall prioritera i länssammanhang och i annat kan man komma alldeles gale med strukturrationaliseringen. Därför vore det nyttigt för en saklig debatt om man kunde se detta på ett riktigt sätt. Det finns lägen, där småföretagen är helt naturliga, ja, till och med det enda tänkbara. Men man får inte göra det till någon sorts religion att stödja småföretag så att säga i vått och torrt.

Jag har sagt en gång förut i en debatt här i kammaren att jag som representant för löntagarna har en mycket bitter erfarenhet av småföretag. De ger lägsta löner och sämsta sociala förmåner. Jag skyller inte detta på småföretagarna. Jag bara konstaterar att deras resurser är begränsade, trots det begränsade tillskott de ger till skatteunderlag osv. Jag anser att man även i denna strukturdebatt måste ha klart för sig att de inte är bara närande utan också tärande i vårt totala hushåll.

Herr BENGTSON (cp):

Herr talman! I mitt första anförande tog jag upp debatten om strukturrationalisering och betydelsen av att skapa livskraftiga företag. Det var i det sammanhanget som debatten sedan råkade komma in på saker som tydligen berörde herr Yngve Persson mycket hårt. För sin gamla käpphäst om statens skogar glömde han bort nästan allt vad jag sagt i övrigt. Han underlät att bemöta detta och sysslade helt med statens skogar.

Herr talman! Jag vill understryka att det inte var detta som debatten direkt berörde, utan ett av de exempel som jag tog i fråga om strukturrationalisering var just statens skogar. Men eftersom herr Persson har gjort en sådan huvudfråga av detta, skall jag säga nå-

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

got om denna sak också. När jag nämn- de domänverkets skogar tog jag den to- tala skogsarealen. Det var den som skulle kunna leverera in 10 miljoner kronor under nästa år. Om jag inte missminner mig innehas skogarna i Norrbotten till 60 procent av staten, och det är inte bra skogsareal på alla håll. Men 40 procent ägs av bolag och bönder, och av dem har mig veterligt inte framförts några klagomål. Jag vill näm- na en sak till som väckte mycket upp- märksamhet, och det var förre lands- hövdningens utredning — och det var flera som hjälpte till med denna — om domänverkets skogar i Norrbotten. Där framfördes en svidande kritik över hur dessa skogar sköttes, och man kan nog säga att förre landshövdingen i Norrbotten var den som förstod dessa saker. Min vän Yngve Persson brukar vilja pådyvla mig att jag inte är hem- ma i dessa frågor, och därför åberopar jag denna auktoritet för Norrbottens del.

Men ta och gå till Ölands revir till exempel, herr Yngve Persson, och se hur det gått med statens skogar där nere! Det går inte mycket bättre där. Man kunde leta upp en hel mängd an- dra platser där vi skulle få samma resul- tat. Men det har inte så stor betydelse för detta ytterligt svaga resultat med 10 miljoner kronor — vi kan inte få mer, kanske vi rent av får mindre för nästa år från en fjärdedel av landets skogar. Staten har många skogsdomäner som inte alls är bra, men den har också åt- skilliga arealer i södra Sverige som är utomordentliga skogsområden. **Totalt** får man dock inte fram mer ändå.

Det går bra att göra som herr Yngve Persson — säga att man inte skall säga en sak och sedan ändå tala om den. I varje fall förekom orden att bönderna lever på statsunderstöd. Han sade att han inte ville säga det men ändå an- fördes dessa ord. Jag tror inte att det svenska jordbruket har några större svårigheter att hävda sig i världskon- kurrensen. Man har ju från Sveriges

lantbruksförbund sagt att man inte har något emot om det blir en anslutning till EEC, ty det svenska jordbruket kommer att kunna hävda sig på en så- dan marknad, och en sådan anslutning är vad vi allesamman mycket gärna önskar. Jag förmodar att herr Persson också önskar att vi skall få en anslut- ning till EEC, om det kan ske med be- varad neutralitet. Då är alltså svenskt jordbruk fullt berett att ta upp kam- pen där. Det har visst förbigått herr Yngve Persson en hel del av vad som hänt på senare år, alla skogsbruksom- råden t. ex. där det bedrivs en mycket rationell skogsvård. Jag får upplysa herr Yngve Persson om att sådana har kommit till stånd i väldigt stor utsträck- ning och medger ett betydligt rationel- lare skogsbruk — det var kanske inte lika rationellt tidigare som vad det är i dag.

När jag tog exemplet om Östergötland var det därför att vi i anslutning till ut- skottets utlåtande talat om solidarite- ten med företagen. När den frågan be- handlades var det från herr Perssons partis sida en utomordentligt viktig sak att man skapade solidaritet med företa- get. Varför gäller det inte nu också att skapa solidaritet med företaget? Jag tycker det är något som man fortfa- rande bör beakta. Socialdemokratin har fel nu i dag, anser jag, och hade rätt första gången.

Herr Persson har nog också missupp- fattat en sak när han talar om förbuds- lagarna för att förvärva skog. Herr Persson, det var inte några andra som var förbjudna att förvärva skog, det var bolagen som inte fick lov att förvärva skog. Var det någon som av annan an- ledning ville förvärva skog fick man visst göra detta.

Det lär nog inte bli så värst trivsamt, herr Persson, om det blir så att vi kommer in i EEC med den fullständiga etableringsrätten och kapitalstarka län- der och intressen då kommer att gå in för att förvärva stora delar av de svens- ka skogarna. Jag tror inte att det är en

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

utveckling som någon skall vara glad åt när den kommer. Det är nog all anledning att uttala sig försiktigt om det beslut ni drev igenom att man skulle ta bort bolagsförbudslagen.

I fråga om småföretagen har vi ju herr Yngve Persson som den ständige anmärkaren mot småföretagsamheten. Jag vill bara säga att det finns ca 30 000 företag totalt, av vilka 250 har över 500 anställda. 90 procent, eller 27 000 företag, har mindre än 50 anställda, och de svarar för en tredjedel av hela vår nationalprodukt. Detta är vad jag vill säga i all korthet om småföretagsamheten. Herr Persson är välkommen ner till våra bygder, jag talar nu för dem som sitter på smålandsbänken, för att studera de företag som finns där och som hävdar sig utomordentligt väl inte bara på den svenska marknaden utan också på exportmarknaden.

Jag vill sluta, herr talman, med att säga att ju mer man hör av herr Yngve Persson desto mera fog finns det för att ansluta sig till det förslag om utredning som föreligger i reservationen.

Herr LUNDBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Ämnet vi diskuterar var visst vinstandelssystem. Vi har hamnat ganska långt från det, och det rätt ofta. Det var när herr Yngve Persson talade om småföretagsamheten som jag begärde replik.

Det är intressant att notera hur herr Yngve Persson liksom ställer mot vartannat ett rationellt näringsliv och förekomsten av småföretagsamhet. Om jag uppfattade rätt var det i slutet av anförandet några antydningar om att småföretagandet nästan var tärande och icke närande. I fredags hade vi en debatt om småföretagandets villkor. Om herr Yngve Persson var med då eller nu i efter hand studerar protokollet vet han, att inga subventioner begärdes. Det gällde olika positiva stimulerande åtgärder, men det var icke fråga om några subventioner.

Herr PERSSON, YNGVE, (s) kort genmäle:

Herr talman! Nu var väl herr Lundberg utan debattämne när han måste gå upp och bara säga att jag skapar motsättningar mellan strukturrationalisering och småföretag, fast jag så noga belyst min breda hållning i den här frågan.

Till herr Bengtson vill jag säga att det inte är mitt fel att vi diskuterar domänverket. Men man skall inte göra ett sådant angrepp utan att bli motsagd. Jag förstår inte detta tal om tio miljoner. Det är ju ganska ointressant vad man delar ut. Enligt min filosofi skall man behålla så mycket som möjligt i företagen. Det är i stället fråga om hur domänverket sköter sin roll som skogsförvaltare. Är det någon som tror att det skulle gå bättre med den modell som herr Bengtson varit talesman för i alla tider?

Sedan tog herr Bengtson upp den Näslundska utredningen. Det skulle verkligen vara intressant att belysa den mot vad herr Bengtson har sagt. Får jag bara kort fastslå att den utredningen gick ut på att konstatera om det fanns mer råvara att ta ut i skogarna än vad industrin hade tillgång till. Det var nämligen överkapacitet på industrin och arbetslöshet. Den Näslundska utredningen kom fram till att det skulle gå att avverka något hårdare på domänverkets skogar än man gjort. Men vad man framför allt slog fast, herr Bengtson, var att det fanns en betydande råvarufond inom det privata skogsbruket i Norrbotten, som alltså var underavverkat. Domänverket kunde redovisa en stark överavverkning i stora områden som skett för att över huvud taget kunna ge sysselsättning åt arbetskraften vid de nordligaste sågverken.

Vidare kan det väl hända att landshövding Näslund kan vara mer optimistisk om skogsuttagsmöjligheterna och möjligheterna att kosta på reproduktion än vad chefen för domänverket, herr Sköld, är. Denne skall ansvara för

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

det ekonomiska utfallet och för människorna socialt. Det är naturligt att landshövdingen är optimist, men om han vore företagsledare är jag inte säker på att utredningens uttalande hade blivit exakt detsamma som i dag. Att det skulle ge herr Bengtsons resonemang något som helst underlag är ändå helt orimligt.

Sedan tog herr Bengtson upp skogsbruksområdena. Som väl alla vet försöker man genom kollektiv samverkan av skogsägare åstadkomma ökad effektivitet och rationalitet för att kunna få upp rotvärdena, eller hur vi nu vill uttrycka det. Varför gör man det, herr Bengtson? Jo, därför att enskilt bondeskogsbruk icke klarar sig. Därför måste ni hitta på något, och då gör ni denna halvmesyr som, försäkrar jag kammaren, ingen skogsvetenskapsman eller skogsekonom, vilken har satt sig in i problemet, tror på att den räcker. Herr Bengtson, det skall bli roligt att få en debatt när skogspolitiska utredningen, som har hand om denna problematik, är färdig. Då får vi tillfälle att diskutera, och då är vi också fler i denna kammare som kan vilja deltaga. För närvarande kan vi inte säga någonting om den på det stadium den befinner sig.

Herr STRANDBERG (h):

Herr talman! Endast det förhållandet att vi om en eller annan vecka kommer att behandla ett utlåtande från jordbruksutskottet som berör skogspolitiken avhåller mig från att här i ett längre anförande ta upp en debatt med herr Yngve Persson.

Jag kan trots detta inte underlåta att nu ge till känna min mening eftersom herr Yngve Persson här onekligen framlagt sina synpunkter i denna fråga och därvid bl. a. kommit in på skogspolitiken, domänverket, den inställning som intagits av förre landshövding Näslund i Norrbotten samt frågan om de enskilda skogarna där uppe. Att

landshövding Näslund tidigare har gjort en utredning är riktigt, men man kan inte bortse från att det finns ytterligare en utredning som också har gjorts av förre landshövding Näslund, länsjägmästaren i Norrbotten och en skoglig doktor, vars namn jag inte kommer ihåg nu.

Vi kan, herr Yngve Persson, konstatera, att på i princip likvärdiga skogsarealer i Norrbotten — det är inte bara domänverket som har skogar högt uppe i 0-zonerna, utan även de privata skogsägarna har det — redovisar domänverket för femårsperioden 1962—1966 en förlust på 30 miljoner kronor. Skogsallmänningarna i Norrbotten, som har betydligt mindre areal men i stort likvärdiga skogsförhållanden som domänverket, redovisar under samma femårsperiod en vinst på 10 miljoner kronor.

Det är klart att man i en sådan situation frågar sig vad detta förhållande kan bero på. Här står expertis mot expertis. Den expertis som vi åberopar och som näringslivets närings- och planeringsnämnd — vilken jag själv råkar tillhöra — har anlitat består bl. a. av vår förre landshövding, som tidigare varit professor vid skogshögskolan, samt som jag nyss nämnde ett par andra experter. De har kommit till en uppfattning. Det är klart att domänverkets chef har en annan uppfattning. Men vem har rätt? Det är inte på sin plats, herr talman, att i dag ta upp den debatten, men dessa siffror, som jag tagit direkt ur minnet, visar ändå att man inte kan framställa saken så ensidigt som herr Persson ville göra.

Vi får, herr talman, tillfälle att ta upp denna debatt vid ett senare tillfälle.

Herr PERSSON, YNGVE, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag menar, herr Strandberg, att så kan man inte diskutera den frågan. Domänverkets resultatredovisning avser mycket blandade skogar som

Ang. de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande

har långt sämre produktionsbetingelser än bondeskogarna nere i kustbanden och i floddalarna. Här spelar också transporter och alla möjliga andra faktorer in. Detta är så oomtvistligt, att det diskuteras man inte i initierade kretsar, herr Strandberg.

Jag har inte ifrågasatt att domänverket är överlägset i och för sig. Men, herr Strandberg, domänverket får inte ett öres bidrag från staten. Under vinstgivande år — innevarande år är ju det sämsta tänkbara i detta avseende — får verket i stället leverera in pengar till staten.

Men vad gör det enskilda bondeskogsbruket när virkespriserna är dåliga? Jo, man ligger på sitt virke, låter bli att avverka. När priserna går ner säljer man inget virke och lämnar därmed industrin utan råvara. När priserna stiger säljer man och utnyttjar sålunda konjunkturerna.

Domänverket måste leverera sitt virke under *alla* konjukturer och ta de priser som bjuds. Därför är domänverket i en sämre ställning ekonomiskt.

Sanningen om domänverket är nog att det anses vara ett välskött företag.

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Jag har inte haft tillfälle att lyssna till väderleksutsikterna i dag, så jag vet inte om detta område är varnat med risk för skogsbrand. Annars är ju herr Yngve Persson en duktig braständare som borde omges med stor försiktighet. Han har i dag lyckats tända en debattbrasa som egentligen i någon mån är ovidkommande. Herr Persson säger visserligen att den första gnistan kastades av herr Bengtson, men den brasan var väl ringa jämfört med den vådeld som herr Persson sedan åstadkom och som även jag, herr talman — förlåt mig, ärade kammarledamöter — känner mig manad att beröra med några ord. Vi får ju en skogsdebatt senare, och jag skall därför begränsa mig till det yttersta.

Till skillnad från herr Persson är jag själv enskild skogsägare och som sådan möjligen att anse såsom mycket tvivelaktig. Jag har att ta hand om ett stycke skogsmark och försöka åstadkomma något av det. I grannskapet har jag ett ganska välbeläget och betydligt mera produktivt markområde, som tillhör domänverket. Jag har alltså från denna snäva utgångspunkt betydande erfarenheter för en jämförelse.

Jag tror att det var en väsentlig överdrift att påstå att vi i det enskilda skogsbruket har skyhögt bättre förutsättningar, som herr Persson uttryckte sig. Jag har inte heller sett att vi har några subventionsmöjligheter. När det gäller skatterna är vi självfallet tack samma för möjligheten att få sätta in på skogskonto, men uppenbarligen är statsverkets skogar befriade från statlig skatt.

Herr Bengtson har bemött herr Persson när det gäller uppmjukningen av ägandeförhållande och liknande, så det behöver jag inte gå in på. Ett annat yttande av herr Persson har något bättre anknytning till det ärende vi nu behandlar, och det gäller hans uppfattning i allmänhet om småföretagen. Där har jag den meningen att man alltför ofta drar en parallell mellan små företag och orationella företag. Detta är alldeles felaktigt. När det gäller skog i kombination med jord är det uppenbarligen på samma sätt som i varje annat företag att ett rationellt företag är det som på bästa möjliga sätt tillvaratar tillgängligt kapital och arbete. Om man t. ex. på en mindre gård har en överkapacitet på arbetskraft kan denna med fördel och även med betydande säkerhet rent nationalekonomiskt fördelaktigt utnyttjas för arbete i skogen, och det är vad som sker. Mot detta har vi i det privata skogsbruket blivit anklagade för att inte kunna svara för årsanställda. Det är en felaktig bedömning. Jag tror att det är riktigare att säga att vi försöker utnyttja den befintliga arbetskraften på bästa möjliga sätt.

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

Herr talman! Det skulle finnas anledning att orda ytterligare mycket om detta, men vi får som sagt tillfälle att återkomma, och det sagda får vara tillräckligt. Liksom övriga talare från oppositionen ber jag att få yrka bifall till föreliggande reservation.

Herr PERSSON, YNGVE, (s):

Herr talman! Herr Bengtson säger att det inte har varit något som helst hinder för andra enskilda medborgare än bönder att skaffa sig skog. Det är bodelagsförbudslagen som har stoppat dem, säger han. Men vi har ju haft en jordförvärvslag som klart har prioriterat bönderna i förvärvssammanhang.

Till det sista anförandet vill jag säga att jag inte med ett ord berörde skogsnäringen i mitt inledningsanförande. Men herr Bengtson gick till våldsamt angrepp mot domänverket. Det kallade min värderade kollega här för en gnista. Men när jag går tillbaka i talarstolen för att visa att det var en oriktig framställning kallar man det för en våldeld. Då erinrar jag mig den gamla visan om att sanningen kan tända braser.

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! Det bör råda klarhet om förvärvslagarna — det förefaller som om herr Persson inte kände till dem.

Jordförvärvslagen, som nu är borta, hindrade inte någon från att köpa jord om han önskade bruka den, utan var avsedd för att förhindra spekulationsköp. Enligt herr Perssons framställning var det ingen annan än jordbrukare som fick köpa. Detta är fel. Den som skulle bruka jorden fick köpa enligt den lagen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr andre vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammararens förhandlingar, jämlikt föreliggande yrkanden proposi-

tioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr andre vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Österdahl* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 33, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammararens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Österdahl* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;

Nej — 62.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, m. m., jämte motioner.

I en den 8 mars 1968 dagtecknad proposition, nr 54, hade Kungl. Maj:t, under återopande av ett propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

1) antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning,

2) medgiva, att riksbanken för tiden den 1 juli 1968—den 30 juni 1969 finge fritagas från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att före utgången av denna tid återupptaga inlösningsen av bankens sedlar om förhållandena gäve anledning till detta.

Det förslag i fråga om riksbankens sedelutgivningsrätt, som framlagts i propositionen, innebar, att särskilda bestämmelser om undantag från riksbankslagens föreskrifter härom skulle gälla även för tiden den 1 juli 1968—den 30 juni 1969. Maximibeloppet för sedelutgivningsrätten hade föreslagits höjt från 10,5 till 12 miljarder kronor.

I anledning av propositionen hade väckts de likalydande motionerna I: 811, av herrar Åkerlund och Enarsson, samt II: 1049, av herr Nordgren, vari anhallits, att riksdagen måtte

1. bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 54, dock med den ändringen, att riksbanken finge utgiva sedlar till ett belopp av högst 11 300 miljoner kronor, samt

2. uttala, att riksbankens metalliska kassa borde förstärkas med lägst 300 miljoner kronor under år 1968.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

1. antaga det genom propositionen nr 54 framlagda förslaget till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning och sålunda avslå motionerna I: 811 och II: 1049 i motsvarande del;

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

2. med bifall i övrigt till propositionen medgiva, att riksbanken för tiden den 1 juli 1968—den 30 juni 1969 finge fritagas från skyldigheten att vid anfordran inlösa av banken utgivna sedlar med guld efter deras lydelse, med rätt dock för riksbanken att före utgången av denna tid återupptaga inlösningsen av bankens sedlar om förhållandena gäve anledning till detta;

3. även i övrigt avslå motionerna I: 811 och II: 1049.

Reservation hade anförts av herrar Åkerlund (h) och Enarsson (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 1 och 3 hemställa, att riksdagen måtte

1. — med bifall till motionerna I: 811 och II: 1049 i ifrågavarande del — antaga det genom propositionen nr 54 framlagda förslaget till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, dock med i reservationen angiven lydelse;

3. — med bifall även i övrigt till motionerna I: 811 och II: 1049 — i skrivelse till fullmäktige i riksbanken uttala, att riksbankens metalliska kassa borde förstärkas med lägst 300 miljoner kronor under år 1968.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Den reservation som jag i dag litet mer utförligt skall uppehålla mig vid — och jag vill med en gång säga att jag kommer att hålla på en stund — gäller den varje år återkommande begäran från riksbanken om rätt att få ge ut mera sedlar, samtidigt som förnyad befrielse begärs från skyldigheten att med guld inlösa de sålunda och tidigare utgivna sedlarna.

I samband med denna fråga har jag under tidigare år brukat med reservation samt med ett inlägg i kammardebatten ange några allmänna riktlinjer för hur mitt parti och jag skulle önska att den del av den allmänna ekonomiska

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

politiken som penning-, kredit- och valutapolitiken utgör borde föras under det kommande året.

Eftersom i all synnerhet penning- och kreditpolitiken enligt vår mening spelar en kanske större roll än finanspolitiken för den ekonomiska utvecklingen, borde den ekonomiska debatten i högre grad knytas till de frågor som står på dagens föredragningslista än till frågan om uttagsprocenten för den direkta statsskatten, när denna fråga någon av de sista dagarna i maj i riksdagens hektiska slutskede kommer upp. Helst har jag alltid velat och även sagt så, att man borde hopkoppla regeringsförslagen om både penning- och finanspolitiken i en gemensam debatt. Härför erfordras en utskottsbehandling av nationalbudgeten — den preliminära lika väl som den reviderade. Därtill är dock riksdagen synbarligen ännu icke beredd.

Dess bättre kan jag i dag glädja mig åt att ha tillgång till den reviderade finansplanens material, och jag skall begagna mig därav för att ge min syn på den allmänna ekonomiska bakgrunden till de rekommendationer som herr Enarsson och jag vill lämna riksdagen beträffande penning- och valutapolitiken.

Mitt studium av finansplanen har lett mig till att ta fasta på några få punkter, vilka utmärkt väl karakteriserar det ekonomiska läget i vårt land. Det är tre förhållanden som särskilt bör beaktas. Det första är frågan om företagens lönsamhet. Det andra är sysselsättningskrisen och den faktiska arbetslösheten i produktiv verksamhet. Det tredje är den starkt stigande upplåningen och skuldsättningen.

Finansministern säger i finansplanen, trots alla protester häremot, att självfinansieringsgraden i det svenska näringslivet fortfarande måste betraktas såsom hög. Han säger också att lönsamhetsläget i näringslivet genomsnittligt har förbättrats. Att enstaka företag kommer i krislägen kan enligt hans mening inte ges någon generell förklaring. Mot

tesen att självfinansieringsgraden i svenskt näringsliv generellt sett är hög reses dock bestämda protester från ett samstämmigt näringsliv, som väl kan erkänna enstaka undantag men samtidigt kan peka på en våldsam ansvällning av skuldsättningen. Däremot kan finansministern väl ha rätt, när han säger att lönsamheten *genomsnittligt* förbättrats. Låt oss se hur det kan tillgå genom att ta ett exempel.

Om fem företag vardera har en miljon kronor i vinst och fem företag vardera har tre miljoner kronor i vinst, blir det sammanlagt 20 miljoner kronor i vinst. I genomsnitt blir vinsten för varje företag bland de tio företagen två miljoner kronor. Antag nu att två av de svagaste företagen slås ut, varigenom totalvinsten går ned till 18 miljoner kronor. Fördela nu vinsten på de återstående åtta företagen, och man skall finna att den i genomsnitt stiger till två och en kvarts miljon kronor i stället för två miljoner kronor.

I detta stiliserade exempel har finansministern så rätt. I genomsnitt har lönsamhetsläget förbättrats för de företag som finns kvar. Men hur har det gått för de människor som hade sina arbeten i de utslagna två företagen? Jo, de har blivit av med sina arbeten. Det är därför från vår sida ett politiskt krav att lönsamheten i näringslivet generellt sett inte endast genomsnittligt höjes genom ekonomisk-politiska åtgärder. Det är en fördelningsfråga, där socialdemokratiskt tal om att fördelningspolitiska skäl gör det omöjligt att höja självfinansieringsgraden måste avvisas. Sysselsättningspolitiska skäl väger enligt vår mening tyngre till förmån för en höjd självfinansiering.

Det är befogat att tala om en sysselsättningskris, kanske t. o. m. med vissa strukturella inslag. De arbetsmarknadspolitiska insatserna säges i nuläget ge sysselsättning åt cirka 100 000 personer.

Det är givetvis ett beröm åt arbetsmarknadsmyndigheterna att säga, att de på en begränsad tid kunnat organisera

upp så många sysselsättningstillfällen; men det har också kostat mycket pengar. Enigheten i riksdagen är stor om att åtgärder skall sättas in. Kvar står dock att det såväl för folkhushållet som för den enskilde är viktigt att de arbetslösa kommer in i produktionen på de normala arbetsplatserna och inte tvingas gå i vad de själva mycket väl vet inte är avsett som livstidsjobb; målet för myndigheternas ansträngningar är ju i själva verket att bli av med dem snarast möjligt. Vart skall de då ta vägen om inte till företagen? Det är där även dagens friställda måste få sitt arbete och sin stadiga utkomst. Därför är det ett politiskt krav från vår sida, att jobben fördelas rättvist så långt som detta någonsin låter sig göra. Solidaritet i sysselsättningspolitiken är, lika mycket som solidaritet i lönepolitiken, den moderna tidens rättvisekrav.

För statskassans del har arbetsmarknadspolitiken, och naturligtvis mycket annat, lett till starkt stigande utgifter. Samtidigt har den generellt sett alltför låga lönsamheten i företagen lett till avsaknade stegring av statsinkomsterna. Dessa båda företeelser tillsammans har framkallat en uppsseendeväckande stark ökning av den statliga skuldsättningen. För tre budgetår, det föregående, det nu löpande och nästa, blir skuldsättningen 7,5 miljarder kronor — statskulden stiger från 19,5 till 27 miljarder kronor fram till den 1 juli 1969. Det är uppenbart att inte ens vårt lands mycket moderata statsskuld i det långa loppet kan tillåtas stiga i denna takt, även om tillfälliga variationer uppåt temporärt kan vara både nödvändiga och önskvärda.

Under alla förhållanden måste det nu beaktas att ett framtida schematiskt motverkande av statsskuldens fortsatta stegring genom nya skatthöjningar kommer att oundvikligt draga med sig prisstegringar, något som för övrigt visar ihålligheten och skenbarheten i den något långsammare uppgång av konsumtionsprisindex för i fjol och i år

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

som finansministern återoppar med sådan tillfredsställelse. Även inom näringslivet i övrigt tilltar skuldsättningen på ett sätt som visar självfinansieringens otillräcklighet generellt sett. Behövde folk inte låna skulle de inte heller göra det, men de behöver låna. För i stort sett samma tid av tre år som jag nyss hänvisade till beträffande statskulden, alltså åren 1966—1969, kan den årliga ökningen av kreditgivningen och dess spegelbild skuldsättningen antas komma att bli 50 procent, vilket slår alla hittillsvarande rekord. År 1966 var nyupplåningen 12 700 miljoner kronor, i år beräknas den till 18 300 miljoner kronor. I professor Kraghs kreditmarknadsmatriser, vilka presenterades för ett år sedan, räknas med upplåningssummor för år 1970 vilka överskreds redan i fjol. Skuldsättningen har tagit sådan omfattning i hela vårt näringsliv, att detta uppladdats med veritabel inflationsdynamit. De varningar som från vårt håll tidigare uttalats vid behandlingen av nu förevarande frågor har förklingat ohörda.

Riksbanken har nu begärt att rätten att få ge ut sedlar skall utökas med inte mindre än 1 500 miljoner kronor, till 12 miljarder kronor. Det är en exempelöst stor höjning för ett enda år; det mesta som någonsin förut begärts har varit 800 miljoner kronor. Miljardvalen har nu sprängts. Även riksbanken känner tydligen samma »drang» till att sätta sig i skuld — skuld till den svenska allmänheten, skuld som den aldrig kommer att återbetala.

Herr Enarsson och jag som mot vår vilja tvingas ta ståndpunkt till dessa varje år återkommande förslag därför att den permanenta reglering av denna fråga om sedelutgivningsrätten som riksdagen likaså år efter år begär och som den även i år föreslås skola begära enligt ett enigt utskott erbjuder oss gå med på 800 miljoner kronors ökning. Vi vill därmed framför allt manifesteras vår önskan att riksbanken skall vara allmänt sett försiktigare i sin likvidi-

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

tetspolitik och styra kreditpolitiken i lugnare kanaler än hittills. Med fastställande av sedeltaket anger vi, som vi ser saken, en viktig förutsättning för riksbankens likviditetspolitik. Utskottet återger vår uppfattning korrekt i reciten när det presenterar motionerna av oss och herr Nordgren i andra kammaren, men sedan tillåter sig utskottet förvanska vår uppfattning när det i sitt utlåtande helt sonika självtaget vänder på vårt resonemang och säger att vi skulle beteckna kreditexpansionen under år 1967 »som resultatet» — ordet här taget i bestämd form — »av en på frikostig sedelutgivning baserad släpphänt likviditetspolitik». Till den som hållit i pennan vid detta uttalande vill jag replikera att omläggningen till vad vi kallar släpphänt likviditetspolitik kom på sommaren 1966, vilket av oss kritiserats i dechargen år 1967. Man är bra fattig på argument för att behöva tillgripa sådana metoder att vränga kritikernas ord för att nödtorftigt söka skylla sin ohållbara tanke att sedelmängden är en följd av den allmänna omsättningskrav, vilket vi säger att den *kan* vara men politiskt sett *icke bör få* vara. Får den det, är det med vår terminologi lika med släpphänthet. Med höjning av sedeltaket med så mycket som 1,5 miljard kronor skapas en förutsättning och en viktig sådan för ny kreditexpansion, ny skuldsättning i våldsam omfattning och ny inflation. Det är emellertid ett politiskt krav från vår sida att över hela fältet energiska åtgärder vidtas för att stoppa den ständigt fortgående inflationen.

Därför yrkar jag bifall till vår hemställan om ett lägre sedeltak än utskottsmajoritetens.

Jag skall nu övergå till reservationens andra punkt som gäller guldfrågan och kravet på köp i moderat omfattning av guld. Denna fråga har sin grund i begäran om fortsatt befrielse för riksbanken från regeringsformens klara ord att sedlarna skall inlösas med guld enligt myntlagen. Det är en förpliktelse

som inte kan uppfyllas och vi är eniga därom. Emellertid är det ju inte nödvändigt att riksdagen med varje år skall göra det allt svårare att göra något åt det hållet genom att tillåta ökning av sedelmängden utan att guldkasans storlek ens omnämnas. Riksbanken har för närvarande en guldkassa av 1 miljard kronors värde. Enbart en ökning av sedelmängden av 1,5 miljards storlek, som är detta enda års krav, gör det kanske omöjligt med guldinlösen bara det. Sedelomloppet som vid höjdpunkten kan gå upp till 11 miljarder kronor motsvaras av en enda fattig miljard i guld. Knappast något land i världen på de västerländska demokratier nas sida och med en så stor ekonomi som vår har sådan disproportion i sitt penningväsen. Detta är enligt min mening så mycket bekymmersammare som nu frågan om den s. k. internationella likviditeten kommit i centrum för den penningpolitiska diskussionen på sådant sätt som skett — och guldets är den nationella likviditetens främsta källa än i dessa dagar. Jag kan inte ta upp denna fråga i hela dess vidd i dag, hur frestande det än är för mig personligen. Men jag skall försöka ge kammarens ledamöter någon uppfattning om hur jag ser på frågan om de s. k. internationella dragningsrätterna, den fråga som valutamötet på Foresta i mars samlades till behandling av under Sveriges och herr Wickmans ledarskap.

Jag fäster uppmärksamheten på att det talas om speciella dragningsrätter och att ordet speciella i detta sammanhang är ett nyckelord. Det finns nämligen dragningsrätter förut, och det är fråga om Internationella valutafonden. Dragningsrätter finns allmänt i bankväsendet, fast vi i vårt land kallar dem checkräkningskrediter, och jag skulle tro att de i den meningen är välkända för kammarens ledamöter. Det finns alltså vanliga dragningsrätter i Internationella valutafonden, och nu skall det tillkomma speciella sådana. Varför? Svaret är att för det första de vanliga

dragningsrätterna redan i allt väsentligt är utnyttjade och att för det andra nya villkor för dessa dragningsrätter föreslås skola gälla.

En förenklad bild av förhållandet låntagare—långgivare i Internationella valutafonden av i dag visar att valutakrediter via dragningsrätter givits till i huvudsak tre länder — England 1 1/2 miljard dollar, USA 800 miljoner dollar och Indien 500 miljoner dollar, tillsammans alltså 2 800 miljoner dollar. Därtill kommer smärre belopp, huvudsakligen till u-länderna.

De som givit lånen är nästan helt och hållet EEC-länderna med 2 1/2 miljarder dollar, varav Västtyskland, Frankrike och Italien med cirka 700 miljoner dollar var, Belgien och Holland med cirka 200 miljoner dollar var. Ett stort antal smärre långgivare, bland dem Sverige med 80 miljoner dollar eller cirka 400 miljoner kronor, kommer dock inte upp i mer än totalt 600 miljoner dollar. I princip skall dessa lån någon gång återbetalas, ehuru t. ex. England ända sedan Internationella valutafondens tillkomst 1944 bara ökat sin skuldsättning och återbetalat genom att ta nya lån. USA var till en början den stora långgivaren men är sedan ett par år låntagaren nr 2 när det gäller storleksordningen.

Principen om återbetalningsskyldighet är nu ifrågasatt, och därför skall ett speciellt nytt konto uppläggas i Internationella valutafonden med dessa speciella dragningsrätter. Meningen är att för bestämda perioder av fem år varje land skall få en ny dragningsrätt i Internationella valutafonden, en rätt till valutakredit. Enkelt uttryckt skall nu gälla att 70 procent av denna rätt eller upptagna krediter får stå ute utan definierad tidsbegränsning, medan 30 procent skall återbetalas inom femårsperioden eller, som det heter, skall rekonstitueras. Ännu så länge är det inte utåt — i varje fall inte för mig — bekant hur stora dessa speciella dragningsrätter skall bli. Jag känner inte till om total-

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m. belopp här blivit fixerade. Men en sak är viktig. Skall ett land få ett lån, måste det någonstans finnas en långgivare, vare sig lånen i princip skall återbetalas någon gång i framtiden, såsom i fallet med de vanliga dragningsrätterna, eller de bara till viss del skall rekonstitueras, såsom de speciella. Bilden eller mönstret för de nuvarande valutakrediterna ger oss en allmän fingervisning om det läge som kommer att uppkomma för de speciella dragningsrätternas del.

I debatten med herr Gösta Jacobsson beklagade statsrådet Wickman att Frankrike — EEC-världens ledande och bestämmande om än inte dess rikaste partner — vägrat att skriva på valutaöverenskommelsen. Denna klagan av herr Wickman är förvisso förstäelig, ty den kanske i verkligheten viktigaste långgivaren i hela detta system är icke med. Och vad mer är: Frankrike har dragit sig ur vad Frankrike i Rio de Janeiro förklarat sig vara berett att medverka till på vissa villkor, när dessa villkor enligt fransk mening icke uppfyllts. Vill man se detta opartiskt och objektivt — jag söker för min del göra det därför att det är ett värde i sig självt att få en korrekt analys — måste man säga att Frankrike tekniskt sett icke handlat fel från sina utgångspunkter. Men resultatet har otvivelaktigt blivit att hela SDR-systemet haltar i högsta grad. Frankrike kommer att utöva en väldig dragningskraft på alla andra EEC-länder, särskilt Italien och Belgien, att motsätta sig en långgivning. Holland kan inte ge mycket, och det finns trots allt en gräns för vad Västtyskland plus Sverige, Kanada, Japan och några andra till kan ta på sig. Jag tror därför inte att man skall vänta sig några underverk av dessa SDR. Troligen blir de ett ganska betydelselöst inslag i den verklighet stora frågan om guldet, dess pris och hela den internationella kreditgivningsmekanismen med t. ex. eurodollarmarknaden.

Med den uppfattning jag här redovisat i dessa frågor bibehåller jag mitt intresse för och min uppmärksamhet

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

riktad på guld. Jag vill då först erinra om att den franske finansministern Debré som motiv för sin vägran att medverka i SDR anförde att hela valuta-systemet bör bli föremål för översyn men fick nej på detta. Han klagade också över t. ex. i den svenska TV:n att man icke förstod vad han begärt. På Valutafondens årsmöten har dessutom begärts av Sydafrika att frågan om guldets ställning och dess pris skall utredas. Detta har emellertid alltid vägrats, trots att det finns gamla löften att falla tillbaka på. Jag finner det för min del otillfredsställande att Internationella valutafonden vägrar sin medverkan till en förutsättningslös utredning av dessa frågor. Jag tror att det politiskt sett är ett misstag av dem som motsätter sig den internationella organisationens medverkan till utredning av guldfrågan.

Herr Enarsson och jag har nu upprepat vårt krav på förstärkning av metalliska kassan med minst 300 miljoner kronor. Utskottsmajoriteten säger att pågående reformsträvanden i fråga om det internationella valutasystemet utgör ett särskilt skäl mot att riksdagen nu genom direktiv till bankofullmäktige skulle påkalla en omprövning. Enligt vår mening är motsatsen det riktiga: Reformsträvandena utgör ett skäl för, inte mot, en omprövning.

Frankrikes strävanden ingår också i de allmänna reformsträvandena, och vill man ha Frankrike med t. ex. i SDR, får man nog räkna med att reformsträvandena bör omfatta också Frankrikes önskemål. Som jag ser saken, är därför reservanternas ställning stärkt och inte försvagad.

Finansministern säger i finansplanen, att prisbildningen på privata guldmarknader nu är fri. Sådana har också blixtnabbt uppstått på en mängd håll på kontinenten. Det kan ha sitt intresse att notera att man för ett par månader sedan — i mars — till och med ändrade lagstiftningen i Holland för att ge möjlighet till marknadshandel med guld

i det landet. I Sverige förekommer som bekant inte någon verklig guldmarknad, vilket jag beklagar. Läget utomlands är nu detta:

På en i praktiken icke fungerande marknad hävdas ett nominellt pris av 35 dollar per uns (1 uns är 31,1 gram fint guld). På de fria guldmarknaderna där guld verkligen omsättes har priset blivit högt. Guld har med andra ord blivit dyrare. Detta måste vi nu ta med i beräkningen, ehuru det är beklagligt. Delvis kunde det för riksbankens del ha undvikits om vår sedan flera år framförda rekommendation att börja köpa guld hade villfarits. Det är nu ingenting att göra åt. Men ett fritt och obundet guld är värdefullt för riksbanken att ha, framför allt från valutapolitisk synpunkt. Ingen skall lämna ur bilden möjligheten att guld kan komma att bli ännu dyrare, så oroligt som det är ute i världen. Valet av inköpskälla är givetvis riksbanken bäst skickad att träffa, likaså att fastställa den lämpligaste tidpunkten inom den av oss angivna ramen.

En sak vill vi emellertid understryka. Det har framhållits i tidigare års debatter, och det sägs dessutom i motionerna till vilka hänvisas i reservationen: Riksbanken bör icke störa Förenta staternas ansträngningar att återge dollarn dess fulla konvertibilitet. Något intresse av att falla in i den högljudda kören av kritiker mot USA i alla dess beteenden har varken herr Enarsson, herr Nordgren eller jag. Det vill jag kraftigt betona. Vi vill vara framåt-riktade i vår politik och vill tillåta oss framföra meningar i sakfrågor.

Förenta staterna lika väl som andra stater bör förstå våra speciella synpunkter, som gäller den stigande disproportionen mellan sedelomlopp och guld. Förenta staterna har just upphävt lagbestämmelserna angående täckning av sitt sedelomlopp. De hade 25 procents täckningskrav och slåss nu med all makt för att i praktiken kunna hindra en ytterligare nedgång av procent-

talet genom nedgång också av sin metalliska kassa. Härför begärs hjälp av andra länder, däribland av oss som är mycket, mycket fattigare och sämre ställda i detta hänseende med vår knappt 10-procentiga täckning. Vi bör hjälpa så långt vi kan, men vi bör inte helt avsvära oss vår rätt att själva tillvarataga våra intressen. Vi förstår den nuvarande amerikanska administrationens svårigheter i fråga om guldet och dess önskan och energiska ansträngningar att försvara sitt guld, när vi vet att den 25-procentiga täckningsregeln släpptes av senaten med endast två rösters majoritet och av representanthuset med nio rösters övervikt. Den amerikanska administrationen bör då förstå vår speciella situation. Vi ligger ju trots allt kvar i Europa vars kontinent med emfas håller fast vid guldet.

Jag vill avslutningsvis säga att vi har åtaganden enligt Valutafondens stadgar om att upprätthålla valutakonvertibilitet och en liberal valutapolitik. Metalliska kassan är därvid ett gott stöd eftersom guldet överallt är accepterat och eftersökt. Vår ställning bedöms emellertid av riksbank och regering som så svag att vi avgett reservationer till OECD-rekommendationerna om liberalisering av kapitalrörelserna, och i ett viktigt avsnitt upprätthåller vi därmed en sträng valutareglering.

Denna fråga tas upp i nästa ärende på dagens föredragningslista, men den bör nämnas här på grund av det samband som även i detta hänseende finns med frågan om storleken av guldkassan.

Jag anser att kraven på guldförvärv gör sig gällande med växande styrka och yrkar med detta bifall till herr Enarssons och min vid utlåtandet fogade reservation.

Herr STÄHLE (s):

Herr talman! Efter herr Åkerlunds mycket intressanta nationalekonomiska föreläsning finner jag mig föranlåten att påpeka, att vi i dag inte skall ha

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

någon ekonomisk debatt. Den ekonomiska debatten kommer att föras här i kammaren om 14 dagar. Jag vill därför återföra debatten till de frågor, som behandlas i bankoutskottets utlåtande som i dag ligger på kammarens bord.

Låt mig begränsa mig till att säga, att vi inom bankoutskottet är eniga om propositionens hemställan om en höjning av beloppet för riksbankens sedelutgivningsrätt. Maximibeloppet föreslås höjt från nuvarande 10,5 miljarder till 12 miljarder kronor. De två reservanterna inom utskottet med herr Åkerlund i spetsen föreslår att höjningen begränsas till 11,3 miljarder kronor.

Utskottets ledamöter i övrigt delar inte reservanternas uppfattning att förändringarna i den utelöpande sedelmängden anses spela en aktiv roll i penningpolitiken utan är en följd av den allmänna omsättningens krav.

Reservanterna föreslår vidare, att riksdagen i skrivelse till fullmäktige i riksbanken uttalar att riksbankens metalliska kassa bör förstärkas med lägst 300 miljoner kronor under år 1968. Inom utskottet anser vi att det inte är riksdagen som skall ge direktiv i de här frågorna. Det bör i stället vara riksbanksfullmäktige som bör ta initiativ i dessa ting. Det har vi sagt tidigare då de här frågorna behandlats i kammaren, och jag vill understryka det även i dag. Alla dessa frågor har mycket ingående behandlats i kammaren under de senaste åren, om jag inte minns fel sedan 1959.

I år vill jag, herr talman, begränsa mig och hänvisa till utskottets utförliga motiveringar i sitt utlåtande, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Herr Stähle sade inledningsvis i sitt anförande, att detta inte är tidpunkten för någon allmän ekonomisk debatt.

Den möjlighet som kammaren har till

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

en ekonomisk debatt är knuten till kompletteringspropositionen. Alla vet att denna kompletteringsproposition på grund av att den också innehåller frågan om uttagsprocenten för den direkta statsskatten kanske måste komma just på riksdagens sista dag. Och vi vet också alla, att vi vid den tidpunkten arbetar under en sådan press, att det sällan blir möjlighet till någon effektiv ekonomisk debatt som sträcker sig längre än till partiledarna och finansministern.

Detta är enligt min åsikt mycket tråkigt av det skälet, att denna fråga om penning- och kreditpolitiken betyder mer för hela den ekonomiska utvecklingen än frågan om finanspolitikens utformning, om ett eventuellt större eller mindre underskott i budgeten eller om uttagsprocenten. Så har det varit alla år jag har varit här. Jag har ansett att man helt enkelt blir snöpt i sina möjligheter att ge uttryck åt synpunkter på den kommande politiken just när det gäller dessa penning- och kreditpolitiska liksom valutapolitiska avsnitt.

Nu säger herr Stähle, att när det gäller valutapolitiken så skall riksdagen inte ge några direktiv, särskilt när det gäller frågan om vi skall köpa guld eller inte. Men det är väl just det som är meningen, enligt min uppfattning. Man skall ge visserligen allmänt hållna men faktiska direktiv vid denna tid på året. Sedan följs detta upp i början på nästa år, när riksbanken redovisat vad som inträffat under fjolåret. Det föreläggs riksdagen, och vi debatterar det vid frågan om decharge. Funnes det inga sådana uttalanden eller ståndpunkter presenterade vid årets början i fråga om penningpolitiken, skulle dechargen förlora mycket av sin meningsfullhet, när den kommer först tio à tolv månader senare.

Herr STÄHLE (s):

Herr talman! Det är självklart, att därest det hade varit så uppgjort, att vi

skulle hålla en ekonomisk debatt här i dag, anser jag detta varit av mycket stort intresse. Men enligt de planer som presenterades redan vid riksdagens början har det rutats in vilka frågor som skulle diskuteras då och då. Den ekonomiska debatten skulle inte hållas i dag i anslutning till den mycket begränsade fråga, som bankoutskottet redovisar i sitt utlåtande, nämligen om sedelutgivningen. Tyvärr, herr Åkerlund, tycker jag det är olämpligt att gå ifrån den plan som riksdagen tidigare har gjort upp med tanke på arbetet här i kamrarna.

Vad det sedan gäller frågan om sedelutgivningsrätten måste jag som min uppfattning understryka, att riksdagen på den punkten inte bör ge riksbanksfullmäktige direktiv, utan det måste vara fullmäktige i riksbanken som själva skall avgöra hur kassan skall vara sammansatt, den metalliska kassans storlek osv.

Jag vidhåller således, herr talman, mitt tidigare uttalade yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Jag kan nu inte se att denna fråga om penning- och kreditpolitiken samt valutapolitiken är en, som herr Stähle säger, »relativt begränsad fråga». Enligt min mening är det i själva verket en fråga, som i de stora huvuddragen anger, hur konjunkturen, de allmänna ekonomiska villkoren, i vårt näringsliv kommer att se ut för den närmaste tio- och tolv månadersperioden.

Som ett exempel på att valutapolitiken spelat stor roll kan jag tillåta mig hänvisa till den stora betydelse, som det ställningstagande hade som bankofullmäktige tog i november i fjol, när man bestämde sig för att inte devalvera kronan. Det var en åtgärd som vi sedan i enighet har fastställt såsom varande riktig. Men det är en valutapolitisk åtgärd, som otvivelaktigt har den största

betydelse för det svenska näringslivet av i dag och för sådana för oss alla så väsentliga frågor som de om sysselsättning, lönsamhet o. d.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Jag lovar att inte spräcka dag- och tågordningen för riksdagens behandling av de ekonomiska frågorna. Det rör sig emellertid om ganska intressanta frågor, och jag hälsar herr Åkerlund välkommen tillbaka till en debatt i dem längre fram. När jag lyssnade på herr Åkerlund fann jag emellertid så pass mycket av motsättningar i hans inlägg, att jag i varje fall i långa stycken stod frågande till det hela.

Jag finner inte någon förändrad inställning i Frankrikes hållning, om jag jämför landets deklarationer från höstens konferens i Rio och dess ståndpunkt vid Forestakonferensen. Vi vet att fransmännen är reserverade mot hela systemet med de speciella dragningsrätterna, av skäl som vi också känner till men som jag inte skall närmare utveckla här.

Men det är ju ändå herr Åkerlund bekant, att fransmännen står rätt ensamma. Jag skulle tro att de i längden inte kan hålla sin — om jag får använda uttrycket — emot andra nationer avvikande ståndpunkt i dessa frågor. Herr Åkerlund har deklarerat, att han med sympati ser på de amerikanska ansträngningarna att komma till rätta med sin bytesbalans — något som vi alla har anledning att önska dem lycka till med, helt enkelt därför att man ju i annat fall får vissa spekulationer mot den dominerande reservvaluta, som ingen kan ha något gagn av.

Vi får väl hoppas att det går att föra fram arbetet med de speciella dragningsrätterna. Dessa innebär ju ett alldeles nytt inslag i förhållande till de traditionella dragningsrätterna i valutafonden, eftersom man med de speciella dragningsrätterna helt enkelt tillverkar

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

en internationell valuta, som förmerar den förutvarande internationella valutatan. I ett läge där amerikanerna reducerar sina likvidiseringsduscher över världen, måste en ersättning till, och detta är väl den enda vägen att skapa en sådan ersättning.

Jag har således personligen ganska goda förhoppningar om att man löser dessa frågor. Jag tror att det ur den internationella handelns synpunkt och ur den allmänna ekonomiska tillväxtens synpunkt runt om i världen är absolut nödvändigt.

Men det var egentligen inte detta jag ville säga, herr talman, utan jag fäste mig vid att herr Åkerlund säger, att han förstår amerikanernas politik. Han hoppades att de skulle lyckas, om jag fattade honom rätt.

Nu var ju en spekulation i gång i guld — eller kalla det gärna en spekulation mot dollarn som reservvaluta, en spekulation i dollarns devalvering kontra guld — som föranledde att guld-poolsländerna träffades i Washington, där amerikanerna begränsade sina långtgående åtaganden att furnera spekulanter och andra med det erforderliga materialet; en spekulation som gick ut på att skaffa sig materialet så länge det var billigt och sedan sälja det när det blev dyrt. Spekulationen bottenade väl i tankegången, att man väl egentligen räknade med en fördubbling av guldpriset, från 35 till 70 dollar per uns.

Nu lyckades man träffa den överenskommelsen, att amerikanerna i fortsättningen bara skall sälja sitt guld till de seriösa centralbankerna, de som man vet är lojala inför den penningpolitik och den monetära politik som amerikanerna behöver bedriva.

Det var ett streck i räkningen för guldspekulanterna att den stegring av guldpriserna, som hade börjat innan överenskommelsen i Washington kom till, snabbt slocknade. Under tiden därefter har priset varierat mellan 35 och 40 dollar per uns — det har snarare

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

legat närmare de 35 än de 40. Det har alltså varit fråga om väsentliga distanser till den prisnivå som spekulanterna räknade med.

Nu har amerikanerna delvis varit pinade av fransmännens politik under årens lopp att växla över sitt dollarinnehav i rent guld. Det har varit många bevekelsegrunder härför.

Men vad amerikanerna kunnat lita på har varit att den svenska riksbanken uppträtt lojalt i dessa frågor. Jag försäkrar herr Åkerlund, att det skulle bli någonting av en mycket obehaglig överraskning för amerikanerna om vi i detta läge, som fortfarande är litet ömtåligt, anmälde en viss inväxling av våra dollartillgodohavanden i rent guld. Det skulle inte betraktas som vänligt mot USA:s strävanden att stabilisera den monetära marknaden, att få lugn på fronten — någonting som vi alla är ytterst intresserade av.

Jag kan inte underlåta att konstatera den motsättning som låg i herr Åkerlunds anförande när han säger att vi bör hjälpa USA i strävandena. Konsekvensen av en sådan rekommendation om hjälp är att man just nu låter bli att köpa guld av amerikanerna. Man kan inte dels ta den attityden och dels den andra attityden, att vi bör se om vårt eget hus och köpa guld av amerikanerna. Man får bestämma sig för det ena eller det andra, och det går inte att förena två så diametralt motsatta uppfattningar. Jag tror att om herr Åkerlund ärligt menar vad han sade — och det utgår jag från att han gör — håller han i stort sett med mig om att situationen inte är den, att vi från Sverige — som lojalt har försökt hjälpa till att hindra spekuleringen i prisstegringar i guld — nu skulle uppträda som något slags hjälpare i det avseendet, även om vi motiverar det med att vi vill se om vårt eget hus.

Situationen att just nu gå ut är den sämsta möjliga. Det var bara den deklarationen jag ville göra.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Jag är glad över att finansministern tog till orda, och jag är naturligtvis tacksam för att han hälsar mig välkommen tillbaka till debatten om den ekonomiska politiken. Jag har för min del ingen högre önskan än att få vara med i den debatten, och jag har vid flera tillfällen beklagat att jag i praktiken har varit utestängd från att delta i den. Jag har också varje gång jag försökt ta till orda i exempelvis remissdebatten, dechargedebatten och vid andra tillfällen kunnat konstatera att finansministern inte varit närvarande för att debattera med mig i de ekonomiska frågorna.

Några av dessa viktiga frågor har finansministern berört, och de kräver från min sida också att jag nu, när jag fått ett sådant tillfälle, kommer med inläggningar på några punkter.

Den första frågan som finansministern tog upp gällde den om fransmännen har ändrat sin inställning i förhållande till vad som framkom vid Riomötet, och på den punkten vill jag göra gällande att det har de faktiskt gjort. Vid Riomötet förklarade de, att de var beredda att biträda denna SDR-överskommelse, men de hade vissa önskemål därvidlag bl. a. gällande voteringsregler osv. Men de har nu faktiskt dragit sig tillbaka.

Huruvida de ensamma kan hålla stånd mot, som det heter, en annan värld tror jag är att vrida tankegångarna åt fel håll. Det är inte fråga om motsättningar av det slaget. Frankrike lika väl som andra västeuropeiska länder är demokratiskt och har inget intresse av att konstruera upp motsättningar. Landets strävan är naturligtvis att söka finna den bästa möjliga lösningen på detta problem. Och det finns ju, herr finansminister, även *andra* möjligheter att komma till rätta med detta problem om den internationella likviditeten än just genom SDR-arrangemang.

Jag vill också tillåta mig att på en punkt korrigera finansministern, när

han säger att jag skulle ha uttalat önskemål om eller delat hans uppfattning om angelägenheten av att den amerikanska bytesbalansen bringas i bättre ordning. Den amerikanska bytesbalansen är i själva verket starkt positiv, och det är de internationella kapitalinvesteringarna på andra håll ute i världen, som gör att amerikanerna har vissa problem när det gäller guld. Vad jag från min sida diskuterat har rent konkret varit frågan om guld. Jag tar inte upp till diskussion frågan om den amerikanska betalningsbalansen.

Dessutom ligger det en motsättning i vad finansministern säger om å ena sidan angelägenheten av att den amerikanska bytesbalansen skall få ett annat utseende och å andra sidan det förhållandet, att de amerikanska »likviditetsduscher» — finansministern använde det ordet — är ett resultat av att USA har underskott i betalningsbalansen. Det är emellertid inte den frågan, som jag vill diskutera, utan diskussionen gäller helt konkret och sakligt frågan om guld.

Vad som inträffade vid den s. k. guldrushen var, såsom jag ser det, helt enkelt det att amerikanerna »kröp ur marknaden», som det heter på ett vanligt enkelt affärsmässigt språk. De begränsade sina åtaganden och sade att de inte längre deltog i marknaden med stödförsäljningar för att hålla nere guldpriset. Följden härav blev också att priset gick upp. I gårdagens tidning finns en uppgift om ny toppnotering på guld i London. Där hade betalats 39 dollar och 70 cent för guld per uns.

Finansministern tog också upp frågan om en väntad fördubbling av guldpriset. Frågan om guldprisets höjd har från min sida inte diskuterats. Jag vill emellertid säga, att om man vill påverka den internationella likviditeten uppåt så finns den möjligheten att göra en uppskrivning av guld-kassornas värde allmänt sett. Det bör alltså inte vara en separat åtgärd som den engelsmän-

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m. nen vidtog i november, vilket var en devalvering, utan man kan göra det generellt. Detta är alltså en rent allmän möjlighet, men jag har över huvud taget icke tagit ställning i den frågan.

Sedan säger finansministern, att det viktigaste i detta sammanhang är lojaliteten i förhållande till den amerikanska politiken, och där ser finansministern en motsättning i mitt agerande. Jag vill understryka, att vi icke bör driva en politik här i vårt land som skapar ökade svårigheter för amerikanerna. Missuppfattningen från finansministerns sida ligger däruti att han så att säga tillvitar mig den meningen att vi skulle företaga en omväxling av våra dollar. Vi skulle alltså sälja de dollar vi har och i stället köpa guld.

Något sådant har jag aldrig sagt! Jag har sagt att *riksbanken* här skall få välja på vilket sätt den vill skaffa guld. Vi har dock valutainkomster från en hel mängd andra källor än Förenta staterna. Vi har inga stora överskott i vår handel med USA, som tillför oss guld. Däremot har vi överskott i handeln med en del andra länder, där vi alltså skulle ha goda möjligheter att förvandla överskottet till guld.

Varför skulle amerikanerna ha något emot att vi gjorde så, när frågan rör sig om ett så litet belopp som 60 miljoner dollar av en årlig nyproduktion i den fria världen av nära 1,5 miljard dollar i guld? Jag kan inte se att det finns något skäl att göra gällande, att det från amerikansk sida skulle uppfattas som en ovänlighet om riksbanken helt lugnt går ut i marknaden och på lämpliga ställen köper guld för de överskottspengar som banken har. Så dåligt ställt har väl inte Sveriges riksbank att den inte skulle kunna köpa något, kanske i Frankrike, kanske i Schweiz. Varför skulle förresten amerikanerna tycka illa om att vi köpte något litet av fransmännen, när det här inte är fråga om några stora belopp?

Det är en missuppfattning av finansministern när han gör gällande, att jag

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.

skulle ha sagt, att vi skulle byta ut våra dollar mot amerikanskt guld. Det finns inte någonstans belägg för detta finansministerns påstående. Vi kan väl ändå ha rättighet att få använda de andra inkomster vi har till förvärv av guld?

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Visst är den amerikanska handelsbalansen positiv, och även deras kapitaltransaktioner är positiva. Men gör man som ett omdöme en slutlig saldering av amerikanernas affärer med omvärlden kommer man fram till ett negativt resultat, som i och för sig har inneburit att amerikanerna har likvidiserat omvärlden varje år med precis så mycket som deras underskott har utgjort. Att jag sedan använde den svenska vokabulären och kallade denna sista saldering för »bytesbalans» må vara förklarligt, ty det är på det sättet som vi skildrar problemen från vår egen utgångspunkt.

Om vi har en valuta-reserv på 5,9 miljarder kronor, som jag tror att den sista siffran är, och, såsom herr Åkerlund säger, en av dessa miljarder är i guld, är ändå resten praktiskt taget bara dollar. Om herr Åkerlund och herr Enarsson menar, att man relativt snart skall växla om något av denna valuta-reserv och få en relativt större metallisk kassa, kan man inte göra det på något annat sätt än genom att växla om bankens reservvaluta, dvs. dollartillgodohavanden, i rent guld. Jag tror inte att man med någon större utsikt till framgång skulle kunna anmäla den dollarbehållningen till den franska centralbanken och säga, att nu skall vi köpa guld i stället! Jag tror inte heller att man skulle kunna anmäla den i Bank of England eller någon annanstans, utan i sista hand hamnar man i den amerikanska centralbanken.

Från det hållet måste det uppfattas såsom någonting av en ny politik från svensk sida. Jag vill väl inte gå så långt att jag säger, att det skulle uppfattas

såsom ett misstroende från Sverige gentemot amerikanernas arbete att hålla dollarn i det relativa värde till guldet som de för närvarande arbetar med. Men att de skulle bli förvånade och långt ifrån angenämt överraskade, det kan jag försäkra herr Åkerlund.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Först och främst vill jag framhålla att finansministern utgår från ett rent statistiskt resonemang, när finansministern säger att vi har 5,9 miljarder kronor i våra guld- och valutatillgångar. Så säger finansministern, att vill vi nu öka andelen här av guld, så måste vi ta av valutorna, och valutorna är dollar. Helt är de inte dollar, herr finansminister. Jag är riktigt informerad därom även om det i huvudsak är dollar. Det är dock inte heller detta jag rekommenderar. Jag säger att det därutöver finns möjligheter för vårt land att göra valutainkomster helt enkelt i vår utrikeshandel. Dessa inkomster är i storleksordningen över 20 miljarder kronor. Det är inga jättebelopp det är fråga om i sådant sammanhang med 300 miljoner kronor. Det borde väl finnas möjligheter att kunna använda dem till köp av guld lika väl som till köp av bensin eller apelsiner. Det är helt enkelt det önskemålet som jag har formulerat.

Sedan säger finansministern än en gång, att det skulle uppfattas ovänligt från amerikansk sida om vi skulle göra någonting sådant. Då skulle jag vilja erinra om att finansministern — om jag trodde att det verkligen skulle betyda någonting — i dag själv har fällt ett yttrande, som säkert inte är roligt för amerikanerna att inkassera, när finansministern påstår att dollarn är inkonvertibel. Han säger nämligen att man inte blir glad i Banque de France eller i Bank of England om vi skulle försöka använda dollar för köp av guld. Jag tror att finansministern har rätt; men jag måste samtidigt framhålla att det är att direkt säga, att dollarn *inte* är konvertibel.

Så vill jag erinra om att finansministern och jag för några år sedan hade en ingående diskussion av frågan, om guld eller dollarn var det mest likvida internationella betalningsmedlet. Redan då gjorde jag gällande att det var en påtaglig risk för att dollarn kunde komma att bli inkonvertibel. Finansministern hävdade å sin sida att dollarn är bättre än guld.

I dag har finansministern klart och tydligt intagit den ståndpunkten, att guld är bättre än dollarn, och det vill jag inkassera.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Herr Åkerlund drar för långtgående slutsatser av mitt förra inlägg. Jag har bara sagt att i den tänkta, teoretiska situationen att vi anmäler ett dollartillgodohavande i den franska centralbanken och ber att få guld i stället, är det troligt att svaret blir avvisande. Därmed har jag inte uttalat mig om dollarns stabilitet i och för sig.

Vi har gjort allt vi kunnat för att medverka till att den enda reservvaluta vi för närvarande och än så länge har skall vara förtroendegivande och stabil. Men herr Åkerlund vet lika väl som jag att fransmännen har tillämpat en annan politik och lagt sig ombord med en stor guldbehållning. Det kan ju hända att de skulle vilja göra sig av med guld mot dollar om de sedan hos amerikanerna kunde växla över våra svenska dollar till guld den vägen, men då innebär det i sista hand att man ytterligare länsar USA:s redan hårt trängda guldreserver. Följer man herr Åkerlund och herr Enarsson blir det väl i sista hand amerikanerna som skall släppa till guld.

Tanken att man så att säga i en löpande handel skulle kunna skaffa sig ersättningar i rent guld är för mig så överraskande, att det skulle vara fasligt intressant att höra hur ett sådant utbyte går till. Men då kan det hända, herr talman, att vi får den långa ekonomiska debatt som vi skulle undvika i dag. Herr

Ang. riksbankens sedelutgivning, m. m.
Åkerlund kan ju tänka på saken tills vi träffas om 14 dagar och lämna beskedet då.

Det ligger dock i den allmänna — eller låt mig kalla den tysta — överenskommelsen mellan nationerna att man i fortsättningen skall disciplinera sig när det gäller guldköp, och den överenskommelsen täcker även privata guldköp.

Jag försäkrar herr Åkerlund att det i dag är mer olämpligt än det varit någon gång tidigare att föra fram den traditionella motionen från herr Åkerlund.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Jag vill säga till finansministern att jag vet svaret på den sista frågan om köp av guld — men jag skall gärna ge finansministern de nödvändiga 14 dagarnas betänketid, så att han kan sätta sig bättre in i problemet.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Det var inte jag som önskade betänketid — jag ansåg att herr Åkerlund var i trängande behov av det.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Finansministern föll mig i talet — och det får han gärna göra, det är trevligt — men jag hade en sak till att säga.

Det är alldeles riktigt att vi måste leva på god fot med USA — från min sida är det önskemålet mycket intensivt. Men, herr finansminister, det är också väldigt viktigt för oss att kunna leva på god fot med Frankrike.

Överläggningen ansågs härmed sluttad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

Ang. fortsatt valutareglering

Därefter gjorde herr talmannen enligt de avseende punkten 1 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen i förevarande del; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepät propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Åkerlund begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bankoutsittet hemställt i sitt utlåtande nr 34 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen i förevarande del.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Åkerlund begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 115;

Nej — 17.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls sedermera utskottets hemställan i punkten 2.

Ytterligare gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande punkten 3 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan

samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen i förevarande del; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepät propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Åkerlund begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bankoutsittet hemställt i sitt utlåtande nr 34 punkten 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen i förevarande del.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Åkerlund begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 109;

Nej — 14.

Därjämte hade 12 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. fortsatt valutareglering

Föredrogs ånyo bankoutsittets utlåtande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt valutareglering jämte motioner.

I en den 8 mars 1968 dagtecknad proposition, nr 55, hade Kungl. Maj:t, under återopande av ett propositionen bi-

lagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag,

1) begärt riksdagens samtycke till förordnande om fortsatt valutareglering i enlighet med vad föredragande departementschefen förordat,

2) velat inhämta riksdagens yttrande över ett vid propositionen fogat förslag till förordning om fortsatt giltighet av valutaförordningen den 5 juni 1959 (nr 264).

Den tid, för vilken förordnande om fortsatt valutareglering avsåges bli meddelat och valutaförordningen äga fortsatt giltighet, var den 1 juli 1968—den 30 juni 1969.

I anledning av propositionen hade väckts

dels de likalydande motionerna I: 812, av herr *Lundström m. fl.*, samt II: 1051, av herrar *Ståhl* och *Antby*, vari anhöllits, att riksdagen vid sin behandling av propositionen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder för en väsentlig uppmjukning av de valutareglerande författningarna och deras tillämpning i syfte att, efter särskild utredning, avveckla valutaregleringen,

dels ock de likalydande motionerna I: 813, av herr *Wallmark m. fl.*, och II: 1050, av herr *Bengtson* i Solna m. fl., vari yrkats, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölla, att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt tillsätta en utredning bestående av särskilt sakkunniga experter på detta område med uppdrag att överse den nuvarande valutaregleringen och att pröva möjligheten att övergiva det negativa systemet till förmån för ett positivt regelsystem, varvid i utredningsdirektiven skulle ingå, att den svenska valutaregleringen anpassades till de liberaliseringssträvanden, som nu kunde avläsas inom exempelvis EEC-samarbetet.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte

Ang. fortsatt valutareglering

A. 1) samtycka till förordnande om fortsatt valutareglering i enlighet med vad som förordats i propositionen nr 55, och

2) vad beträffade det genom propositionen framlagda förslaget till förordning som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anfört;

B. avslå motionerna I: 812 och II: 1051 samt I: 813 och II: 1050.

Reservation hade avgivits av herrar *Åkerlund* (h), *Hilding* (fp), *Enarsson* (h), *Mattsson* (cp), *Regnéll* (h), *Berglund* (fp), *Börjesson* i Glömminge (cp) och *Löfgren* (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under B hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 812 och II: 1051 samt I: 813 och II: 1050 hos Kungl. Maj:t anhölla om utredning rörande valutaregleringen i enlighet med vad reservanterna anfört.

Herr HILDING (fp):

Herr talman! Den fråga som vi nu har att behandla gäller valutaregleringen och är ju en trogen följeslagare i riksdagsarbetet, inte bara därför att trägna motionärer återkommer och kräver att valutaregleringen skall mildras eller kanske helst slopas, utan också därför att ett förordnande om valutareglering kräver riksdagens årliga medgivande.

Från början var denna reglering en kristidslag. Allteftersom åren gått och regleringen bestått, har den fått en alltmer permanent karaktär. I och för sig är det ju märkligt att vi fortfarande på valutaområdet dras med en regleringspolitik, som närmast är av kristidskaraktär, trots att de förhållanden som ursprungligen motiverade regleringen inte längre är för handen. Numera bedöms frågan på regeringshåll som regel endast mot bakgrunden av behovet av samhällsekonomisk balans. Man menar

Ang. fortsatt valutareglering

att denna balans inte skall få störas av ett okontrollerat inflöde av kapital.

Tämligen regelbundet återkommer kravet från näringslivets organisationer att man utan hinder av valutaregleringen skall få söka finansiering på den internationella marknaden av nödvändiga investeringar. Den som tror att detta skulle leda till ett väldigt tillskott av utländskt kapital räknar emellertid säkert fel. Det är väl snarare så, att motsatsen skulle bli fallet. Det är ett välbekant faktum att det svenska näringslivets investeringsvilja har starkt försvagats till följd av vikande lönsamhet, och i det läget är det knappast troligt att finansiella resurser skulle rinna till från en internationell kapitalmarknad där hård konkurrens råder. Det är nog i andra situationer än den, som vi nu befinner oss i, som man skulle kunna räkna med ett nettoinflöde, som då också skulle kunna vara till viss nytta.

Vid sidan om behovet av samhälls-ekonomisk balans som motiv för valutaregleringen brukar också anföras, att spärren mot kapitalrörelser inte på något sätt är absolut. Riksbanken tillämpar en välvillig politik gentemot s. k. direkta investeringar såväl när det gäller utländska i Sverige som svenska i utlandet. Men under sådana omständigheter vore det mest logiskt att fråga sig, om regleringen verkligen behövs. I stället för det principiella förbud, som man nu utgår ifrån och sedan generöst tillämpar, skulle man lika väl som utgångspunkt kunna ha en principiell frihet med inskränkningar på en eller annan punkt, om man så anser behövt. Resultatet skulle i praktiken bli detsamma.

Skulle de kvarvarande hindren, som alltså är både formella och faktiska, avskaffas, finns det inte någon anledning att tro att effekterna skulle på något sätt bli hotande. Att de penningpolitiska målsättningarna skulle råka i fara är osannolikt. Däremot skulle avsevärda fördelar stå att vinna framför allt på längre sikt genom ökade möjligheter

till internationellt finansiellt samarbete mellan såväl företag som kreditinstitut. Vi intar ju en positiv attityd till ekonomisk integration, och det går inte att förena denna attityd med en negativ inställning till en internationalisering av kapitalmarknaderna.

Det område där mera betydande förändringar skulle kunna inträffa, om valutaregleringen slopades, antas snarast vara de privata portföljinvesteringarna. Vi kan ju tänka på exemplet om den svenske turisterna som är utomlands och som där för närvarande får göra av med sin valuta på vilka onyttigheter som helst, men som om han av obetänksamhet skulle förvärva en utländsk sparobligation begår en brottslig handling.

Reservanterna i bankoutskottet har för sin del funnit att det med anledning av de motioner som föreligger torde vara bäst att låta en utredning i detalj klarlägga vilka verkningarna skulle bli, om valutaregleringen slopades. Inte minst gäller detta i ett dämpat konjunkturläge. En sådan utredning skulle säkerligen kunna övertyga oss alla om att farhågorna är överdrivna.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Efter herr Hildings anförande begränsar jag mig till att yrka bifall till reservationen.

Herr STÄHLE (s):

Herr talman! I proposition nr 55 hemställs att nu gällande valutareglering skall äga fortsatt giltighet t. o. m. den 30 juni 1969. I anslutning till propositionen har motioner avgivits, vari hemställts om tillsättande av en utredning — som vi hörde av herr Hilding — för utformande av bestämmelser för avveckling av valutaregleringen.

Såväl utskottets majoritet som reservanterna är överens om att tillämpning-

Ang. fortsatt valutareglering

Den, som bifaller vad bankoutsiktet hemställt i sitt utlåtande nr 35 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hilding* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 72;

Nej — 61.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo bankoutsiktets utlåtanden:

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 16 § förordningen den 29 november 1963 (nr 575) om Svenska bostadskreditkassan och om bostadskreditföreningar, m. m.; samt

nr 37, i anledning av motion om tillskapande av ett minnesföremål för ledamot av riksdagen.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 13 maj 1966 (nr 158) angående utvidgad tillämpning av lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot

en av de kvarstående begränsningarna av valutarörelserna, vilka i huvudsak omfattar värdepappershandeln och de finansiella krediterna, tillämpas mycket liberalt. Även i fråga om kapitalöverföringar tillämpas en mycket liberal praxis, och det har också understrukits av herr *Hilding* att man på den punkten inte har någon annan uppfattning än utskottsmajoriteten.

Då även denna fråga, som också herr *Hilding* nämnde, varit en följetong här i kammaren under många år — den har om jag inte minns fel varit föremål för behandling sedan år 1959 med hänsyn till bestämmelserna om lagens giltighet som är begränsad till ett år i sänder — vill jag, herr talman, begränsa mig att hänvisa till utskottets motivering, som tillstyrker Kungl. Maj:ts proposition nr 55.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i punkten A.

Därefter gjorde herr talmannen enligt de beträffande punkten B förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hilding* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Ang. bullerproblemet

överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. och av lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg.

Vad utskottet i detta utlåtande hemställt bifölles.

Ang. bullerproblemet

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 30, i anledning av motioner om utredning rörande bullerproblemet, åtgärder mot bullerstörningar och normer för bullervärden.

Till allmänna beredningsutskottet hade hänvisats de sinsemellan likalydande motionerna

I: 88, av herr *Hübinette*, och II: 134, av herr *Ringaby*,

I: 444, av fru *Diesen m. fl.*, och II: 558, av herr *Wennerfors m. fl.*, ävensom

I: 500, av herr *Wirtén* och fru *Elvy Olsson*, samt II: 939, av herr *Larsson* i Borrby och herr *Norrby*.

I motionerna hade anhållits,

A) såvitt avsåge motionerna I: 88 och II: 134, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en förutsättningslös utredning om bullerproblemet i syfte att bland annat snabbt få fram normer för högsta tillåtna ljudnivå på de områden där detta vore möjligt;

B) såvitt avsåge motionerna I: 444 och II: 558, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta normer avseende högsta tillåtna bullervärden; samt

C) såvitt avsåge motionerna I: 500 och II: 939, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder för att bekämpa bullerstörningarna i samhället, varvid särskilt borde beaktas

a) att i en ny organisation för miljövärdskningen bullerfrågorna bleve beaktade på liknande sätt som andra föreoreningar,

b) att en egen administrativ enhet inrättades i statens naturvårdsverk för den centrala handläggningen av bullerfrågorna,

c) att en ny lagstiftning mot buller ej begränsades till endast fast egendom och varaktig störning utan innefattade alla källor som kunde medföra fysiska eller psykiska skador,

d) att särskilt vikten av att det utarbetades gränsvärden för de högsta bullerstörningar, som borde tillåtas, betonades,

e) att i övrigt beaktades vad som anförts i motionerna särskilt beträffande buller på arbetsplatser, från kommunikationer och från luftfarten.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1) att de sinsemellan likalydande motionerna I: 88 och II: 134, I: 444 och II: 558 samt I: 500 och II: 939 — sistnämnda motioner såvitt avsåge gränsvärden för bullerstörningar — icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

2) att de likalydande motionerna I: 500 och II: 939, såvitt de ej behandlats under punkten 1, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits vid punkten 1, av fru *Hultell* (h), herrar *Kilsmo* (fp) och *Ernst Olsson* (cp), fru *Diesen* (h) samt herrar *Wirtén* (fp), *Johan Olsson* (cp), *Dickson* (h), *Rimås* (fp), *Larsson* i Borrby (cp), *Nilsson* i Bäste-kille (h), *Andersson* i Örebro (fp) och *Johansson* i Växjö (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen i anledning av de sinsemellan likalydande motionerna I: 88 och II: 134, I: 444 och II: 558 samt I: 500 och II: 939 — sistnämnda båda motioner i vad avsåge gränsvärden för bullerstörningar — i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t efter erforderlig utredning måtte låta utarbeta normer avseende högsta tillåtna bullervärden.

Fru DIESEN (h):

Herr talman! Buller definieras allmänt som icke önskvärt ljud och dess effekt på människan kan vara störande eller direkt hörselskadande. Även om en del ledamöter av denna kammare skulle finna att detta anförande utgör buller enligt tidigare definition så torde det ändå inte komma att medföra några hörselskador. Effekten av vanligt tal ligger nämligen på cirka 50 à 60 decibel, och smärtgränsen går vid 130 decibel; det är på denna nivå som man bl. a. placerar en jetmotor om man hör den på cirka 25 meters håll. De nya överljudsplanen ligger på en ännu högre nivå, och det är i sanning fruktansvärda perspektiv som öppnar sig i det avseendet. I tunnelbanan utsätts man för en ljudnivå av cirka 90 decibel, som gör det svårt att föra samtal. Att dagligen färdas med detta kommunikationsmedel innebär ett slitage på nutidsmänniskan som hon får betala för att komma fort fram.

Buller har blivit en plåga i det moderna samhället. Det förföljer oss överallt, i våra bostäder, på våra arbetsplatser, på gator och vägar, på badstränder och i båtar. Vi tror att vi så småningom kanske har vant oss vid ett visst buller, men sanningen är den att vi redan har blivit hörselskadade.

Samhällets åtgärder mot buller har hittills varit trevande och ofullkomliga. På en del områden har man genom initiativ av kommunala myndigheter eller andra organ kommit ganska långt, men från de statliga myndigheterna har hittills alltför litet gjorts. Det är anledningen till att det i detta utskottsutlåtande, nr 30 från allmänna beredningsutskottet, återfinns tre motionspar bakom vilka står företrädare för de tre borgerliga partierna. Gemensamt för samtliga är att de bl. a. kräver normer för bullervärden. I en av motionerna talar man om att ljudeffekter håller på att bli en allmän hälsorisk. Man pekar på att i andra länder har det t. ex. införts maximigränser för

Ang. bullerproblemet

ljudnivån på motorfordon. I Sverige finns inte några sådana gränser, trots att en arbetsgrupp vid statens institut för folkhälsan redan år 1961 lade fram en utredning med förslag till sådana normer. Man talar också om att det på olika områden saknas normer för bullervärden. Det har inte heller observerats när det gäller stadsplanering, och det finns mycket att göra i fråga om olika slag av byggmaskiner.

I detta ärende har inkommit yttranden från olika remissinstanser, och jag skall nöja mig med att citera några få.

Naturvårdsverket, som hittills saknat egen expertis på detta område, säger att de framförda förslagen förefaller angelägna.

Luftfartsverket, som begränsar sitt yttrande till att avse flygbullerproblem, instämmer i motionerna på så sätt att man för luftfartens del vill att en utredning skall få i uppdrag att skyndsamt utreda och föreslå normer för flygbuller. Man menar att den av motionärerna föreslagna utredningen bör bedöma inverkan på den kritiska bullergränsen av sådana faktorer som bullernivå, bullertyp, frekvensen av störande buller och bullrets fördelning på dygnets timmar. Man anser att dessa spörsmål är väl lämpade för en utredning, och den bör kunna arbeta snabbt och utmynna i konkreta förslag som kan tjäna som riktlinjer.

Statens institut för folkhälsan, som redan tidigare har lämnat förslag på olika områden, instämmer också i den föreslagna utredningen och säger att förutsättningarna att framlägga normer om högsta tolerabla nivåer är beträffande bullerstörningarna ovanligt gynnsamma i jämförelse med vad som är fallet beträffande andra i samhället förekommande stimuli. Också vad beträffar störningsgraden säger man att det föreligger goda möjligheter till mätningar.

Ingeniörsvetenskapsakademien delar helt de synpunkter som framförs i motionerna om behov av ökade insatser.

Ang. bullerproblemet

Man säger att vid ett eventuellt utredningsarbete bör det iakttas att en stor del av det erforderliga vetenskapliga och tekniska underlaget redan finns framtaget. Det gör att en utredning bör kunna genomföras på kort tid. Ingeniörsvetenskapsakademien anför också att bestämmelser om högsta tillåtna bullernivåer bör införas snarast.

Hälsovårdsnämnden i Stockholm åberopar ett tjänsteutlåtande av hälsovårdsförvaltningen som också tillstyrker motionen och som omtalar vad som har gjorts på olika områden här i Stockholm. Det är bl. a. möjligt att utan särskilt stora insatser åstadkomma en bullersänkning hos enskilda fordon. Förutsättningen för detta är att myndigheterna fixerar krav som är uttryckta i lämpliga riktvärden. Sådana krav finns ännu inte utfärdade av vederbörande statliga myndigheter.

I Stockholm har man bl. a. sysslat med ljudnivån hos sophämtningsbilar. Redan år 1955 beslöt hälsovårdsnämnden här att fordonet icke fick förorsaka buller över 70 decibel mätt tre meter från bilen. När man sedan tolv år senare började genomföra en serie mätningar för att se om dessa värden iaktogs fann man att många fordon icke uppfyllde kraven. De uppmätta ljudnivåerna låg ofta vid 80 till 85 decibel. Efter konstruktionsändringar och vissa andra ljuddämpande åtgärder har man kommit ned till godtagbara värden. Numera har såväl renhållningsverken som tillverkarna av sopbilar egen bullerkontroll både före leverans och mottagande.

Bullerstörningar från byggnadsplatser är också störande, i synnerhet i en stad där det pågår så mycket saneringsarbeten som här. Därvidlag har man bedrivit intensiva forskningar inom olika kommunala nämnder, och man har också engagerat tillverkarna av vissa maskiner som används i detta arbete. Resultaten visar att man i en del fall genom enkla åtgärder kan åstadkomma klara förbättringar. Men även

de grupper som har sysslat med det arbetet finner att det viktigaste är att det utarbetas statliga normer för detta.

Utskottet vill inte bifalla motionerna utan anser att förslag först bör avvaktas rörande ett ställningstagande till den myndighet som har hand om dessa frågor. Reservanterna har inte velat avvakta ett sådant ställningstagande. Vi anser att dessa åtgärder är både angelägna och möjliga att genomföra, och med hänvisning till den positiva ställning som de flesta av remissinstanserna har intagit ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som är fogad till detta utlåtande.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Människor drabbas av olika handikapp med väsentliga skillnader i svårighetsgrad. Grava hörselskador är samhället relativt observant på och åtskilligt görs för att hjälpa de människor, som har detta handikapp. Man kan naturligtvis tillägga att det i flera avseenden är otillräckligt. Det är emellertid en annan grupp som jag ville fästa uppmärksamheten på i samband med behandlingen av detta ärende, och det är de lindrigt hörselskadade, de som alltså har en lindrig skada men som ändå inte obehindrat kan uppfatta ett samtal i en miljö där bullernivån är relativt obetydligt förhöjd. Sannolikt är antalet av den kategorin människor större än vi anar. Det psykiska lidande som följer av att inte mer än delvis kunna uppfatta ett samtal är betydande och leder ofta till isolering, osäkerhet och kanske även misstänksamhet.

Vetskapen om att det tilltagande bullret i hög grad är skyldigt till just de lindriga hörselnedsättningarna gör bl. a. att bullerstörningarna måste angripas med större frenesi än hittills. Det är uppenbart att bullerstörningarna påverkar den mänskliga organismen i negativ riktning i en rad andra avseenden också, t. ex. genom försämrad eller helt

Ang. bullerproblemet

utebliven sömn, irritation, psykiska störningar osv. Vi har i en mittenmotion påpekat betydelsen av att öka insatser görs för att komma till rätta med bullerproblemen och pekat på framkomstvägar för att åstadkomma förbättringar.

Remissinstanserna och allmänna beredningsutskottet har behandlat motionerna i positiv anda, och jag tror man vågar påstå att enighet råder om att större aktivitet behövs i vår strävan att uppnå ett mer bullerfritt samhälle. Några remissinstanser har tillstyrkt motionsyrkandet — vi har nyss fått en del yttranden refererade av fru Diesen — och vill således att en utredning kommer till stånd med uppgift att framkomma med förslag om tolerabla gränsvärden för bullerstörningar. Utskottsmajoriteten har tyvärr avvisat det yrkandet, och jag vill på den punkten helt instämma i vad fru Diesen här har sagt och yrka bifall till reservationen.

Det lagförslag vi har att vänta, baserat på det utredningsarbete som utförts av immissionssakkunniga, kommer tyvärr endast att omfatta bullerstörningar från fasta anläggningar, såvida inte regeringen gör en omarbetning av förslaget på den punkten. Det framlagda förslaget innebär således att de betydande bullerstörningar som härrör från trafiken lämnas utanför lagstiftningen, vilket naturligtvis är helt otillfredsställande. Vi har i mittenmotionen påpekat detta och hävdar att alla bullerstörningar som kan medföra fysiska eller psykiska skador måste hejdas oavsett hur de uppkommer.

Herr talman! Jag vill också kort anföra något om vem som skall handlägga bullerfrågorna. Vi saknar inte organ som sysslar med dessa problem. Låt mig nämna statens planverk, arbetsarskyddstyrelsen, luftfartsstyrelsen, arbetsmedicinska institutet och statens institut för folkhälsan, och på det kommunala planet finns byggnadsnämnderna och hälsovårdsnämnderna. Alla dessa organ har bullerfrågorna inom sina verksamhets-

områden. Vad som saknas är en samordnande myndighet. Denna uppgift bör enligt vår åsikt tillkomma naturvårdsverket, och vi finner det närmast anmärkningsvärt att naturvårdsverket fortfarande saknar expertis på bullerfrågor. Vi har föreslagit att en administrativ enhet inom naturvårdsverket inrättas för den centrala handläggningen av bullerfrågorna, ett yrkande som också har stöd i riksdagens uttalande från 1965 med anledning av ett utlåtande från andra lagutskottet. Däri sägs att det är befogat att ett centralt organ får till uppgift att bevaka samhällets intressen på bullerområdet.

Utskottet har noterat detta uttalande från 1965, och förutsätter att förslag om en organisation med erforderliga resurser kommer att föreläggas riksdagen. Det är min förhoppning att så kommer att ske snart. I annat fall lär vi komma igen med nya framstötter i samma riktning.

Jag vill i detta sammanhang också påpeka det enligt min mening naturliga förhållandet att forskningen om bullerfrågor kommer att bli en väsentlig och integrerad del av det forskningsarbete inom naturvården som riksdagen helt nyligen beslutade om skulle föreläggas till en forskningsenhet inom naturvårdsverkets ram.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen av fru Hultell m. fl.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Miljöfrågorna har rönt stor uppmärksamhet på senare tid, och bullerproblemen utgör en del av miljöfrågan. Vi har sedan många år — inte minst från centerpartiets sida — försökt få en allmän debatt om miljöfrågan särskilt i riksdagen ser utvecklingen mot ett större intresse för denna fråga som ett positivt inslag.

En god miljö förutsätter att man kan komma till rätta med även bullerproblemet. Förändringarna inom arbetslivet, produktionen, bostadsbyggandet och

Ang. bullerproblemet

trafikutvecklingen skapar ständigt nya problem på detta område. Buller som tidigare varit tolerabelt därför att det träffat människorna endast vid enstaka tillfällen blir outhärdligt och hälsovådligt om det återkommer oftare. Den stress som nutidsmänniskan är så utsatt för ökas markant genom buller som ett inslag i livsmiljön.

Forskningen kring bullerfrågorna har inte följt med utvecklingen i övrigt; den har släpat efter, och här föreligger stora brister. Förhållandevis litet har gjorts t. ex. för att dämpa ljudnivån i verkstäder och fabrikslokaler, trots att det här skulle gått att göra åtskilligt med mycket små medel. Detsamma är förhållandet inom byggnadsindustrin — i allmänna beredningsutskottet hade vi kännning härav under höstens arbete genom pålkranarna utanför fönstren, och de som deltog i arbetet kan intyga hur störande det verkade. Inte minst här i Stockholm bidrar byggnadsmaskinerna mycket till att förstöra trivselen, och jag tror att det skulle vara rimligt och möjligt att till åtskillig del dämpa bullret från byggnadsmaskiner av olika slag.

Trafiken är ett annat område där man försummat bullerproblemen. Hur många bostadsområden skulle man inte önska låge åtminstone på något litet avstånd från de stora trafikstråken? Detta är ett helt försummat område. Det är klart att vi har myndigheter som också här har utfört en hel del. Arbetarskyddsstyrelsen t. ex. har gjort mycket; det skall inte riktas kritik mot vad den gör. Jag tror att om man kunde komma fram till normer, såsom har påtalats i motionerna, skulle man så att säga få större makt att kräva åtgärder av olika slag.

Man har alltså inte fastställt några gränser för vad människan tål i fråga om buller och oljud, men det är mycket angeläget att man verkligen försöker komma fram till riktlinjer. Dessa frågor kan inte lösas på en gång. Det måste bli övergångstider, så att näringslivet och produktionen kan inrätta sig efter bestämnelserna. Det tar lång tid, och det

är därför angeläget att man redan nu sätter i gång.

I de motioner som nu behandlas har yrkats att bullerproblemen skulle få en särskild sektion inom naturvårdsverket. Utskottet har också uttalat sig i den riktningen. Vi hoppas att man skall komma fram till konkreta åtgärder ganska snart. Remissbehandlingen av dessa motioner har varit ovanligt positiv. Alla remissinstanser har uttalat sig för att det behövs en utredning på detta område. Vissa remissinstanser har sagt att det bara behövs kortvariga, sammanfattande utredningar, för att man sedan skall kunna vidtaga konkreta åtgärder. Medicinska experter, som jag har resonerat med, framhåller att ett ur medicinsk synvinkel helt oacceptabelt förhållande råder för närvarande. De människor som har drabbats av hörselskador kan ofta inte få bot. Det är med andra ord omöjligt att reparera hörselskador som en gång har uppstått. Det är enbart av den anledningen ganska angeläget att man verkligen tar upp dessa frågor.

Från medicinskt håll framhålles att dessa bullerproblem för närvarande endast behandlas såsom »extraknäck». Inga experter ägnar sig på heltid åt dem. Det är därför mycket angeläget att här framhålla nödvändigheten av att experter av olika slag verkligen utbildas, vilka kan följa upp dessa frågor och komma med förslag till förbättringar.

Utskottet har behandlat motionerna positivt. Utskottet föreslår ändock att motionerna avslås med motiveringen att man först vill avvakta de administrativa formerna för miljötillsynen, innan man fastställer normvärden för högsta tillåtna buller. Vi reserverar oss för att man därmed förlorar dyrbar tid. Vi anser att läget är sådant och att det finns ett sådant underlag att man skulle kunna gå i författning om en mycket kort sammanfattande utredning för att få till stånd normvärden, vilka i sin tur skulle kunna ligga till grund för konkreta åtgärder på många olika områden.

Ang. bullerproblemet

Vi behöver t. ex. inte invänta den administrativa lösningen i naturvårdsverket för att fatta ett sådant beslut. Vi känner ju till hur långsamt kvarnarna mal. Vi tycker därför att reservationen är riktigare, eftersom den snabbare leder till det resultat som vi allesammans ändå strävar efter. Jag förmodar att det är just detta faktum att man förlorar dyrbar tid som har medfört att majoriteten i andra kammaren faktiskt har biträtt reservationen i denna fråga.

Jag vill med dessa ord, herr talman, yrka bifall till reservationen i detta ärende.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Det knippe bullermotioner som utskottet haft att behandla berör i huvudsak dels frågan om normer för högsta tillåtna bullergränser, dels frågan om hur dessa problem organisatoriskt skall handläggas av myndigheterna.

Det har rätt stor enighet i utskottet om vikten och behovet av att dessa frågor mer offensivt och samlat angrips från samhällets sida, och i huvudsak har enighet uppnåtts inom utskottet i fråga om det föreliggande förslaget. Endast på en punkt har delade meningar uppstått, nämligen när det gäller frågan om i vilken ordning arbetet med bullernormerna skall angripas.

Bullerfrågorna har i riksdagen och även i samhället i övrigt under senare år mer och mer uppmärksamats. Jag vill erinra om ett väsentligt uttalande, som riksdagen gjorde 1965 och vari det bl. a. sades att samhällets åtgärder mot bullret är splittrade och ineffektiva och att det kunde vara befogat med ett centralt organ som skulle bevaka samhällets intressen, som kunde bättre överblicka dessa frågor och som kunde stimulera och initiera en anpassning av lagstiftningen efter utvecklingen. Detta riksdagens uttalande gavs till känna för Kungl. Maj:t.

En väsentlig händelse som därefter inträffat är att immissionssakkunniga 1966 avgav sitt betänkande med förslag till miljötillsynslag, enligt vilken naturvårdsverket skulle vara högsta tillsynsmyndighet. Betänkandet innehöll även ett förslag om en särskild enhet i naturvårdsverket för bullerfrågor.

Nu bearbetas detta betänkande i Kungl. Maj:ts kansli, och en proposition i ärendet är att vänta.

I fjol väcktes motioner om just en särskild bullerenhet i naturvårdsverket. Riksdagen avlog då dessa med hänvisning just till att immissionsbetänkandet var föremål för prövning av Kungl. Maj:t.

Vi har också i utskottet i år avstyrkt nu föreliggande liknande motioner och i stort sett av samma skäl. Vi finner det inte behövligt att nu begära en särskild utredning, eftersom propositionen är i faggorna. Men det är väsentligt att konstatera att utskottet understryker 1965 års uttalande om ett särskilt centralorgan för bullerfrågorna. Vi förutsätter också att ett förslag om en organisation med erforderliga resurser kommer att föreläggas riksdagen. Det är i sak en beställning till Kungl. Maj:t att beakta vid handläggningen av immissionssakkunnigas betänkande.

Jag vill också fästa uppmärksamheten på att naturvårdsverket i sina petita för nästa budgetår uttalat att en sektion för bullerärenden kan inrättas och knytas till luftvårdsbyrån i verket men att på sikt en särskild byrå för bullerfrågorna bör upprättas inom verket.

Med detta tror jag att den organisatoriska delen av bullerfrågorna är tillräckligt beaktad av riksdagen i nuvarande läge.

Den andra frågan — om normer och högsta tillåtna värden för störningar — är som framgår av utskottsutlåtande och remissuttalanden föremål för mycken uppmärksamhet och många utredningar.

Ang. bullerproblemet

Inom arbetarskyddsstyrelsen har en rad utredningar gjorts. På vissa områden i arbetslivet har riktvärden för buller uppsatts, och en internationell samverkan bedrivs i den internationella standardiseringsorganisationen ISO.

Herr Wirtén nämnde särskilt hörselskadorna. Jag vill fästa uppmärksamheten på att arbetarskyddsstyrelsen redan har uppsatt vissa riktvärden just för hörselskydd i arbetslivet, och man kommer också inom kort att utfärda ett meddelande i den frågan. Det gäller här arbete med oskyddat öra. I fråga om arbetsbuller av typ som inte är direkt hörselskadande men som har störande eller irriterande inverkan föreligger dess värre enligt styrelsens uppgift icke sådant medicinskt underlag att det finns tillräcklig grund för att nu utfärda riktvärden. Saken är alltså ingalunda så enkel som herr Olsson nyss framställde den, då man fick intrycket att det bara var att sammanfatta redan befintligt forskningsmaterial och sedan utfärda normer på högsta riktvärden. Redan då det gäller denna delfråga finner vi det bekräftat genom styrelsens uppgifter att den medicinska forskningen ännu inte har kommit så långt.

Det erinras också om en rad andra utredningar som pågår. Luftfartsverket undersöker t. ex. flygbuller och bullermattor vid flygplatser; där bedrivs också en internationell forskning. Statens institut för folkhälsan arbetar med en utredning om buller från trafikleder; den väntas bli klar till sommaren. Hälsovårdsnämnden i Stockholm berättar om ett mycket viktigt utredningsarbete som gäller ljudisolering i bostäder, en lika viktig som dyrbar delfråga; nämnden berör också andra bullerproblem som hör samman främst med storstadsråjongerna.

Herr Wirtén hävdade att en ny lagstiftning mot buller bör avse inte endast buller från fast egendom och varaktig störning utan innefatta alla källor

som kan ge upphov till buller. Det tycker jag är en resonlig utgångspunkt för den fortsatta handläggningen av bullerproblemen. Jag fäster uppmärksamheten vid att utskottet säger att oavsett lagstiftningens uppbyggnad kan man räkna med att den utformas i enlighet med resultaten av forskning och särskilda studier, i den mån sådant underlag kommer fram.

Det låter i och för sig mycket tilltalande och lovande att ett sådant utredningsarbete är på gång som jag nu refererat till. Inga delade meningar kan väl råda om önskemålet att samhället skall komma till rätta även med den miljöfråga bullret utgör. Detta kommer att kräva tid och stora ekonomiska insatser, men vi måste betala priset — frihet från onödigt buller måste tillhöra begreppet god levnadsstandard i vid mening.

Hälsovårdsförvaltningen i Stockholm har kastat fram en tanke som reservanterna hakat på — det är den enda delfråga där en särmening framförts i utskottet. Hälsovårdsförvaltningen har tänkt sig att man skulle kunna införa provisoriska normer och riktvärden. Förvaltningen klargör dock — jag hänvisar till utlåtandet nederst på sidan 7 — att det för närvarande på grund av bristande medicinsk forskning och medicinska erfarenheter kan vara svårt att finna stöd för definitiva normer och högsta bullergränser; detta visar återigen, herr Olsson, att det ingalunda är fritt fram för sådana normer. Med hänsyn till dessa svårigheter förordar hälsovårdsförvaltningen tanken att skapa provisoriska normer eller riktvärden. De skulle då kunna sättas betryggande högt, och efter hand som man får ett fastare medicinskt underlag skulle värdena kunna trappas ned.

Den tanken har tilltalat reservanterna, som vill att riksdagen skall beställa sådana provisoriska normer genom en ny utredning.

Denna tankegång har utskottets majoritet avböjt. Vi delar helt uppfattningen

Om inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt

att sådana normer för högsta tillåtna buller skall utarbetas. Emellertid tycker vi att det är rimligt att den administrativa, organisatoriska frågan först ordnas i naturvårdsverket, dvs. att den omtalade enheten i detta verk först beslutas och att verket tillförs den bullerexpertis som för närvarande saknas där. Om verket skall vara den högsta tillsynsmyndigheten i fortsättningen och om det skall vara samordnande, pådrivande och initierande bör också verket få vara med när det gäller att utveckla arbete med den mycket väsentliga fråga bullernormerna utgör.

Det gäller här en skiljaktighet mellan utskottsmajoriteten och reservanterna mera i fråga om synen på själva handläggningen och metodiken än beträffande sakfrågan. Vi anser därför att det inte finns någon anledning att på detta stadium begära en särskild, ny utredning. Vi tror att detta skulle vara en opraktisk handläggning i nuläget.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera punkten av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

I fråga om punkten 1, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Fru *Diesen* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad allmänna beredningsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 30 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fru *Diesen* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 70;

Nej — 63.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därefter bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i punkten 2.

Om inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 34, i anledning av motioner om inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 51, av herr *Nyman m. fl.*, och II: 79, av herr *Gustafsson* i Borås *m. fl.*, hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning och förslag beträffande inrättandet av en trafikteknisk försöksanstalt.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att de likalydande motionerna I:

Om inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt

51 och II: 79 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Allmänna beredningsutskottet har i sitt utlåtande nr 34 behandlat motionerna I: 51, som jag har varit med om att skriva, och II: 79 vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall anhålla om utredning och förslag beträffande inrättandet av en trafikteknisk försöksanstalt.

Utskottet har låtit motionerna gå till fyra remissinstanser med intresse av den fråga som tas upp i motionerna. Samtliga instanser har hänvisat till 1964 års transportforskningsutredning, som utskottet menar har behandlat de frågor som motionärerna tagit upp. Nu är jag inte alldeles säker på detta och inte heller på att nämnda utredning kommer att ta ställning till en trafikteknisk försöksanstalt, eftersom ingen-ting därom nämns i utlåtandet.

Den i motionerna föreslagna trafiktekniska försöksanstalten avses bli en central försöksanstalt där olika delar av landets statliga förvaltning och andra organ, kommunala myndigheter, forskningsanstalter och ideella enskilda organisationer m. fl. har möjligheter att i en riktig miljö med tillgång till erforderlig försöksutrustning och under realistiska omständigheter genomföra försök, prov och den praktiska delen av forskning.

Utskottet tycks räkna med att utredningen skall komma fram med förslag om att olika delar av transportforskningen sammanföres till ett speciellt trafikforskningsinstitut. Men för att detta skall kunna få praktisk betydelse behövs just den föreslagna anstaltens provbanor.

Avsikten med den föreslagna anstalten är inte att den skall överta ansvaret för några av de verksamhetsområden eller den forskning som för närvarande åvilar statliga organ som t. ex. trafiksäkerhetsrådet och väginstitutet. Däremot kommer anstalten att effekti-

visera verksamheten genom att den möjliggör ett effektivt utnyttjande av inom olika områden vunna erfarenheter utan att fordra en tungrodd centraliserad ledning. Detta nås genom att respektive huvudman för försöks- och provuppdrag vid genomförandet av dessa utnyttjar sina egna specialister och anstaltens, som därvid förmedlar erfarenheter och samordnar arbetet med eventuella andra lämpliga försök.

Statens väginstitut framhåller därför behovet av en lämplig provbana eller anstalt för praktisk forskning. Man anser sig ha erforderlig expertis för att sköta en sådan provbana. Men den får inte ses som en isolerad företeelse utan måste kombineras med annan forskning.

Trafikforskningsinstitutet torde inte komma att överta den verksamhet som t. ex. trafiksäkerhetsverket eller väginstitutet i dag har ansvaret för. Institutets karaktär av forskningsinstitut torde även innebära att det knappast kan fungera som ett serviceorgan för de många myndigheter och organ som i dag behöver ha tillgång till försöksmöjligheter i en välutrustad och realistisk miljö. Tvärtom torde tillkomsten av en försöksanstalt i den form som motionerna skisserar betydligt förbättra det planerade forskningsinstitutets förutsättningar att genomföra ett forskningsprogram på bred bas.

Samtliga nämnda remissinstanser är statliga organ. Statens myndigheter och förvaltningar har, som framhållits i motionerna, stora fordonsparker. Anskaffningen och därigenom även typvalet för dessa sker genom varje myndighets försorg. Såväl kravet på ett effektivt utnyttjande av de statliga medel som investeras i försöksanstalter, byggnader, utrustning etc. som önskemålet om enhetliga normer för bedömning av de fordon som anskaffas av statliga myndigheter torde var för sig vara tillräcklig anledning att överväga tillkomsten av det serviceorgan försöksanstalten avses bli.

Om inrättande av en trafikteknisk försöksanstalt

Beredningsutskottet har vidare helt undvikit att beröra den stora betydelse för en effektivare konsumentupplysning som den föreslagna försöksanstalten kommer att få. Denna konsumentupplysning gäller inte enbart enskilda bilägare utan även i hög grad småföretagare, lantbruk och den medelstora industrin, för vilka rätt val av fordon spelar stor, ibland avgörande roll. De sistnämnda kategoriernas möjligheter att bedöma lämpligheten av gjorda investeringar försvåras i dag av att saklig och obunden konsumentupplysning många gånger saknas.

Med hänsyn till här framförda synpunkter hade det bästa enligt min mening varit att riksdagen överlämnat motionerna till Kungl. Maj:t med hemställan om att frågan om en trafikteknisk försöksanstalt snarast måtte utredas utan hinder av behandlingen av det betänkande som 1964 års transportforskningsutredning beräknas framlägga inom kort. Men, herr talman, jag inser det hopplösa i att så här dags — och kanske någonsin! — få kammaren att gå emot ett enigt utskotts uppfattning, speciellt som utskottet har ansett sig kunna avstyrka motionerna med hänvisning till pågående utredning. Därför avstår jag från att yrka bifall till motionerna och nöjer mig med en stillsam protest mot att en god idé skall behöva begravas så här i all stillhet.

Herr HEDLUND (s):

Herr talman! Trots att det utskottsutlåtande vi nu behandlar är enhälligt kan det ändå vara anledning att något bemöta vad herr Nyman sade.

Det är inte så, herr Nyman, att utskottet i isolationism har betraktat dessa frågor på sitt eget sätt, utan de synpunkter som har legat bakom utskottets utlåtande delas av samtliga remissinstanser. Det är bara herr Nyman som inte tror att den transportforskningsutredning som nu arbetar skall ta upp även de frågor det här gäller. Det me-

nar nämligen alla remissorgan att utredningen skall göra.

Vad själva sakfrågan beträffar har remissinstanserna påpekat att vi bör eftersträva en samordning av resurserna och forskningsinsatserna för att främja verksamheten på det viktiga område det här gäller. Den fråga som herr Nyman berört får väl ändå sägas vara mera en organisationsfråga än en principfråga. Rent principiellt är vi överens, och när det gäller att ta ställning till organisationsfrågan menar utskottet i likhet med remissinstanserna att det nu, eftersom 1964 års transportforskningsutredning kommer att framlägga sitt betänkande redan i vår, inte finns någon anledning för riksdagen att beställa en ny utredning. Det är bättre att vänta till dess att transportforskningsutredningens betänkande blivit framlagt. Man kanske då finner att det i detta betänkande brister på vissa punkter, som ytterligare bör utredas. Vi bör alltså ta ställning till detta först när vi vet hurudant resultatet av utredningens arbete blivit och bör inte dessförinnan tillsätta en ny utredning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Också jag är naturligtvis villig att avvakta transportforskningsutredningens betänkande för att se vad detta kan ge. Enligt de källor jag har är dock utskottets uttalande att denna utredning har behandlat de frågor, som tas upp i motionerna, inte med sanningen överensstämmande. Framför allt ställer jag mig, såsom jag framhöll i mitt första anförande, mycket tvivlande till huruvida det kommer att framläggas ett praktiskt förslag till en trafikteknisk försöksanstalt. Men låt oss vänta och se, herr Hedlund. Om det inte framläggs något sådant förslag, får jag anledning att återkomma i ärendet. Jag har dock redan nu velat framlägga mina synpunkter på detta spörsmål.

Meddelande ang. enkla frågor

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Herr TALMANNEN yttrade:

På föredragningslistan för morgondagens plenum, som börjar kl. 15.00, upptas ett stort antal ärenden, som av allt att döma kommer att ta avsevärd tid i anspråk. Det är därför inte troligt att alla ärenden hinder behandlas. I likhet med vad andra kammaren beslutat kommer därför även första kammaren att fortsätta behandlingen av ärendena vid fredagens arbetsplenum, som dock inte beräknas bli särskilt långvarigt.

På framställning av herr talmannen beslöts att å föredragningslistan för morgondagens sammanträde statsutskottets utlåtanden nr 96 och 97 skulle uppföras näst efter statsutskottets utlåtande nr 93.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 175, i anledning av motioner om upphävande av förbudet mot offentlig nöjeställning på vissa kyrkliga helgdagar; samt

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 13 maj 1966 (nr 158) angående utvidgad tillämpning av lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. och av lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 206, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor om hjälpmedel för handikappade jämte motioner.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 208, till Konungen i anledning av proposition med förslag till lag om vissa kommunala befogenheter inom turistväsendet jämte följdmotioner.

Anmälades och bordlades

bevillningsutskottets betänkande nr 40, med anledning av motion angående skattefrihet för bidrag till vissa fiskare med anledning av kvicksilverförekomst i fisk;

tredje lagutskottets utlåtande nr 45, i anledning av motioner om dels provisoriska byggnadsförbud, dels skydd mot skadeverkningarna av oskäligt långvariga byggnadsförbud; och

jordbruksutskottets utlåtande nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1967/68 inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde jämte motioner.

Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla frågor denna dag framställts, nämligen

av herr *Skärman* (fp) till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet: »I vilken utsträckning utnyttjar polisen film- och stillbildsfotografering för dokumentering och som bevismaterial vid upplopp och urspårade demonstrationer?»; samt

av herr *Dahlén* (fp) till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet: »Mot bakgrund av det tilltagande antalet våldshandlingar i samband med demonstrationer ställer jag följande frågor:

1. Anser Statsrådet att det finns skäl att anta att det i demonstrationerna finns personer, som systematiskt verkar för att undergräva respekt för lag och ordning?

Meddelande ang. enkla frågor

2. Vilka åtgärder avser Statsrådet att vidta för att möjliggöra för ordningsmakten att förhindra våldshandlingar i samband med demonstrationer?

3. Anser Statsrådet att ordningsmakten har tillräckliga resurser härför?

4. Anser Statsrådet att i detta avseende gällande regler för ordningsmakten är tillfredsställande utformade?»

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.22.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Torsdagen den 9 maj

Kammaren sammanträdde kl. 15.00; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, m. m., i vad propositionen avser medelsanvisning till folkpensioner;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt utbyggnad av akademiska sjukhuset i Uppsala m. m.;

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag inom socialdepartementets verksamhetsområde; samt

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inskrivning och redovisning av värnpliktiga.

Ang. skattekraftsområde för den kommun som kan komma att bildas genom en eventuell sammanslagning av de i Mora kommunblock ingående kommunerna

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet STRÅNG erhöll ordet för att besvara herr *Nils Nilssons* (cp) fråga angående skattekraftsområde för den kommun som kan komma att bildas genom en eventuell sammanslagning av de i Mora kommunblock ingående kommunerna, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 25 april, och anförde:

Herr talman! Herr Nils Nilsson har frågat mig, vilket skattekraftsområde jag anser den kommun bör höra till, som blir resultatet av en eventuell sammanslagning av de i Mora kommunblock ingående kommunerna.

Årets riksdag har avslagit motioner om att bl. a. Mora köping och Solleröns landskommun skall överflyttas till skattekraftsområde 2 fr. o. m. bidragsåret 1969. I sitt av riksdagen godkända utlåtande framhöll statsutskottet att några nya omständigheter inte anförts som motiverade en ändring av riksdagens tidigare ställningstagande i frågan. Utskottet erinrade om att i förordningen om skatteutjämningsbidrag intagits en bestämmelse som ger Kungl. Maj:t möjlighet att, när särskilda skäl föreligger, förordna om avsteg från den föreskrivna områdesindelningen.

Den omständigheten att en sammanläggning kommer till stånd mellan kommuner tillhörande skilda skattekraftsområden kan peka på önskvärdheten av att hela den blivande storkommunen hänföres till ett och samma skattekraftsområde, även om något hinder i och för sig inte föreligger att storkommunen är uppdelad i olika skattekraftsområden.

Det är inte möjligt att nu beräkna om en sammanläggning år 1971 — vilket år är det aktuella i nu förevarande sammanhang — av kommuner som f. n. är sammanförda i kommunblock kommer att medföra en försämring eller en förbättring i fråga om skatteutjämningsbidrag för en ny storkommun. När det av frågeställaren framförda problemet blir mera aktuellt torde anledning föreligga att ta ställning till frågan. Jag vill för övrigt i sammanhanget erinra om möjligheten för en storkommun att

Om utvecklingen av kostnaderna för fria läkemedel från och med januari 1968

övergångsvis erhålla extra bidrag i form av stimulansbidrag. Sådant bidrag kan — i syfte att stimulera till kommunsammanläggningar — beviljas en nybildad kommun med belopp motsvarande det skatteutjämningsbidrag som utgått till delkommuner året före indelningsändringen.

Herr NILSSON, NILS, (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret.

I en av riksdagen i år behandlad motion hemställdes bl. a. att hela Mora kommunblock skulle få tillhöra skattekraftsområde 2. Många och goda skäl talar härför. Eftersom motionen ej vann riksdagens bifall, finns i dag ej anledning att i detta sammanhang diskutera motionen. Vad som nu är väsentligt är om de delar av kommunblocket som i dag tillhör skattekraftsområde 2 — Våmhus och Venjan — får behålla denna sin tillhörighet även efter en kommunsammanslagning.

I en av Kommunförbundet upprättad långtidsbudget för de i kommunblocket ingående kommunerna kan det inkomstbortfall som skulle ske i den händelse hela blocket vore hänfört till skattekraftsområde 1 beräknas till för år 1971 cirka 630 000 kronor och för år 1972 cirka 660 000 kronor. Någon vilja till sammanläggning av kommunerna är under dessa förhållanden ej att vänta. Bidragsbortfallet är för stort, och den sammanlagda kommunens kostnader i de nytillkomna delarna blir inte mindre efter sammanläggningen. Tvärtom talar många skäl för att dessa kostnader kommer att öka, medan skattekraften i dessa områden sannolikt ej kommer att öka.

Finansministern säger i sitt svar att »något hinder i och för sig inte föreligger att storkommunen är uppdelad i olika skattekraftsområden».

Om jag inte är fel underrättad finns något eller några parallellfall i vårt land. Det har meddelats mig att Väster-

bottens läns landsting i lapplandsdelen har tillhört och fortfarande tillhör skattekraftsområde 2. Ett fall till som jag inte riktigt har kunnat kontrollera är Skellefteå, där Jörns kommun tidigare har tillhört skattekraftsområde 2 och fortfarande lär göra detta. Men det är något som jag inte helt kan verifiera. Jag har fått uppgiften från Kommunförbundet.

Beträffande möjligheterna för en storkommun att under en övergångstid erhålla extra bidrag i form av stimulansbidrag så gäller ju detta en övergångsperiod på tre år, om jag inte har fel. Man kan väl säga att om vi något i förväg kan veta om vi får behålla dessa bidrag vore det av värde för vårt framtida handlande. Eftersom inkomstbortfallet nu blir så pass stort kan det vara värdefullare för oss att i stället — så långt det är möjligt — försöka ha samarbete i form av olika avtal.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Om utvecklingen av kostnaderna för fria läkemedel från och med januari 1968

Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Kaijser (h) fråga om utvecklingen av kostnaderna för fria läkemedel från och med januari 1968, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 2 maj, och yttrade:

Herr talman! Herr Kaijser har frågat om jag vill lämna en redogörelse för hur kostnaderna för läkemedelsförmåner syns utveckla sig efter den vid årets början genomförda läkemedelsreformen.

När läkemedelsreformen beslöts i fjol, beräknade man att sjukförsäkringens kostnader för läkemedelsförmåner år 1968 skulle komma att öka med ca 40 procent. Riksförsäkringsverkets statistik för de tre första månaderna 1968 föreligger nu. Den visar att kost-

Om utvecklingen av kostnaderna för fria läkemedel från och med januari 1968

naderna jämfört med motsvarande månader under år 1967 ökat med 69 procent under januari, 61 procent under februari och 59 procent under mars. För april finns en motsvarande preliminär siffra på 55 procent.

Utvecklingen hittills i år kan också avläsas i de siffror som finns om apotekens försäljning under tiden januari—mars 1968. Jämfört med motsvarande månader 1967 ökade apotekens omsättning för receptbelagda läkemedel med 28 procent under januari, 24 procent under februari och 17 procent under mars. Dessa siffror bör ses mot bakgrunden av den fortlöpande årliga ökningen av apotekens omsättning, som under år 1967 innebar att försäljningen av läkemedel på recept ökade med 15 procent i förhållande till föregående år. De nämnda siffrorna gäller receptbelagda läkemedel. Det kan påpekas att också försäljningen av receptfria läkemedel ökade kraftigt i början av år 1968. Ökningstalen för receptfria läkemedel var för januari 23 procent, för februari 21 procent och för mars 7 procent.

Flera faktorer torde ha bidragit till den starka ökningen av sjukförsäkringens läkemedelskostnader under årets två första månader. Främst beror givetvis ökningen på att förmånsnivån har höjts betydligt genom läkemedelsreformen och att man därigenom ger ett kraftigare stöd åt personer som på grund av sjukdom har stora utgifter för medicin, däribland många pensionärer. Till detta kommer att sjukligheten under januari och februari i år var väsentligt högre än vid samma tid under 1967. Antalet ersatta sjukdagar per sjukpenningförsäkrad var i januari 25 procent högre och i februari 19 procent högre än under motsvarande månader år 1967. Detta har självfallet påverkat läkemedelsförbrukningen.

Det har ännu gått för kort tid för att man skall kunna dra några säkra slutsatser om sjukförsäkringens läkemedelskostnader efter läkemedelsrefor-

men. Även om kostnadsutvecklingen hittills i år visar en nedåtgående kurva, ligger kostnaderna fortfarande över den nivå som man räknade med när läkemedelsreformen beslutades. Sannolikt skriver läkarna i en del fall ut medicin i större förpackningar för längre tidsperioder än tidigare. Det kan finnas motiv för detta, t. ex. när det gäller långtidssjuka patienter, men det finns anledning att ha uppmärksamheten riktad härpå. Som jag framhöll i samband med att läkemedelsreformen beslutades av riksdagen följer socialstyrelsen noga utvecklingen och är beredd att vidta de åtgärder som kan behövas.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra mitt tack för detta svar, som jag tycker är intressant. Jag tycker också att det är utförligt för att bara gälla en enkel fråga.

När denna reform genomfördes undrade man givetvis vilka kostnaderna skulle bli, och därför har det varit av stort intresse att få dessa uppgifter. Jag är fullt på det klara med att systemet varit i tillämpning alltför kort tid för att man skall kunna göra någon generell bedömning av det, men det var som sagt intressant att få veta hur utvecklingen har gått.

Jag är också fullt på det klara med att socialstyrelsen, såsom departementschefen föreslog i propositionen förra året, har fått i uppdrag att följa utvecklingen på detta område. Jag vet också att socialstyrelsen gör det mycket noggrant.

Under lång tid har kostnaderna för läkemedelsförmånen stigit med mellan 12 och 15 procent om året. Man hade alltså räknat med att stegringen under innevarande år skulle bli högre, men det var osäkert hur stor skillnaden skulle bli. Departementschefen erinrar om att man hade räknat med en ökning av

Ang. hastighetsbegränsning för viss fordonskombination

40 procent. Jag vill minnas att man räknade med att ökningen skulle röra sig om 60 miljoner kronor utöver den ökning som ändå skulle ha uppstått om man haft det gamla systemet kvar.

Anledningen till min fråga är naturligtvis att jag ur politisk synpunkt är intresserad för kostnaderna, men jag är givetvis också nyfiken som läkare. Det har sagts mig från kolleger att läkarna blir utsatta för en viss press att skriva ut större kvantiteter läkemedel och att på samma gång skriva ut läkemedel som kanske inte är alldeles nödvändiga för tillfället men som det ändå finns visst fog att skriva ut.

En jurist berättade för mig att han en gång för en klients räkning skulle föra talan i ett mål som rörde ett olycksfall. Klienten talade om för honom att »den där doktorn var så snål att han inte ville skriva ut läkemedel åt mig för mer än 100 kronor». Detta visar hur en del patienter räknar med denna förmån.

När man nu kan konstatera att kostnadsstegringen under de här månaderna har minskat, förefaller det mig i hög grad sannolikt att det är riktigt, som departementschefen säger, att en hel del av dessa ökade kostnader beror på den ökade sjukligheten under januari och februari, och det är med tillfredsställelse som man kan notera att kostnadsökningen nu går nedåt.

Jag har inte ställt denna fråga i avsikt att framföra något förslag om ändring, utan vad jag har önskat är endast att få information, och jag är tacksam för den information som jag nu har fått.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. hastighetsbegränsning för viss fordonskombination

Herr statsrådet GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Mattssons* (cp) frå-

ga till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående hastighetsbegränsning för viss fordonskombination, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 23 april, och anförde:

Herr talman! Herr Mattsson har frågat kommunikationsministern när han avser att framlägga förslag om höjning av hastighetsgränsen för fordonskombinationen dragbil med påhängsvagn jämte tillkopplad släpvagn från 40 km/tim. till 70 km/tim. i enlighet med riksdagens uttalande.

Med hänsyn till att kommunikationsministern är på utrikes resa har det överlämnats till mig att besvara herr Mattssons fråga.

På grundval av en utredning som utförts av trafiksäkerhetsrådet i samarbete med andra tekniska myndigheter lades i höstas i proposition 160 fram förslag till vissa ändringar i hastighetsbestämmelserna för fordonskombinationer. Förslagen innebar i vissa avseenden en höjning av hastighetsgränserna för kombinationer med en släpvagn. Däremot föreslogs — i enlighet med rådets uppfattning — inte någon höjning för kombinationer med såväl påhängsvagn som en släpvagn. Rådet hade ansett att vissa omständigheter när det gäller manövrerbarhet och bromseffekt hos sådana kombinationer talade emot en hastighetshöjning och hade inte företagit några prov eller undersökningar med kombinationer av det slaget.

Med anledning av att riksdagen uttalade sig för en hastighetsgräns på 70 km/tim. också för dessa kombinationer uppdrog Kungl. Maj:t åt trafiksäkerhetsverket att inkomma med förslag i frågan. Enligt vad jag inhämtat är trafiksäkerhetsverkets undersökningar inte slutförda. Arbetet bedrivs emellertid skyndsamt och man räknar inom verket med att kunna avge ett yttrande under sommaren.

Ang. eftersläpningen i naturhistoriska riksmuseets verksamhet

Herr MATTSSON (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet Geijer få framföra ett tack för svaret på min fråga. Jag måste tyvärr beklaga att det inte varit möjligt att i samband med de nu införda nya fartgränserna även villfara riksdagens enhälliga uttalande, att fordonskombinationen dragbil med bromsad påhängsvagn och tillkopplad bromsad släpvagn finge framföras med samma hastighet — 70 km i timmen — som andra lastbilstyper.

Tredje lagutskottet har i sitt utlåtande nr 61 år 1967, som statsrådet Geijer återopade, ingående behandlat och redovisat synpunkter på de olägenheter som kan uppstå med olika hastigheter för den tunga lastbilstrafiken. När nu de nya fartgränserna för den tunga trafiken varit i kraft en tid har utskottets farhågor för olyckstillbud vid omkörningar besannats i praktiken. Det är inte alltid lätt att på våra vägar finna lämpliga omkörningssträckor för en tung lastbil som har en maximerad fart av 70 km i timmen, när det fordon som skall passeras håller 40 km. För att förhindra olyckor och ytterligare olyckstillbud anser jag det angeläget med en snar författningsändring, så att alla lastbilstyper får framföras med samma hastighet — 70 km i timmen.

Jag ber än en gång få tacka för svaret.

Överläggningen ansågs härmed sluttad.

Ang. eftersläpningen i naturhistoriska riksmuseets verksamhet

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet PALME, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara fru *Diesens* (h) interpellation angående eftersläpningen i naturhistoriska riksmuseets verksamhet, och nu yttrade:

Herr talman! I en interpellation har fru Diesen frågat mig om jag har för avsikt att vidta några åtgärder för att söka inhämta den eftersläpning som drabbat naturhistoriska riksmuseet samt vidta den förstärkning som är nödvändig för att förverkliga det mål som uppställdes i prop. 1965: 81.

Det beslut som riksdagen fattade med anledning av prop. 1965: 81 innebar bl. a. att riksmuseet omorganiserades och delades upp på två avdelningar, en museiavdelning och en forskningsavdelning. Museiavdelningen kom till för att stimulera och utveckla en dessförinnan relativt försummad utåtriktad museal verksamhet. Avdelningen tillfördes ett antal nya tjänster, bl. a. en museidirektör och en museilektor. Under det första verksamhetsåret 1965/66 förutsattes det att avdelningens arbete i huvudsak skulle begränsas till planering och försöksverksamhet. Dåvarande departementschefen underströk att, allteftersom närmare erfarenheter vanns om verksamhetens utformning, ställning skulle få tas till tillskott till avdelningens resurser. För verksamheten inom forskningsavdelningen innebar omorganisationen att möjligheterna till forskning förbättrades bl. a. genom att professorernas ansvar för utställningsverksamheten minskade.

Under tiden fr. o. m. budgetåret 1966/67 har vissa öknings, utöver vad som brukar kallas automatiska, av museets anslag kunnat genomföras. Att ökningarna varit relativt begränsade sammanhänger bl. a. med pågående utredningar. Inom byggnadsstyrelsen utreds sålunda f. n. hur museets lokal- och byggnadsfrågor skall kunna lösas. Avsikten är att bl. a. utrymmena för tillfälliga utställningar skall förbättras. Den genom de senaste årens insatser starkt ökade utställningsverksamheten kan härigenom bli ännu livaktigare. Vad beträffar forskningsavdelningen vill jag erinra om att dess resurser nyligen behandlats av 1965 års biologiutredning, som arbetat på uppdrag av universitets-

Ang. eftersläpningen i naturhistoriska riksmuseets verksamhet

kanslersämbetet. Utredningens förslag bereds f. n. inom ämbetet.

Fru DIESEN (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Palme för svaret. Det innehåller ju intressanta upplysningar, om man aldrig i sitt liv tidigare har hört talas om naturhistoriska riksmuseet. Men för kammarens ledamöter torde det knappast innehålla några nyheter. Svaret är egentligen en repetition av kända fakta, och det ger mig som interpellant vissa svårigheter att tolka det. Jag känner mig nästan tvungen att tillgripa en textanalys.

I interpellationen står det att statsrådet i Kungl. Maj:ts proposition nr 1965: 81 uttalade att den nya museiavdelningens arbete under första verksamhetsåret i stor utsträckning skulle komma att begränsas till planering och försöksverksamhet och att man därefter skulle ta ställning till en ökning av avdelningens verksamhet. Det står i svaret: »Under det första verksamhetsåret 1965/66 förutsattes det att avdelningens arbete i huvudsak skulle begränsas till planering och försöksverksamhet.» Jag behöver inte citera längre eftersom statsrådet nyss har läst upp svaret. Om det som sägs i interpellationssvaret skall föreställa ett svar, påminner det mycket om goddag — yxskaft.

Statsrådet talar om att man från och med budgetåret 1966/67 har fått vissa öknings utöver vad som brukar kallas automatiska. Jag har letat i statsverkspropositionen för att försöka finna vad statsrådet kan mena med detta. I statsverkspropositionen för år 1967 begär naturhistoriska riksmuseet en ökning med 20 tjänster, men departementschefen tillstyrker en minskning med 4 tjänster. Detta är inte så konstigt, det gäller personal för fastighetstjänsten. När det gäller materiel, en viktig ingrediens i museets verksamhet, begär museet sammanlagt 240 000 kronor, 55 000 kronor för museiavdelningen och

185 000 kronor för forskningsavdelningen. Departementschefen tillstyrker enbart 40 000 kronor att fördelas lika mellan avdelningarna. Detta är knappast några mer anmärkningsvärda ökningsar.

Om vi sedan går till statsverkspropositionen för år 1968 finner vi att museet begär ytterligare 7 tjänster, men får en minskning med en tjänst. Det är en tjänst på övergångsstat som dras in. Riksmuseet har begärt 60 000 kronor för monterutrustning i museiavdelningen och 175 000 kronor för forskningsavdelningen, alltså sammanlagt 235 000 kronor. Departementschefen säger att anslaget bör höjas med 40 000 kronor att fördelas lika mellan museiavdelningen och forskningsavdelningen. Det finns alltså ingen relation mellan vad museet begär och vad man tillstyrker; det är alltid 40 000. Man säger: Var så god, här är 40 000, det får ni dela lika mellan avdelningarna. Jag skulle vilja fråga: Är det slentrian eller är det pietet mot företrädaren?

Sedan säger statsrådet att man håller på att utreda lokalfrågorna och att avsikten är att utrymmena skall förbättras. Den genom de senaste årens insatser starkt ökade utställningsverksamheten kan härigenom bli ännu livaktigare. Ja, den utställningsverksamhet som man bedrivit de senaste åren har ju skett genom en anspänning av alla de krafter som fanns tillgängliga vid museet, och man har uppnått en betydande ökning av publikfrekvensen. Men hur skall man få den ännu livaktigare? Det räcker inte bara med ökade lokalutrymmen, det behövs både tjänster och andra tillskott. Är det ett löfte från statsrådets sida att i framtiden vara mera lyhörd för museets äskanden?

Svaret slutade med att statsrådet erinrade om att 1965 års biologiutredning, som arbetat på uppdrag av universitetskanslersämbetet, har behandlat forskningsavdelningen. Det finns för övrigt inga synpunkter på den annat än att förslaget bereds inom ämbetet. Det

Ang. eftersläpningen i naturhistoriska riksmuseets verksamhet

nämns heller ingenting om det förslag om geovetenskaplig utbildning och forskning, som också har utarbetats på uppdrag av universitetskanslersämbetet och som nyligen avlämnats. Det berör också i vissa avseenden naturhistoriska riksmuseets arbete, och där finns en del uttalanden som kanske kan vålla viss oro för dem som arbetar på museet. Det skulle vara intressant att få höra statsrådets synpunkter på den utredningen.

Av statsrådets svar kan man inte utläsa någon bestämd ståndpunkt beträffande riksmuseets framtid eller de berättigade krav som från forskarnas sida kan ställas på bättre arbetsmöjligheter. Jag avvaktar med intresse ett svar på de frågorna.

Herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Fru Diesen sade att det som jag anförde i mitt svar kände kammarens ledamöter väl till, alltihop. Jag tycker att fru Diesen har en hög uppskattning av den, skall vi säga, museala allmänbildningsnivån i kammaren. Jag tyckte det var ganska värdefullt att upprepa vissa grundläggande fakta om riksmuseet i mitt svar.

Sedan tog fru Diesen nästan uteslutande upp budgetfrågor och redovisade vad riksmuseet hade äskat de senaste åren och vad departementet hade gått med på i anslagshöjningar. Det är klart att det var prutningar. Men jag är kanske lite förvånad över att fru Diesen i så fall inte tog upp den frågan när vi behandlade riksmuseets anslag här i kammaren. Såvitt jag minns förekom det inte något inlägg i debatten i den frågan och inte något yrkande om högre anslag till riksmuseet. Eftersom fru Diesen nästan helt har gjort det till en budgetfråga här så hade väl den lämpliga synpunkten varit att då begära mera pengar. Vad gäller budgetfrågan vill jag gärna säga att det helt visst vore önskvärt med betydligt större ekonomiska resurser för riksmuseet. Jag skulle gär-

na vilja öka medelstilledningen till detta värdefulla museum. Men vi har ju varje år problemet att klara budgeten, vi måste snåla ganska hårt med medel. Fru Diesen och hennes parti brukar inte precis ta spenderbyxorna på när det gäller att skaffa skatteinkomster för de utgifter som vi sedan skall besluta om här i riksdagen. I den budgetavvägning som vi tvingas till varje vår är det naturligtvis min förhoppning att man skall kunna bereda utrymme för ökade satsningar på riksmuseet. Här har också funnits det alldeles speciella skälet att så många av delarna i riksmuseets verksamhet är under utredning, vilket gör att det har varit litet svårt att veta var och hur man skall satsa.

Vad slutligen gäller frågan om geovetenskaperna och den byggnadsfråga som i det sammanhanget är inblandad vill jag säga att den är beroende av de pågående utredningarna om Sveriges geologiska undersökningars lokalfråga och den s.k. geologiutredningen. Det finns inte i dag material för ett slutligt ställningstagande till den frågan, men jag har gjort mig förvissad om att det i olika instanser pågår ett intensivt planeringsarbete. Man har diskuterat att försöka lägga fram förslag till en provisorisk lösning av lokalfrågan, som jag gärna erkänner är svårlost. Det har emellertid av olika skäl ansetts vara mycket besvärligt att göra det. Man har också diskuterat en dellösning, innebärande att i första hand försöka åstadkomma bättre utrymmen för utställningsverksamheten, som också är trängd. Men någon ståndpunkt till dessa frågor har ännu inte tagits.

Fru **DIESEN** (h):

Herr talman! Statsrådet Palme talade också budgetfrågor och anklagade mig bland annat för att jag inte tog upp riksmuseets anslagsfrågor när vi hade statsverkspropositionen till behandling här i kammaren. Det är ju ändå i sista hand statsrådet Palme som är ansvarig

Ang. eftersläpningen i naturhistoriska riksmuseets verksamhet

för den här avdelningen, och det är kanske svårt för en riksdagsledamot, som bara har suttit litet över ett år, att ha hunnit penetrera alla anslagsfrågor. Det var ju också statsrådet Palme som i januari i år innan riksdagen öppnades skröt över att statsrådet hade fått på sitt departement den största ökningen av samtliga departement i årets budget. Då tycker man måhända att något hade kunnat komma också riksmuseet till godo.

Statsrådet gick inte alls in på mina frågor, inte heller när det gällde utredningen Geovetenskaplig utbildning och forskning, som berör riksmuseet. Såväl den som den biologiska utredningen ser ju dessa frågor bara ur sina egna synpunkter, nämligen hur man skall kunna utnyttja de resurser som finns vid riksmuseet. Men det fordras ju också att någon ser frågorna ur riksmuseets synpunkt, således vad som bäst gagnar dess möjligheter att arbeta.

Den geovetenskapliga utredningen tar bl. a. upp frågan om den paleontologiska forskningen. Utredningen vill dela upp den i två professurer. Man vill ge den evertebratpaleontologiska forskningen — det rör sig som kammarens ledamöter redan har insett om de ryggradslösa djuren — en speciell professur, men man vill att den skall knytas till universitet. Det är väl en fråga beträffande vilken man kan hysa en viss tveksamhet.

Det finns också ett annat uttalande av utredningen, där det heter: »Geoutredningen har diskuterat olika möjligheter härvidlag» — dvs. beträffande förbättringar på det paleontologiska ämnesområdet — »men har varit något tveksam beträffande de konkreta förslagen, främst beroende på osäkerheten i fråga om Riksmuseets framtida organisatoriska ställning.» Detta är ju ett ganska oroande uttalande. Vad innebär det, när det nyligen har varit en omorganisation? Allt är naturligtvis inte färdigt med en gång; men den frågan sysslar väl egentligen inte de här utredningar-

na med, utan den torde höra hemma på departementsnivå, och därför vore jag tacksam för en förklaring av statsrådet Palme om vad ett sådant uttalande innebär — jag kan låna statsrådet ett exemplar av betänkandet!

Sedan vill jag gå litet närmare in på det arbete som bedrivs vid riksmuseet. Man var ju mycket erkännssam i propositionen år 1965 och talade om de båda avdelningarnas, museiavdelningens och forskningsavdelningens, betydelse. Det var ett centralt intresse att den utåtriktade museala verksamheten stimulerades och utvecklades. Stora anspråk skulle komma att ställas på den avdelningen. Forskningsavdelningen förväntades göra en fortsatt insats inom den biologiska grundforskningen, den skulle lämna service till institutioner och forskare såväl inom som utom landet.

När det gäller museiavdelningen har man, såsom jag nämnt i min interpellation, med uppbådande av alla krafter lyckats åstadkomma ett betydligt ökat intresse hos allmänheten. Men det har skett genom en intensiv koncentration som inte kan fortgå hur länge som helst — personalen orkar inte, kan inte i längden spänna sina krafter över evne. Den måste ju också få ägna sig åt de samlingar som finns och som kräver ständig bearbetning. Man kan förstå om de hårt arbetande museimännen känner sig besvikna över att deras prestationer inte lett till någon förbättring av anslagen och inte till några nya tjänster. Om museets nuvarande personal skulle upphöra med utställningsverksamheten — genom vilken man velat påvisa museets möjligheter — och i stället helt ägna sig åt att bearbeta de nuvarande samlingarna så skulle enbart det arbetet ta cirka 20 år.

När det gäller forskningen tror kanske den okunnige lekmannen, att verksamheten vid ett museum som riksmuseet enbart består i katalogisering av insamlade föremål. Men det går inte att bara låta slumpen föra in föremål som man sedan lägger i en monter. Ett mu-

Ang. eftersläpningen i naturhistoriska riksmuseets verksamhet

seum av detta slag är heller ingen diverserhandel där man beställer in en vara som fattas. Medan den forskning som bedrivs vid universiteten i viss mån blir och måste vara en aktualitetsforskning är det museala arbetet något annorlunda till sin karaktär. Arbetet kräver kunskaper om forntiden. Men detta är inte allt — det kräver också en systematisk forskning med noggrann insamling av data och bestämmande av den exakta fyndplatsen. Dessutom kräver det fantasi och kombinationsförmåga samt något av profetisk blick för vad som i framtiden kan vara mest begärligt av det material vi har i dag. Det är först under senare tid som man insett vikten av den yttersta noggrannhet då det gäller att beskriva situationen när föremålen samlas in — det må gälla ringmärkta fåglar eller mineralogiska prov. Och under det noggranna forskningsarbetet överskrider man kanske plötsligt en gräns, öppnar nya, hittills okända områden för vetenskapen. På det sättet har man spårat kvicksilvrets och de polyklorerade bifenylernas första uppträdande i miljön.

Har vi råd att avvara en sådan forskning?

Herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Jag blev något orolig när fru Diesen började tala om »Geovetenskaplig utbildning och forskning» och tyckte att det var förskräckligt att jag inte kände till den utredningen och kunde ta ställning till vad den föreslagit. Jag hade inte ens hört talas om den — och det visar sig att betänkandet är avlämnat till universitetskanslern och över huvud taget icke är något ärende i utbildningsdepartementet. Då kan det inte rimligen begäras att jag skall känna till den. Kanslern har rader av utredningar på gång, och så småningom lämnar han in dem till departementet om han anser att de på något sätt bör föranleda åtgärder från statsmakternas sida. — Det var den frågan.

I övrigt tycker jag att fru Diesen gav en förtjänstfull redovisning av det värdefulla arbete som utförs på riksmuseet och som naturligtvis på allt sätt är värt samhällets stöd. Det är klart att jag har stor toleransnivå, vare sig fru Diesen har suttit ett och ett halvt år eller längre i riksdagen. Men det är väl inte konstigt om jag påpekar att vi trots den väldiga anslagsökningen har ont om pengar på varje enskild post. Vi gör en avvägning som vi förelägger riksdagen, och riksdagen har väl i stort sett ställt sig bakom den avvägning som gjorts. I fråga om riksmuseet rådde ingen oenighet här i kammaren, utan kammarens ledamöter tyckte över alla partigränser att vi i år inte kunde satsa mer än det föreslagna beloppet på riksmuseet.

Några veckor därefter kommer fru Diesen och frågar varför vi gav så litet pengar till riksmuseet. Då är det kanske inte så konstigt att jag gör ett stillsamt påpekande, att om fru Diesen tyckte att det var för snålt, hade den rätta tidpunkten att begära pengar varit den dag då frågan behandlades i riksdagen.

När det slutligen gäller den långsiktiga planeringen så förutsätter vi väl allmänt i departementet en kontinuerlig utbyggnad och utrustning av museerna inklusive riksmuseet. Det var relativt snålt i år. Vi kunde göra små förbättringar där det var som svårast för flera av våra museer. Men det skedde egentligen ingen verklig upprustning på något av våra många museer — vi hade inte råd till det i år. Jag hoppas att vi i framtiden kommer att kunna fortsätta den utbyggnad och den aktivisering av våra museer som ingår som en mycket viktig del i 1960-talets kulturpolitik och som min företrädare i ämbetet lagt ner mycket arbete på. Men det är klart att vi alltid kommer att vara plågade av knapphet på medel i förhållande till de ambitioner som vi alla så gärna gemensamt vill ha.

Ang. jämställande i kompetenshänseende av svensk och finsk lärarutbildning

Fru DIESEN (h):

Herr talman! Statsrådet lägger hela ansvaret på kammarens ledamöter och säger att när vi diskuterade anslagsfrågorna tyckte inte kammarens ledamöter att mer pengar kunde satsas på riksmuseet. Detta är väl ändå litet cyniskt uttryckt. Det är ju socialdemokraterna, vilka har majoriteten, som bestämmer vad som skall satsas. Vi tyckte på en rad andra punkter att man skulle ha satsat mer. Jag hade väckt motioner som yrkade på fler tjänster vid kungliga biblioteket, större anslag till teatrar m. m. Men ingenting går ju igenom av det som oppositionen föreslår.

Sedan säger statsrådet Palme att det är relativt snålt i år, och han yttrar till slut någonting som väl kanske kan uppfattas som ett löfte, i den mån det blir statsrådet som nästa år kommer att svara för departementet.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Nu måste jag komma med litet grundläggande statsvetenskap. Om kammarens ledamöter enhälligt godkänner en viss anslagspost, då har vi väl i all sin dar ett gemensamt ansvar för beslutet. Om vi socialdemokrater använder majoriteten och genomdriver förslaget mot er bestämda vilja, därest ni har något annat önskemål som ni framför och slagits för, då kan ni säga: Vi ville ha gjort någonting mera. Men i detta speciella fall fanns det tydligen inte ens någon motion, inte heller något yrkande eller någon reservation, utan det fattades ett enhälligt beslut. Då kan man inte skylla på att det var någon majoritet som beslutat, utan vi är därför gemensamt ansvariga. Detta är en grundläggande parlamentarisk regel.

Vi kan ju spekulera i vem det är som skall rusta upp museerna — det får vi väl se, men den dagen, den sorgen. Förutsättningen för att museerna skall kunna rustas upp är emellertid att det finns pengar att rusta upp dem för, och då

får inte pengarna tas bort genom alltför stora skattesänkningar. Jag hoppas därför att fru Diesen, eftersom hon kom in på denna partipolitiska fråga i slutet av sitt anförande, under de kommande månaderna skall använda sin vällovlige entusiasm för riksmuseet för att lika entusiastiskt framhålla behovet av erforderliga medel för statens verksamhet.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. jämställande i kompetenshänseende av svensk och finsk lärarutbildning

Herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet PALME, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl fröken *Ranmarks* (s) interpellation angående jämställande i kompetenshänseende av svensk och finsk lärarutbildning, erhöll ånyo ordet och anförde:

Herr talman! Fröken Ranmark har frågat om jag överväger att, i avvaktan på ett genomförande av en gemensam nordisk arbetsmarknad för lärare, pröva möjligheterna till ett arbetsmarknadsförfarande beträffande finska lärare i Sverige som, med garantier för tillfredsställande språkkunskaper, i kompetenshänseende jämföras i de båda länderna erhållen lärarutbildning och onödiggör det nu tillämpade dispensförfarandet i enskilda fall.

En undersökning rörande antalet finska barn i svenska skolor och dessa barns skolsituation förbereds i samarbete mellan statistiska centralbyråns utredningsinstitut och det finsk-svenska samarbetsorgan, finsk-svenska utbildningsrådet, som enligt Nordiska rådets rekommendation inrättats för att underlätta den i Sverige bosatta finskspråkiga befolkningens utbildningsproblem. Denna undersökning avses ge underlag för olika åtgärder, bl. a. anställning av tvåspråkiga lärare med uppgift

Ang. jämställande i kompetenshänseende av svensk och finsk lärarutbildning

att särskilt ta sig an de finskspråkiga eleverna. Redan den första etapp av undersökningen som man planerat att genomföra inom kort bedöms kunna ge underlag för rekrytering av en första omgång lärare till orter eller regioner med ett större antal finska barn.

De problem som visat sig särskilt svåra att lösa när det gäller att skapa en gemensam arbetsmarknad för lärare i de nordiska länderna har hänfört sig till vissa löne- och pensionsfrågor. Den rekrytering av tvåspråkiga lärare som jag nyss berört bedömes emellertid kunna ske i former som gör att dessa problem kan lösas. Enligt vad jag inhämtat har finsk-svenska utbildningsrådet haft överläggningar i frågan med Finlands undervisningsministerium. Man har därvid preliminärt kommit fram till en lösning. En skriftlig framställning i ämnet har nyligen ingivits av finsk-svenska utbildningsrådet till undervisningsministeriet.

Vad beträffar villkoren för anställning i Sverige gäller att skolstyrelse kan anställa en finsk folkskollärare som extra folkskollärare med samma avlöningsförmåner som en svensk folkskollärare i beföringsgångens lägsta lönegrad, d. v. s. Ug 6 och fr. o. m. den 1 juli 1968 Ug 8. Statens avtalsverk kan dock efter prövning i varje särskilt fall besluta om förmånligare lönegradsplacering.

Fröken RANMARK (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Palme för svaret på min interpellation. Vid Nordiska rådets session 1962 antog rådet en rekommendation till regeringarna i Norden om inrättande av en gemensam arbetsmarknad för lärare. Ärendet har varit föremål för utredning inom Nordiska kulturkommissionen. Vid kommissionens möte i oktober 1967 fann kommissionen att ytterligare utredningar i saken för kulturkommissionens vidkommande är att anse som överflödiga, varför kommissionen beslutat rekommendera rege-

ringarna att i varje land införa bestämmelser av innehåll:

1) att vid tillsättandet av tjänst vid offentlig skola lärarutbildningen från annat nordiskt land inom ifrågavarande undervisningsområde skall räknas som kvalificerande;

2) att vederbörande centrala skolmyndighet fastställer de krav som bör ställas på kunskaper i landets eget språk.

Efter i det närmaste sex års beredning har rekommendationen ännu ej lett till införande av en nordisk arbetsmarknad för lärare i likhet med arbetsmarknadsbestämmelserna för exempelvis läkare och tandläkare. Med beaktande av att det för lärarnas vidkommande är fråga om förhållandevis stora personalkategorier är det enligt min mening angeläget att med det snaraste åstadkommes ett liknande arbetsmarknadssystem även för lärarna.

Här må endast hänvisas till det ej ringa antal lärare som enligt preliminära planer förutsättes komma att överflyttas från Finland till Sverige inom ramen för den verksamhet som föranleds av Nordiska rådets rekommendation nr 27 år 1967 angående undervisning för finskspråkiga i Sverige.

Av svaret framgår, såvitt jag tolkar det rätt, att frågan om en gemensam arbetsmarknad för lärare kan lösas, vilket är mycket glädjande. Jag hoppas att löne- och pensionsfrågorna snarast skall kunna lösas på ett tillfredsställande sätt, vilket enligt min uppfattning är en förutsättning för att tvåspråkiga finska välmeriterade lärare skall komma över till Sverige. De bör kunna räkna med anställningsvillkor motsvarande deras svenska kollegers med avseende på lön, tillgodoräknande av tidigare tjänsteår m. m. Det är av vikt att såvitt möjligt en automatiskt fungerande arbetsmarknad även för lärare kommer till stånd.

Som förhållandet nu är att t. ex. en folkskollärare från Finland med ett tiotal års väl vitsordad anställning vid an-

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

ställning i Sverige får i lönehänseende börja som extra folkskollärare i lägsta löneklassen, dvs. efter den 1 juli i år i Ug 8. Det anser jag inte tillfredsställande. Jag hoppas på en snar och positiv lösning av främst frågan om den gemensamma arbetsmarknaden för lärare Finland-Sverige och tackar än en gång för svaret.

Herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Det har skett en hel del framsteg på detta område under de senaste åren. Vad som återstår — som fröken Ranmark så riktigt påpekade — är själva den grundläggande behörighetsfrågan. Nu får man Ug 8 från den 1 juli, och sedan får avtalsverket pröva i varje särskilt fall om man skall ha en högre lönegrad.

Vi överväger för närvarande att utfärda föreskrifter som i behörighets-hänseende jämställer finsk folkskollä-rarexamen med en svensk examen, gi-vetvis under förutsättning att läraren har erforderliga kunskaper i svenska.

Om man kan komma fram till en så-dan föreskrift, då löser sig alla andra problem automatiskt, och jag förstår att det är i den riktningen som fröken Ranmark siktar. Vi överväger just den frågan, men underlaget är inte riktigt klart ännu. Men vi arbetar väl i samma riktning.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogos och bordlades ånyo be-villningsutskottets betänkande nr 40, tredje lagutskottets utlåtande nr 45 och jordbruksutskottets utlåtande nr 24.

Ang. anslag till klass- och ämneslärar-utbildning m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlå-tande nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m. för budgetåret 1968/69 jämte motioner.

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 beräknat medel till Lärarhögskolorna m. m., hade Kungl. Maj:t i propositio-nen nr 65, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbild-ningsärenden för den 1 mars 1968, före-slagit riksdagen att

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att vid lärarhögskolorna inrätta tio tjänster som rektor i Up 27,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att inrätta två professurer i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats,

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om antalet intagningsplatser vid lärar-högskolorna och folkskoleseminarierna,

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om ändring av bestämmelserna om statsbidrag till driftkostnader för det allmänna skolväsendet och för gymna-siala skolor,

e) bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlig-het med vad i statsrådsprotokollet för-ordats godkänna avtal med Kalmar stad och Växjö stad såvitt gällde markbyte,

f) bemyndiga Kungl. Maj:t att, i hu-vudsaklig överensstämmelse med i stats-rådsprotokollet angivna grunder och riktlinjer, meddela de bestämmelser och andra föreskrifter, fatta de beslut samt i övrigt vidtaga de åtgärder, som ford-rades för vad i statsrådsprotokollet för-ordats,

g) till Lärarhögskolorna: Avlöningar för budgetåret 1968/69 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 112 000 000 kronor,

h) till Lärarhögskolorna: Omkostna-der för budgetåret 1968/69 under åttön-de huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 6 420 000 kronor,

i) till Lärarhögskolorna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1968/69 un-der åttonde huvudtiteln anvisa ett reser-vationsanslag av 6 915 000 kronor,

j) till Folkskoleseminarierna: Avlö-ningar för budgetåret 1968/69 under åt-tonde huvudtiteln anvisa ett förslagsan-slag av 7 780 000 kronor,

k) till Folkskoleseminarierna: Om-kostnader för budgetåret 1968/69 under

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 842 000 kronor,

1) till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1968/69 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 380 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 832, av herr *Lidgard*, och II: 1077, av herr *Nordstrandh*,

dels de likalydande motionerna I: 833, av herr *Lidgard* och fröken *Stenberg*, samt II: 1076, av herr *Nordstrandh*,

dels de likalydande motionerna I: 834, av fröken *Stenberg m. fl.*, och II 1079, av herr *Nordstrandh m. fl.*,

dels de likalydande motionerna I: 835, av fröken *Stenberg* och herr *Lidgard*, samt II: 1075, av herr *Nordstrandh*,

dels de likalydande motionerna I: 836, av herrar *Wallmark* och *Strandberg*, samt II: 1078, av herr *Nordstrandh* och fru *Sundberg*,

dels de likalydande motionerna I: 837, av herrar *Österdahl* och *Erik Filip Petersson*, samt II: 1074, av fru *Nettelbrandt* och herr *Hamrin* i Kalmar,

dels dels motionen II: 1080, av fru *Ryding m. fl.*

I motionerna I: 833 och II: 1076 hade anhängarna, att riksdagen måtte dels avvisa Kungl. Maj:ts förslag om ny tjänstetyp vid lärarhögskolorna, dels anvisa ett förslagsanslag av sådan storleksordning till avlöningar vid lärarhögskolorna, att undervisningen kunde bedrivas med lektorskompetent personal.

I motionerna I: 834 och II: 1079 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att lärarhögskolan i Umeå skulle givas tillstånd att bedriva försöksundervisning för speciallärare på utbildningslinje 1 för läsåret 1969/70 samt i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag rörande fullständig lärarutbildning för speciallärare på samtliga tre utbildningslinjer vid lärarhögskolan i Umeå.

I motionerna I: 835 och II: 1075 hade yrkats, att riksdagen skulle utfala, att Kungl. Maj:t snarast borde framlägga förslag om inrättande av Up-tjänster som övningslärare för tjänstgöring även på grundskolans låg- och mellanstadier vid skolenheter för lärarhögskolas försöks- och demonstrationsverksamhet.

I motionerna I: 836 och II: 1078 hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa, att Kungl. Maj:t måtte meddela bestämmelser om fyllnadsprövning i enlighet med vad i motionerna anförts före inträdet vid lärarhögskola i matematik, fysik och kemi för sådana elever, som ej uppfyllde kraven i dessa ämnen motsvarande minst fackskolans sociala linjes naturvetenskapliga gren.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1. att riksdagen måtte

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att vid lärarhögskolorna inrätta tio tjänster som rektor i Up 27,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att inrätta två professurer i enlighet med vad i statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 1 mars 1968 förordats,

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om antalet intagningsplatser vid lärarhögskolorna och folkskoleseminarierna,

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om ändring av bestämmelserna om statsbidrag till driftkostnader för det allmänna skolväsendet och för gymnasiala skolor,

e) bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats godkänna avtal med Kalmar stad och Växjö stad såvitt gällde markbyte,

2. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 833 och II: 1076, nämnda motioner i vad de avsåge införande av en ny tjänstetyp vid lärarhögskolorna, måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med i statsrådsprotokollet angivna grunder och

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

riktlinjer, meddela de bestämmelser och andra föreskrifter, fatta de beslut samt i övrigt vidtaga de åtgärder, som fordrades för vad i statsrådsprotokollet förordats,

3. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 833 och II: 1076, i vad de avsåge medelsanvisningen, till Lärarhögskolorna: Avlöningar för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 112 000 000 kronor,

4. att riksdagen måtte för budgetåret 1968/69 på driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa

a) till Lärarhögskolorna: Omkostnader ett förslagsanslag av 6 420 000 kronor,

b) till Lärarhögskolorna: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 6 915 000 kronor,

c) till Folkskoleseminarierna: Avlöningar ett förslagsanslag av 7 780 000 kronor,

d) till Folkskoleseminarierna: Omkostnader ett förslagsanslag av 842 000 kronor,

e) till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 380 000 kronor,

5. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 832 och II: 1077 om underlag för bedömning av vilket antal ämneslärarkandidater som borde tagas in på lärarhögskolorna läsåret 1969/70,

6. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 834 och II: 1079 om utbildning av speciallärare vid lärarhögskolan i Umeå,

7. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 835 och II: 1075 om förslag om inrättande av s. k. Up-tjänster,

8. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 837 och II: 1074 i vad de avsåge inrättande av 72 Up-tjänster,

9. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 837 och II: 1074 i vad de avsåge ökad medelsanvisning till den praktiska lärarutbildningen,

10. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 836 och II: 1078 om fyllnadsprövning före inträdet vid lärarhögskola,

11. att riksdagen måtte avslå motionen II: 1080 om utbildning av oexaminerade lärare.

Reservationer hade avgivits

1) beträffande frågan om inrättande av s. k. Up-tjänster för övningslärare på låg- och mellanstadier, av herrar *Virgin* (h), *Axel Andersson* (fp), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Thorsten Larsson* (cp), *Wirtén* (fp), *Johan Olsson* (cp), *Nihlfors* (fp), *Mattsson* (cp), *Turesson* (h), *Tobé* (fp), *Westberg* (fp), *Sjönell* (cp) och *Nordstrandh* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 7 hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 835 och II: 1075 hos Kungl. Maj:t hemställa, att förslag snarast måtte föreläggas riksdagen om inrättande av Up-tjänster för övningslärare på låg- och mellanstadiet vid skolenheter för lärarhögskolas försöks- och demonstrationsverksamhet;

2) beträffande frågan om fyllnadsprövning eller alternativt kompletteringskurs i matematik, fysik och kemi för lärarkandidater på klasslärlinje, av herrar *Virgin* (h), *Kaijser* (h), *Wallmark* (h), *Turesson* (h) och *Nordstrandh* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 10 hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 836 och II: 1078 hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte meddela bestämmelser om fyllnadsprövning enligt vad reservanterna förordat; samt

3) beträffande införande av en ny tjänstetyp vid lärarhögskolorna, av herr *Nordstrandh* (h), som dock ej antytt sin mening.

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Proposition nr 65 angående anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m. för budgetåret 1968/69 är en följdproposition till 1967 års principbeslut om hur lärarutbildningen skall utformas fr. o. m. den 1 juli 1968. Det är därför naturligt att de väsentliga principfrågorna i stort kommer att lämnas utanför dagens debatt. Jag avser att enbart beröra den fråga som behandlas i reservation nr 1 av herr Virgin m. fl., nämligen det överraskande avhopp som föredragande statsråd gör från det sakligt starkt motiverade förslaget från skolöverstyrelsen om inrättande av Up-tjänster i övningsämnena för låg- och mellanstadiet vid försöks- och demonstrationsskolorna.

Skolöverstyrelsen har ju haft Kungl. Maj:ts uppdrag att vidtaga erforderliga förberedande åtgärder i anslutning till förra årets principbeslut. Enligt riksdagens beslut skall till varje lärarhögskolas förfogande ställas en försöks- och demonstrationsskola. Där skall, som benämningen anger, försök och demonstrationer ske men också bedrivs viss praktisk lärarutbildning i form av övningsundervisning och auskultationer.

För att leda denna verksamhet föreslås att ett relativt stort antal kvalificerade lärare skall erhålla kommunala tjänster med en förordnandeperiod på i regel sex år, benämnda Up-tjänster.

Skolöverstyrelsen fann vid sin prövning av den här frågan, att utöver Up-tjänster för klasslärare på låg- och mellanstadiet var det för en kvalitativt god klasslärarutbildning nödvändigt att också inrätta Up-tjänster avsedda för övningslärare i ämnena teckning, musik och gymnastik. Föredragande statsråd har frångått det av skolöverstyrelsens experter framlagda förslaget och helt frankt strukit Up-tjänsterna i dessa ur pedagogisk synpunkt svårhanterliga övningsämnena.

För ett så djärvt grepp letar man med intresse efter en motivering. Den finns också i propositionen och lyder: »över-

styrelsens förslag om Up-tjänster för övningslärare för tjänstgöring på grundskolans låg- och mellanstadium är jag däremot inte nu beredd att tillstyrka. I överensstämmelse med vad som förut-sattes vid de överläggningar med personalorganisationerna, som föregick 1967 års proposition om reformerad lärarutbildning, beräknar jag medel för tjänster som övningslärare för tjänstgöring på grundskolans högstadium och på det gymnasiala stadiet.»

Indirekt måste således motiveringen vara att Up-tjänsterna för övningslärarna på låg- och mellanstadiet inte förut-sattes vid överläggningen med personalorganisationerna hösten 1966. Fackorganisationerna har för övrigt tillkännagivit en motsatt uppfattning och menat att de ifrågavarande Up-tjänsterna in-nefattades i uppgörelsen. Därom har jag personligen ingen bestämd mening. Någon pedagogisk motivering till att dessa tjänster inte behövs saknas helt, och det tycker jag är anmärkningsvärt.

En intressant kommentar kan ytterligare göras till föredragandens motivering, och det är en observans för det lilla ordet »nu» i meningen: »Överstyrelsens förslag om Up-tjänster för övningslärare för tjänstgöring på grundskolans låg- och mellanstadium är jag däremot inte nu beredd att tillstyrka.»

Skall det tolkas så, att statsrådet kommer att ompröva sin inställning i vetenskap om att skolöverstyrelsens förslag är väl underbyggt? Om så är fallet kommer följdfrågan: När skall omprövningen ske? Blir det under läsåret 1969—70?

Utskottsmajoriteten har följt propositionen och avslagit de motioner som innehållit ändringsyrkanden på denna punkt. Utskottet motiverar sitt avslag med att försöks- och demonstrationsskolorna måste ha en normal uppbyggnad om deras försöksverksamhet skall kunna ge resultat av relevans för hela vårt skolväsende. Detta talar klart emot att man inrättar Up-tjänster för övningslärare på låg- och mellanstadiet.

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

Efter att ha läst det frågar man sig om utskottet anser, att lärarkandidaterna vid de nuvarande seminarierna fått en felaktig utbildning, när de vid övningsskolorna haft förmånen att följa undervisningen och blivit handledda av övningslärare i ämnena teckning, musik och gymnastik?

Jag tror inte det och kan av egen erfarenhet vittna om, att just de råd och tips jag fick av specialisterna vid deras undervisning i övningsämnena hade jag oerhörd nytta av när jag senare som klasslärare fick ta ansvaret för undervisningen i övningsämnena. Ingen som har någon erfarenhet av klasslärarundervisning tror jag kan bestrida de svårigheter en klasslärare möter när han omväxlande skall visa upp musikalitet och sångarglädje på musiklektionerna, spänst och smidighet på gymnastiklektionerna samt fantasi och konstnärlig skaparförmåga på tekningslektionerna. De flesta klasslärare klarar någon del av dessa önskemål, men ytterst få har glädjen att vara utrustade med samtliga nämnda begåvningar. Då måste klassläraren kompensera sina eventuella brister med olika pedagogiska grepp eller — om man så vill — pedagogiska knep. Dem lär man sig otvivelaktigt bäst av specialisterna i de olika övningsämnena.

Jag är därför övertygad om att Uptjänster i övningsämnena är lika nödvändiga på låg- och mellanstadiet vid försöks- och demonstrationsskolorna som nu föreslås på högstadiet och det gymnasiala stadiet.

Herr talman! Med hänvisning till det anförda yrkar jag bifall till reservation nr 1 av herr Virgin m. fl., och jag gör det med ett lånat tillägg från en av de många facktidsskrifter som diskuterat denna fråga. Slutorden i en av kommentarerna lyder: »Sällan synes oss bättre motiv för avvikelse från innehållet i en framlagd proposition förefinnas.»

Herr WALLMARK (h):

Herr talman! Jag skall i huvudsak ägna mig åt några reflexioner omkring reservation nr 2 som avser lärarnas kompetens.

Som bekant fattade riksdagen föregående år — mot lärarutbildningssakkunnigas förslag — beslut om att fackskolan skulle vara grunden för klasslärarutbildningen i stället för gymnasiet. Nu har i den här aktuella propositionen denna fråga tagits upp med hänsyn till vilken typ av utbildning inom fackskolan det skall röra sig om. Kompetensutredningen har ju föreslagit, att den naturvetenskapliga grenen på den sociala linjen skall vara huvudlinje härvidlag. Men man har inte velat avvisa elever som går på den språkliga linjen från att utbilda sig till lärare. Då uppkommer frågan hur man skall förfara i de naturvetenskapliga ämnena. De som går den språkliga linjen har som bekant icke en enda timmes undervisning i matematik, fysik eller kemi.

Lärarutbildningsutredningen, som skulle försöka sätta kött på benen på undervisningsplanerna inom lärarhögskolorna, ansåg för sin del, att det var nödvändigt att vederbörande hade den fullständiga utbildningen på naturvetenskapliga grenen om de skulle ha någon chans att följa med i utbildningen på lärarhögskolan och uppnå en sådan kunskapsnivå som krävs för att undervisa på ett riktigt sätt.

Kompetensutredningen gick inte med på detta. Majoriteten föreslog allenast en årskurs i de ifrågavarande ämnena. För de elever som gått den sociala linjens språkliga gren och alltså inte läst matematik, fysik och kemi skulle en kurs på förslagsvis fem veckor anordnas. Det senare förslaget kan man väl säga att utskottet för sin del har avstyrkt, och i så måtto tycker jag att utskottsskrivningen här är ganska stark, då den understryker betydelsen av att vederbörande »har en tillräcklig grund att bygga på inte minst i de här ämnena».

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

Vi har emellertid ändå fogat en reservation till utlåtandet, eftersom kraven i motionen ligger högre än vad propositionen har föreslagit. Motionen och reservationen föreslår, att vederbörande skall ha minst matematikkunskaper enligt första årskursen samt kemi- och fysikkunskaper enligt båda årskurserna i den naturvetenskapliga grenen.

Det är omkring detta spörsmål som jag skulle vilja göra några reflexioner. Vi ser med bekymmer på ungdomens tvekan att vilja gå på de naturvetenskapliga och tekniska linjerna. Vi kan redan nu på universiteten konstatera att det står tomma platser i en rad ämnen. Gymnasiernas motsvarande linjer har kunnat besättas endast genom tvångsdirigering av ungdomarna. Frågan huruvida det skall vara nödvändigt för skolöverstyrelsen att jämväl tvångsdirigera dem i andra klasser är högaktuell.

Vad beror nu detta på? De internationella strävandena över huvud taget i de ledande industriländerna går ut på en kraftig förstärkning av de tekniska och naturvetenskapliga ämnena. Det torde inte vara svårt att förstå varför. Det är väl heller ingen tvekan om att här i Sverige myndigheternas önskan är i linje med övriga industriländers.

Varför har vi då misslyckats på detta område? Vad skall vi göra för att försöka vrida denna utveckling rätt?

Jag tror att grundläggande för ungdomarnas intressen är det sätt, på vilket de blir undervisade kanske redan på mellanstadiet och högstadiet i grundskolan. För detta krävs självklart utomordentligt duktiga lärare, lärare som både är kunniga i ämnet och skickliga pedagoger. Vi har under denna period haft bekymmer med att få kvalificerade lärare till just dessa ämnen, men jag tror att en icke ringa del av denna överströmning sammanhänger med de förändrade krav som vi haft inom de samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnena, där man i en växande omfattning har gått ifrån kraven på exakta kunskaper till mera beskrivande dis-

kussioner. De har av ungdomarna uppfattats som lättare och bekvämare, och det torde för den som har gjort ett antal intervjuer med ungdomar inom skolväsendet vara klart, att de tycker att matematik, fysik och kemi är ganska besvärliga ämnen — det är lättare att gå över till de andra. Fortfarande ställer man nämligen vissa bestämda kunskapskrav i dessa tre ämnen, och jag tror att det är svårt att komma förbi dem. Det är också nödvändigt att försöka finna nya undervisningsformer, så att de uppfattas som intressanta och så att ungdomarna i större omfattning vill ägna sig åt dem. Det tror jag är en viktig fråga.

Men för att över huvud taget klara detta är det nödvändigt att vi har synnerligen skickliga och kunniga lärare. De krav som vi nu skall ta ställning till — som Kungl. Maj:t i realiteten har tagit ställning till och som riksdagen här skall konfirmera — är i jämförelse med lärarutbildningssakkunnigas förslag en sänkning i första hand från gymnasium till fackskola och nu i andra hand från fackskola till bara ett år i fackskola.

Det är en djupt beklaglig utveckling, och praktiskt taget samtliga företrädare för lärarhögskolorna inom detta område har protesterat mot den. De säger att det är inte tillbörligt att förfara på detta sätt. Därjämte torde det vara betydande svårigheter för dem som skall bli lärare och alltså har gått den språkliga linjen att få en fair chans att konkurrera med sina kamrater. De kommer i en mycket besvärlig situation.

Av den anledningen, herr talman, har vi i reservation 2 sagt att de som har gått den språkliga linjen på olika sätt skall skaffa sig denna kunskap. Detta kan ske förslagsvis genom en utbildning på en termin. Jag yrkar alltså bifall till den reservationen.

Sedan vill jag bara göra en liten kommentar till en skrivning som utskottet har gjort och som inte är berörd i propositionen och på vilken det inte heller finns någon motion. Det gäller det gam-

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

la gymnasiet, alltså den sista gruppen som går ut i år. Genom vad vi kanske får kalla ett olycksfall i arbetet från skolöverstyrelsens sida har de ungdomar, som gått allmänna linjens språkliga gren och som har något för små kunskaper i biologi och kemi, blivit avvisade med meddelande om att de måste komplettera sina kunskaper på något sätt. Den skrivning som utskottet här självständigt har tagit upp skall alltså tolkas så, att dessa ungdomar bör tas in på sina betyg och genom en bredvidläsning under första terminen i lärarhögskolan få komplettera dessa kunskaper.

Jag vill betona angelägenheten av att man omgående meddelar denna korrigering till ungdomarna runt om i landet, så att de som är intresserade verkligen kan få komma med som sökande.

Det är glädjande att utskottet har tagit upp denna fråga och velat rätta till ett misstag som i och för sig kan vara förstäligt, men likväl är beklagligt.

Herr talman! Med detta vill jag alltså yrka bifall till reservation 2. Beträffande reservation 1 och våra synpunkter på denna kommer herr Lidgard senare att utveckla dem.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarrens förhandlingar.

Herr statsrådet **PALME:**

Herr talman! Eftersom föredragande statsrådet på grund av resa är förhindrad närvara här i dag tar jag till orda i denna fråga.

Det rör sig här om ganska tekniska ting. Till herr Wallmark vill jag säga, att det väsentligen är en fråga om övergångsanordningar, som utskottsmajoriteten har ställt sig bakom. Fackskolan är inte en gång för alla given. Läroplanen kommer att revideras bl. a. med hänsyn till att förstärka dessa ämnen.

När det gäller den andra frågan, som

herr Wirtén tog upp, går reformeringen av lärarutbildningen tillbaka till 1960 års lärarutbildningssakkunnigas förslag, som ledde till den proposition som riksdagen i fjol tog ställning till.

En betydelsefull nyhet i lärarutbildningssakkunnigas förslag var inrättandet av särskilda skolenheter, knutna till lärarhögskolorna, för försöksverksamhet och utvecklingsarbete. Jag vill särskilt understryka att dessa skolor, som nu betecknas »skolenheter för försöks- och demonstrationsverksamhet», får väsentligt vidgade och i betydande grad andra uppgifter än de nuvarande s. k. övningsskolorna. Deras uppgift är alltså inte i första hand att medverka i den praktiska delen av lärarutbildningen. Denna måste i stället i betydande utsträckning ske vid andra skolenheter. Lärarkandidaternas praktiktermin måste t. o. m. helt och hållet försiggå utanför skolenheten för försöks- och demonstrationsverksamhet. Herr Wirtén talade här hela tiden som om det gällde i huvudsak handledning.

Skolorna för försöks- och demonstrationsverksamhet skall, hoppas vi, fylla en stor uppgift vid utvecklingen av vårt skolväsende, pedagogiskt och metodiskt i vidaste bemärkelse. Det innebär att vid dessa skolor skall kunna prövas inte bara undervisningsmetodiska nyheter, utan också uppslag inom sådana områden som gäller elevvård och elevdemokrati och som syftar till att nå bra arbetsförhållanden i skolan. För den skull är det självfallet angeläget att skolorna har en läraruppsättning, som är inriktad på nyorientering och nyskapande och som har intresse och förmåga att engagera sig i utvecklingsarbete. Å andra sidan är det också viktigt, att skolenheterna så långt det är möjligt är uppbyggda efter den normala modell som gäller för vårt skolväsende. Det verkar som om herr Wirtén tyckte att det var något konstigt. Just för att de är försöks- och demonstrationsskolor bör de vara någorlunda lika normala skolor.

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

Detta var utgångspunkten när man redan vid förberedelsearbetet för förra årets lärarutbildningsproposition bestämde, att skolenheterna för försöks- och demonstrationsverksamhet i varje fall tills vidare skulle ha den personaluppsättning som är normal inom skolväsendet i övrigt.

Detta innebar bl. a. att man bestämde sig för att s. k. Up-tjänster även för övningslärare skulle finnas på det gymnasiala stadiet och vid skolenheter med grundskolans högstadium, även om lärarutbildningen för övningslärare än så länge inte är förlagd till lärarhögskolor.

Herr Wirtén talade om det »avhopp» som departementet skulle ha gjort från skolöverstyrelsens förslag beträffande tjänsterna på låg- och mellanstadiet. Han nämnde dock inte motsvarande avhopp som departementet gjort när det gäller gymnasiet och grundskolans högstadium, där skolöverstyrelsen icke hade föreslagit sådana Up-tjänster, som vi dock skall införa till ett antal av 48.

I låg- och mellanstadiet finns däremot normalt inte särskilda tjänster för övningslärare. Vi har därför tills vidare inte heller förutsatt att sådana skall inrättas på låg- och mellanstadiets del för försöks- och demonstrationsverksamhet. Men jag vill fördenskull inte göra detta till någon stor fråga. Självfallet kan erfarenheterna, när verksamheten kommit i gång, leda till att dessa ställningstaganden behöver omprövas. Det frångår också av föredragandens formulering i den nu aktuella lärarutbildningspropositionen, att det hittills gjorda ställningstagandet avser endast läsåret 1968/69, d. v. s. det första år den nya organisationen skall tillämpas.

Herr Wirtén frågade: Vad betyder ordet »nu»? När upphör »nu»?

Jo, »nu» upphör den dag man har fått erfarenheter av någonting annat att grunda sig på, som leder till en annan uppfattning.

Jag vill tillägga att redan inom den organisationsmodell som vi nu har utgått ifrån kommer lärarkandidaterna på

klasslärarstadiet att få goda möjligheter att komma i kontakt, inte bara med klasslärarens undervisning i övningsämnen, utan också med fackutbildade övningslärare, dels genom de metodiklektorer i dessa ämnen, som ju skall ha en del av sin tjänstgöring förlagd såsom skoltjänstgöring i skolenheter för försöks- och demonstrationsverksamhet, dels genom att vid dessa skolor otvivelaktigt liksom i skolväsendet i övrigt övningslärare kommer att ta hand om en del av undervisningen i övningsämnen samt dels slutligen givetvis vid lärarkandidaternas praktiktjänstgöring ute i skolväsendet i övrigt.

Till sist vill jag säga, att det ibland har framhållits, att sådana här tjänster skulle vara nödvändiga för att de människor som nu arbetar vid seminarierna inte skulle mista några förmåner eller möjligheter. Jag vill då betona, att regeringen genom ett tidigare beslut under året har vidtagit åtgärder, som innebär att personal som arbetar i den hittillsvarande lärarutbildningsorganisationen inte behöver inför nästa läsår lämna denna organisation. I varje fall under en övergångstid skall de kvarstå i sina gamla tjänster. Därför finns det ju inte någon anledning att med hänsyn till de övergångssvårigheter, som naturligtvis alltid kan vara besvärliga i andra fall, inrätta de här nu diskuterade Up-tjänsterna.

Med detta har jag velat redovisa att den uppläggning som givits åt lärarutbildningspropositionen i fjol och i år stämmer. Man får dock pröva sig fram och se vilka erfarenheterna blir och om det framöver kommer att bli anledning till ändringar.

Herr WALLMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Palme avfärdade den fråga som jag tog upp med att säga, att det bara gällde övergångsarrangordningar och att vi så småningom kommer att revidera kursplanerna för fackskolan.

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

För det första har han därmed erkänt, att det är fel såsom det nu är. För det andra får man konstatera att det kommer att ta åtskilliga år, innan någon ändring av dessa kursplaner har skett.

Statsrådet sade samtidigt att han endast vikarierade för statsrådet Moberg. Därmed avsåg väl förmodligen statsrådet Palme att ge till känna, att han inte är hemma i dessa frågor och inte kan gå in i en debatt. Jag tog emellertid upp frågan ur en något större synvinkel, som ju måste engagera utbildningsministern i hög grad, nämligen denna tendens hos ungdomarna att inte vilja ägna sig åt de tekniska och naturvetenskapliga ämnena samt frågan vad bakgrunden till detta kan vara.

Jag pekade själv på två möjliga förklaringar härtill. Den ena var att ungdomarna i första hand ägnar sig åt samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen på grund av att de uppfattar dessa ämnen såsom lättare. Den andra var att vi just på dessa områden i regel har haft litet sämre utbildade lärare, kanske man får lov att säga, än vad vi har haft på de övriga områdena. Vi har varit tvungna att arbeta med synnerligen många vikarier osv. Det kan innebära, dels att lärarna inte har pedagogisk utbildning, dels också att de har alltför bristfälliga kunskaper i facket som sådant.

Min fråga till statsrådet var: Har statsrådet observerat detta förhållande och vilka åtgärder vill han vidtaga? Är det en lämplig åtgärd att ytterligare sänka kunskapskraven på de lärare som skall tas in? Är det en utveckling i den rätta riktningen för att rätta till de missförhållanden som har uppstått?

Jag vill nu komplettera med en helt annan fråga. Statsrådet Palme gjorde här ett uppmärksammat inlägg i den s. k. kompletteringsdiskussionen. Statsrådet menade att en studerande skall ha möjlighet att komplettera — han skall inte vara definitivt stängd.

De spelregler som gäller för tillträde

till klasslärarutbildning ger möjlighet till komplettering, men komplettering på ett sätt som är det sämsta tänkbara, nämligen att ungdomarna endast har chans att *sänka* sitt betyg men aldrig att *höja* det. Detta kan innebära att den som har låt oss säga ett genomsnittsbetyg på 4,1 och vill läsa in ytterligare ett ämne måste ta en 5:a i det ämnet för att inte få genomsnittsbetyget sänkt, men han har ingen möjlighet att tillgodoräkna sig mer än 4,1 i alla fall.

Var det detta statsrådet Palme avsåg när han ville hoppa in i debatten rörande kompletteringsfrågorna, så tycker jag att det var ett misslyckat sätt att agera.

Herr WIRTÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Palme säger att försöks- och demonstrationsskolorna i jämförelse med de gamla övningsskolorna skall vara ganska annorlunda, en institution med nya och vidgade uppgifter. Jag godtar det; det finns mycket i propositionen som ger belägg för att det införs många nyheter, och statsrådet själv räknade upp en del sådana.

Men detta förändrar inte vårt krav i den reservation som jag här har pläderat för, eftersom det inte är tänkbart att de skolenheter, dit lärarkandidaterna hänvisas för huvuddelen av sin praktiska utbildning, skulle vara utrustade med specialister i övningsämnena. Om lärarkandidaterna skall få möjlighet att följa undervisningen och att få demonstrerade mönsterlektioner i de svårhanterliga ämnena teckning, musik och gymnastik, måste det ske just i försöks- och demonstrationsskolorna. Detta tycker jag närmast stärker reservanternas ställning.

Att få uppleva den skolsituation som är den normala — statsrådet menade att det var angeläget att den försiggick just vid försöks- och demonstrationsskolorna — är just vad lärarkandidaterna i huvudsak får göra inom de andra skolenheterna där det är traditionell klasslärarundervisning.

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

Jag skulle gärna vilja ställa en följdfråga. Om man nu skall införa 24 undervisningstimmar för lärarna vid försöks- och demonstrationsskolorna, betyder det väl ändå att lärarna där måste lämna ifrån sig åtskilliga timmar, och då får man väl förmoda att de just väljer bort de ämnen som de finner vara svårast ur deras egen synpunkt — eller också att de tar tilläggstimmar, en möjlighet som även står till buds. Då är det väl troligt att det kommer in specialister som får undervisa i bl. a. dessa ämnen.

Till sist skulle jag vilja tacka för de kommentarer som gjordes beträffande det lilla ordet »nu». Statsrådet menar att det förslag, som här läggs fram, skall gälla till dess erfarenheterna blir sådana att det kan vara skäl att ompröva frågan. Det tolkar jag så att behovet av Up-lärare i övningsämnena på låg- och mellanstadiet mycket snart kommer att bli så stort, att vi redan läsåret 1969/70 får sådana lärare.

Herr statsrådet **PALME:**

Herr talman! Herr Wirtén kan inte gärna *tolka* det så, men han kan ju *förmoda* och *hoppas* att det blir så. Det är på samma sätt med resonemanget om att lärarna skulle välja bort vissa ämnen — de svårare ämnena — från de 24 timmarnas undervisningsskyldighet, vilket skulle ha till följd att man fick övningslärare i större utsträckning vid dessa skolor och därmed underlag för Up-tjänster. Det var så resonemanget gick. Men den saken vet vi ingenting om i dag, utan detta är en förmodan hur utvecklingen kommer att se ut, och det får vi väl se.

När det sedan gäller specialisterna på ämneslärarsidan, vid försöks- och demonstrationsskolorna, vad tanken att man skall använda tekniska hjälpmedel, och det är inte minst metodiklektorerna som har en central ställning vid de skolorna. Detta ändrar väl därför inte i sak *den speciella frågan*.

Så kommer jag till herr Wallmarks inlägg. Skälet till att jag körde fram herr Moberg var inte alls någon rädsla för att möta herr Wallmark i en debatt — orsaken var den rent formella att herr Moberg har undertecknat propositionen, och eftersom han är bortrest har det fallit på min ringhet att försvara propositionen. Det var inte på skälvan-de knän inför herr Wallmark som jag gjorde det!

Vi har inte erkänt att det är sämre i och med att vi sagt att fackskolans läroplaner kommer att revideras. Kompletteringskurser etc. blir väl alltid av övergångskaraktär, man får så småningom en stabilare bas. Men vi anser inte att detta skulle vara undermåligt, utan det stämmer i huvudsak med vad kompetenskungörelsen anser lämpligt; och nu får skolöverstyrelsen komma med förslag om hur det i detalj skall ordnas.

Så tog herr Wallmark upp en fråga vid sidan om, då han sade att jag skulle ha gjort något slags »inbrott» när det gäller kompletteringsfrågan och förklarat att detta vore någonting värdefullt för ungdomen. Mitt s. k. »inbrott» bestod i att jag svarade på en fråga och därvid bara exakt konstaterade vad bestämelseerna på området innebär, nämligen att det finns vissa möjligheter att komplettera sådana ämnen som man inte har med i sitt slutbetyg. Detta var bara ett konstaterande — jag framställde kompletteringar som någonting i och för sig önskvärt.

Slutligen tog herr Wallmark upp frågan om de naturvetenskapliga och tekniska ämnenas attraktionskraft på eleverna. Nu tror jag inte att det stora och avgörande för ungdomsströmmen är den fråga som skiljer högerreservanterna och övriga partier, alltså de extra fyllnadsprovningarna — detta är i all rimlighets namn en detalj. Men naturligtvis är frågan om attraktionskraften viktig. Det finns en tendens hos ungdomen att välja samhällsvetenskapliga och humanistiska linjer framför de rent na-

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

turvetenskapliga. Och den tendensen är inte på något sätt begränsad till Sverige — man har precis samma fenomen i Frankrike, England, Tyskland och USA.

I och för sig är det ett mycket intressant fenomen som föranlett många spekulationer. Beror det på att naturvetenskapliga och tekniska ämnen ter sig för svåra? Kan det vara så — ganska osannolikt — att bara en viss andel av varje årskull har intressen åt det hållet, varför expansionen inte är riktigt lika snabb där? Eller kan orsaken vara att naturvetenskapen och tekniken kommit litet grand i vanrykte på grund av vad den har ställt till med i världen? Att alltså ungdomarna hellre söker sig till ämnen som är mindre direkt materiellt inriktade, mera ger tillfälle till funderingar om hur samhället skall vara organiserat än hur tekniken skall drivas framåt?

Teorierna är många, men det rör sig som sagt om ett verkligt internationellt problem. I direktiven till utredningen om den eftergymnasiala utbildningen, tillsatt för två veckor sedan, är detta problem markerat — utredningen skall dels analysera problemet, dels överväga möjligheterna att minska snedvridningen och förbättra balansen i utbildningssystemet.

Herr WALLMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! Till det sista vill jag säga, att jag visserligen inte läst dessa direktiv men att jag kände till att utredningen skulle ta upp dessa frågor. Jag menar emellertid att det är ett på tok för sent stadium. Hela detta problem måste ju diskuteras för den skolnivå som statsrådet Palme själv har ansvaret för, nämligen grundskolan. Det måste vara inom grundskolan som man grundlägger intressena åt de olika hållen. När ungdomarna kommer till det gymnasiala stadiet eller går vidare till universitet, högskolor och andra utbildningsanstalter är det för sent. Diskussionen här i dag rör sig uteslutande om grundsko-

lans nivå, nämligen om klasslärarna som skall tjänstgöra på låg- och mellanstadiet. Det är därför vi har velat föra fram denna reservation, och det är därför jag har velat göra dessa reflexioner kring detta problem. Jag tror att det är ett djupt och allvarligt problem.

Statsrådet nämnde USA, men vi är väl medvetna om att man där har gjort en utomordentligt stor satsning just inom detta område, liksom Sovjet har gjort. När vi var nere i Östtyskland kunde vi konstatera vilken fantastisk satsning man där gör. Där kan man emellertid dirigera ungdomarna på ett annat sätt än vi vill. Jag ser utvecklingen här i landet som djupt oroande. Varken statsrådet Palme eller jag är intresserade av att tvångsmässigt dirigera ungdomarna och säga: »Nu skall ni läsa teknik även om ni inte vill det!» Vi måste starta på ett tidigt stadium.

Högerreservationen är en detalj, men en viktig detalj, ty de specialister som har utarbetat läroplanerna för lärarhögskolorna har sagt, att de inte kan klara undervisningen med den grundnivå som nu skall beslutas i riksdagen.

Så bara ett ord om kompletteringshistorien. Det var väl så, statsrådet Palme, att statsrådets inbrott i den debatten gällde frågan huruvida man skulle kunna höja sin betygsnivå genom att komplettera ett ämne — om inte mitt minne helt sviker mig. Vad är konsekvensen av det uttalandet? Är det den kompetenskungörelse som nu har kommit i fråga om tillträde till klasslärarutbildningen, alltså till hela det högre undervisningssystemet? Det har ju utfärdats bestämmelser i båda fallen. Och de sammanfaller inte med de tankar som statsrådet hade fört fram, inte heller med det förslag som kompetensutredningen har framlagt. Det är ett förslag som helt fabricerats på departementet och som, såvitt jag kan förstå, av alla sakkunniga bedömts som det sämsta tänkbara förslag som över huvud taget kunnat läggas fram. Det har alla nackdelar och inga fördelar — det

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

vågar jag med bestämdhet hävda. Detta är en enhällig uppfattning i kompetensutredningen, och även medarbetare på utbildningsdepartementet har precis samma uppfattning.

Frågan är: Stämmer det överens med vad statsrådet Palme själv sade en gång i tiden? Det gör det alltså inte! Men resultatet har blivit detta.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Herr Wallmark hetsade upp sig i en fråga som här inte är föremål för diskussion. Jag måste ändå till protokollet få säga, att hans minne svek honom å det mest ohyggliga! För det första gällde mitt s. k. inbrott grundskolan och inte klasslärarutbildningen. För det andra var det icke ett inbrott, utan ett svar på en fråga om vad som faktiskt gäller. Därvid hade jag rätt, nämligen att man på grundskolan i vissa mycket speciella fall kan göra sådan betygskompettering. Det var inga tankar jag utvecklade, det var en ren tolkning av de bestämmelser som gäller.

Jag kan inte finna annat än att de nuvarande bestämmelserna i kompetensutredningen är bra. Dessa bestämmelser lämnar inte några speciella favörer åt dem som kompletterar sin utbildning, och de stimulerar inte till en sådan komplettering med hänsyn till alla de olika orättvisor för eleverna som detta kan medföra.

Herr Wallmark tog upp frågan om den naturvetenskapliga och tekniska utbildningen. Det är klart att han var imponerad av de insatser på detta område som gjorts i Amerika, i Sovjet och i Östeuropa.

Jag kan tala om för honom att när vi träffar företrädare för dessa länder utomlands är de imponerade av den satsning som gjorts på detta område i Sverige. Men det förbjuder mig min blygsamhet, och av helt andra skäl herr Wallmark, att uttala sig om; och det skall jag inte närmare ta upp till debatt. Men det förhåller sig på det sättet, att

det sker en stor satsning på detta område i Sverige.

Det föreligger emellertid vissa problem. Jag skall här beröra de problem som föreligger på det högre undervisningsstadiet. Men observera, herr Wallmark, att det här inte bara gäller universitet och högskolor! Denna eftergymnasiala utredning har varit tvungen att ta upp frågan om de lägre undervisningsstadierna för att få en samstämmighet vid planeringen. Det är nödvändigt att så sker, och det står klart uttryckt i direktiven. Det gäller naturligtvis framför allt mellanskolestadiet eller det gymnasiala stadiet — eller vad vi kallar det för. Då för herr Wallmark det hela nedåt ytterligare en bit, nämligen till grundskolan, och säger att det är där som schäsen skall komma! Det kan finnas skäl för det, men jag skall inte ta upp hela denna fråga till diskussion i dag — vi får gudi nog tillfälle att göra det i samband med översynen av läroplanerna i grundskolan. Men det är kanske fel att tro att man skall kunna mata barnen så mycket med matematik och fysik på ett tidigt skede, att dessa på grund därav kommer att bli framtående naturvetenskapsmän och tekniker. Det är inte säkert att det är en riktig mekanism. Men hela denna problematik får vi sannerligen rika tillfällen, herr Wallmark, att återkomma till när det ärendet där den hör hemma tas upp till behandling.

Herr LIDGARD (h):

Herr talman! Jag skall återgå till de fredliga tongångar som präglade debatten för en stund sedan.

Liksom herr Wirtén kände jag mig rätt fridsam när jag hörde utbildningsministerns kommentarer till det lilla ordet »nu» i fråga om Up-tjänsterna. Det är väl ingen mening med att förstora meningsmotsättningarna på denna punkt. Utbildningsministern säger att erfarenheterna bör avvaktas. Vi som stöder reservanterna menar att det i stort sett redan nu kan göras sådana

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

prognoser, att sådana här tjänster redan nu skulle kunna inrättas. Vi är förresten inte ensamma när det gäller detta förslag utan har skolöverstyrelsen delvis i sällskap.

Jag kan väl i huvudsak ansluta mig till vad herr Wirtén anfört i denna fråga och skall därför inte komma med några ytterligare broderier i ärendet. Men jag skulle vilja tillägga, att det går som en röd tråd i den ämnespolitiska debatten — om jag nu får använda ett sådant uttryck — att övningsämnena och andra ämnen i skolan alltmer skall bli jämställda. Jag har många gånger kunnat konstatera, att det ibland går litet trögt att försöka omsätta dessa teorier i praktiken. Det finns väl kanske ett litet exempel på detta även i detta sammanhang.

I varje fall måste jag säga att man, om man verkligen vill åstadkomma den jämställdhet som vi alla tycker är riktig, nog också bör göra detta på personalplanet. Jag tycker att jag kan säga detta med rätt gott samvete, bl. a. av den anledningen att jag i andra sammanhang har uttalat mig för att vi också på de stadier som det nu är fråga om skulle inrätta dessa tjänster för olika specialister i de ämnen det här gäller.

Sedan finns det, herr talman, en blank reservation av herr Nordstrandh, som handlar om vad man kan kalla vissa lektorstjänsters förvandling till adjunktstjänster. Jag skall inte fördjupa mig i en analys av begreppet lektorskompetens, vilket man har visat vissa tendenser till i utskottets utlåtande. Det är en lång historia som har många intressanta aspekter, inte minst under 1950-talet. Men jag tycker inte att den hör hemma i denna debatt. Det är inte den viktigaste frågan.

Den viktigaste frågan, den som är intressant, är om man kan befara att inrättandet av de nya tjänsterna kan leda till ett resultat, om vilket man skulle kunna säga att det kan bli något sämre än det skulle blivit om man haft vad

jag i motionen tillåtit mig kalla lektorskompetenta lärare. Vad som menas med den saken vet vi allesammans, även om man försökt skoja litet grand med min uppfattning i utskottets utlåtande.

Jag har funderat en del på innebörden av det uttryck som finns i statsutskottets utlåtande, där man säger att de föreslagna nya adjunkterna i kompetenshänseende inte ligger under vissa åberopade lektorsers i lönegrad Uo 21.

Vad kan man måne ha menat med detta? Jag har kommit fram till att skall det fylla någon funktion i detta sammanhang, kan det inte bara vara fråga om ett konstaterande av den formella kompetensen, utan den reella innebörden måste väl vara att det är folk av samma höga kvalitet. Det är adjunkskbehörigt folk av samma höga kvalitet som rekryterar dessa tjänster i Uo 21 i högstadiet metodik.

Om det förhåller sig på detta sätt är väl detta förslag inte så förfärligt farligt. Om folk kallas för adjunkter eller för lektorer är väl en underordnad fråga. Kärnproblemet är: Vad får man för kvalitet på de människor som skall tillträda dessa tjänster? Det vet vi inte särdeles mycket om. I utskottsutlåtandet gör man en jämförelse med lektorstjänsterna i Uo 21, och man säger att de nya adjunkterna i kompetenshänseende skall vara jämställda med dessa. Men man har inte gett oss någon möjlighet att bedöma det reella innehållet i detta uttalande, ty vi har varken i propositionen eller i utskottsutlåtandet fått någon uppfattning om den lönesättning som är tänkt för dessa adjunktstjänster.

Sätter man dem i en lönegrad motsvarande Uo 21, är det som jag sagt kanske inte något att säga om saken, och jag kallar det en underordnad historia. Sätter man dem i den vanliga adjunkt-lönegraden kan man verkligen fråga sig, om det inte blir en reell skillnad i kompetenshänseende mellan dessa befattningshavare, som då skulle sitta i 17:e lönegraden, och de andra lektorerna i 21:a lönegraden.

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

Herr talman! Jag skall inte ställa något yrkande i denna fråga. Det är en sak som får lösas på ett annat plan, men om man skall följa statsutskottets utlåtande, så har man kanske vissa riktlinjer.

Slutligen, herr talman, finns det en motion i denna kammare, nr 834, som handlar om behovet av vissa speciallärare. Man erinrar i statsutskottets utlåtande om att skolöverstyrelsen för landet i dess helhet föreslagit en oförändrad intagning med 120 elever vid envar av lärarhögskolorna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Vidare konstateras i utlåtandet att man inte har tillgång till några närmare prognoser om vare sig ett speciellt Norrlandsproblem eller behovet över huvud taget. Det är med andra ord en tämligen slentrianmässig intagning som man gör med de här 120. Man har gjort så tidigare, och därför gör man så även nu. Jag har inhämtat att skolöverstyrelsen själv tycks ha vissa funderingar på om de här 120 — alltså tre gånger 120 — lärarkandidaterna verkligen svarar mot det behov som finns. Man har haft en undersökning av behovet av speciallärare på gång inom skolöverstyrelsen, men man har fått uppskjuta den på grund av otillräckliga resurser. Det är naturligtvis beklagligt, och man får hoppas att skolöverstyrelsen till ett annat år skaffar sig de resurserna, så att man kan få ett fastare underlag för ett ställningstagande.

Jag är medveten om att det är en mängd andra synpunkter också som man måste inhämta än de som här har influerat genom kontakt med några Norrlandslän. Men där kan man faktiskt få en viss bild av både hur de speciella Norrlandsproblemen ser ut och storleken av det lärartillskott som behövs, om man jämför antalet speciallärare som för närvarande tjänstgör och inte har behörighet med antalet speciallärare som beräknas ytterligare bli erforderliga för organisationen 1968/69. Man kommer då fram till att det för de fyra Norrlandslänen — Västerbottens, Norr-

bottens, Jämtlands och Västernorrlands län — behövs ungefär 200 nya speciallärare läsåret 1968/69. Detta skulle i och för sig ha kunnat motivera att man hade satt i gång en utbildning av det slag som jag har föreslagit i motionen.

Jag skall inte heller på denna punkt ställa något yrkande utan bara uttrycka den förhoppningen, att skolöverstyrelsen när detta problem behandlas till ett kommande år skall ha haft resurser att litet bättre klargöra vilket behov av speciallärare som egentligen existerar.

Häri instämde fröken *Stenberg* (h).

Herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Jag skall inte ta upp detta sista som herr Lidgard sade här. Jag skall bara anknyta till fridsamheten i herr Lidgards inledning och säga att när det gäller alla dessa specialtjänster, så får vi väl utan prestigekänslor på någon sida avvakta de konkreta erfarenheter som utvecklingen kan ge.

Herr **MÅRTENSSON** (s):

Herr talman! Efter den mycket ingående debatt som har förts och den detaljredovisning som statsrådet har gett av den föreliggande propositionen finns det ingen anledning för mig som utskottets talesman att ge mig in på någon redovisning för utskottets uttalande. Det sammanfaller ju med vad statsrådet här har anfört och med propositionen.

Jag vill bara än en gång erinra om att propositionen är en följd av det förslag till reformerad lärarutbildning som 1967 års riksdag antog. Det har ju heller inte förelegat några större meningskiljaktigheter. Vad det har rört sig om är Up-tjänsterna och också behörighetskravet när det gäller matematik, fysik och kemi. Jag skall inte alls gå in på Up-tjänsterna, därför att den frågan har diskuterats tillräckligt här.

Beträffande den andra reservationen, om behörigheten i matematik, fysik och kemi, så kan det ligga någonting i vad

Ang. anslag till klass- och ämneslärarutbildning m. m.

herr Wallmark säger att det är inte mycket som skiljer utskottsmajoriteten och reservationen. Skillnaden är att reservanterna ställer krav som går längre än kompetensutredningens. Utskottet menar för sin del att man bör överlåta åt skolöverstyrelsen och Kungl. Maj:t att undersöka denna sak och komma fram med det förslag till behörighetskrav som kan föranledas av de försök man nu gör.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående punkterna 1—6, därefter särskilt rörande punkten 7, vidare särskilt avseende punkterna 8 och 9, därpå särskilt i fråga om punkten 10 samt ytterligare särskilt beträffande punkten 11.

På gjord proposition bifölls vad utskottet i punkterna 1—6 hemställt.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen enligt de angående punkten 7 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Wirtén begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 93 punkten 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Wirtén begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 61.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vidare bifölls på gjord proposition vad utskottet hemställt i punkterna 8 och 9.

I vad gällde punkten 10, anförde nu herr förste vice talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr Wallmark begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 93 punkten 10, röstar

Ja;

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Wallmark begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 106;

Nej — 22.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i punkten 11.

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisation av ett läromedelsförlag jämte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 63, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 15 mars 1968, föreslagit riksdagen att dels besluta, att staten från och med den 1 juli 1969 tillsammans med Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet skulle driva förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område i ett gemensamt ägt förlagsaktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med vad i nämnda statsrådsprotokoll förordats, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder som fordrades för att sammanföra skol-

överstyrelsens förlagsverksamhet (Sö-förlaget) med Bokförlaget Liber AB till ett gemensamt förlagsaktiebolag.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 827, av herrar *Bengtson* och *Dahlén*, samt II: 1069, av herrar *Wedén* och *Hedlund*, vari yrkats, att riksdagen

1. skulle avslå propositionen nr 63 i avvaktan på resultatet av läromedelsutredningens arbete,

2., för den händelse proposition nr 63 godtoges, skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att § 5 i avtalet mellan staten, Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet måtte modifieras så, att det klart angäves, att eventuella framtida tillskott av rörelsemedel från statens sida vore beroende av riksdagens beslut i varje särskilt fall,

3. i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa, att läromedelsutredningen genom tilläggsdirektiv måtte få i uppdrag att skyndsamt utreda formerna för ett institut för läromedelsforskning, som arbetade i nära kontakt med skolöverstyrelsen, skolväsendet i övrigt, olika bildningsinstitutioner och förlag med läromedelsproduktion samt den vetenskapliga forskningen vid universitet och lärarhögskolor,

dels ock de likalydande motionerna I: 828, av herr *Holmberg m. fl.*, och II: 1068, av herr *Bohman m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen med avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 63 skulle besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att dessa motioner måtte överlämnas till läromedelsutredningen för beaktande i det fortsatta utredningsarbetet.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

1. att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 827 och II: 1069 samt I: 828 och II: 1068, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, måtte besluta, att sta-

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

ten från och med den 1 juli 1969 tillsammans med Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet skulle driva förlagsverksamhet på utbildningsväsendets område i ett gemensamt ägt förlagsaktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 15 mars 1968 förordats samt bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de åtgärder som fordrades för att sammanföra Söförlaget med Bokförlaget Liber AB till ett gemensamt förlagsaktiebolag,

2. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 827 och II: 1069 i vad de avsåge viss modifiering av den villkorligt träffade överenskommelsen angående ett förlagsaktiebolag,

3. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 827 och II: 1069 i vad de avsåge utredning av formerna för ett institut för läromedelsforskning,

4. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 828 och II: 1068 i vad de avsåge överlämnande av dessa motioner till läromedelsutredningen.

Reservationer hade anförts

1) beträffande frågan om bildande av ett av staten, Svenska kommunförbundet och Kooperativa förbundet gemensamt ägt läromedelsförlag, av herrar *Virgin* (h), *Axel Andersson* (fp), *Kajser* (h), *Wallmark* (h), *Thorsten Larsson* (cp), *Wirtén* (fp), *Johan Olsson* (cp), *Nihlfors* (fp), *Mattsson* (cp), *Turesson* (h), *Tobé* (fp), *Westberg* (fp), *Sjönell* (cp) och *Nordstrandh* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 827 och II: 1069 samt I: 828 och II: 1068, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag om organisation av ett läromedelsförlag och bemyndigande för Kungl. Maj:t att vidtaga i statsrådsprotokollet föreslagna åtgärder;

2) beträffande frågan om utredning av formerna för ett institut för läromedelsforskning, av herrar *Virgin* (h), *Axel Andersson* (fp), *Kajser* (h), *Wallmark* (h), *Thorsten Larsson* (cp), *Wirtén* (fp), *Johan Olsson* (cp), *Nihlfors* (fp), *Mattsson* (cp), *Turesson* (h), *Tobé* (fp), *Westberg* (fp), *Sjönell* (cp) och *Nordstrandh* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort erhålla den avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 3 hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 827 och II: 1069, såvitt nu vore i fråga, hos Kungl. Maj:t hemställa, att läromedelsutredningen måtte erhålla uppdrag att utreda formerna för ett institut för läromedelsforskning, som arbetade i nära kontakt med skolöverstyrelsen, skolväsendet i övrigt, olika bildningsinstitutioner och förlag med läromedelsproduktion samt den vetenskapliga forskningen vid universitet och lärarhögskolor.

Herr ANDERSSON, AXEL (fp):

Herr talman! Jag vet nu inte hur många gånger under mina år här i kammaren som jag har varit med om att en motion har avstyrkts och avslagits med den motiveringen att den fråga som motionären har väckt redan var föremål för utredning. Det har då underförståtts att det närmast skulle betraktas som ett helgerån att föregripa utredningens arbete. Jag vet som sagt inte hur många gånger detta har hänt, men det torde vara hundratals gånger. Motionärerna har också nästan undantagslöst känt sig djupt förkrossade. Om en och annan av dem ändå har tagit sig orådet före att begära ordet i kammaren så har deras anföranden format sig till en stillsam förhoppning om att vad man har anfört i sina motioner skulle beaktas av den pågående utredningen.

Om det alltså har varit och i fortsättningen säkerligen också kommer att förbli en av utskottens pålitligaste motions-slaktmetoder och en gyllene regel för

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

riksdagen att vila på hanen till dess en utrednings resultat föreligger, tycks Kungl. Maj:ts regering inte besväras av någon hänsyn i detta stycke. Där tycks man tvärtom ta helt för givet att regeringen står över så enkla saker som utredningar, även om man själv tillsatt utredningen i akt och mening att få ledning för sitt framtida handlande.

Här sitter nämligen en av regeringen tillsatt utredning, läromedelsutredningen, och funderar på en hel del problem, av vilka ett enligt regeringens egna direktiv är »att utreda behovet av och formerna för en eventuellt samhällsägt förlagsverksamhet för framställning av pedagogiska hjälpmedel».

Jag är minst sagt säker på att därest en motionär i fjol skulle ha kommit på tanken att lägga fram en motion av ungefär samma innehåll som den proposition vi nu behandlar, skulle vi i andra avdelningen och i statsutskottet utan tvekan ha riktat ett förebråelsens finger mot motionären, och man skulle ha låtit honom förstå att han varit ute i ogjort väder. Man skulle särskilt ha understrukt att utredningen ännu inte klarlagt vare sig behovet av eller formerna för ett statligt läromedelsförlag. Jag är övertygad om att utskottsutlåtnad på sedvanligt sätt skulle ha slutat med de kända orden: »Då frågan således redan är föremål för utredning föreslår utskottet riksdagen att avslå motionen.»

Rimligen borde den praxis som så fast och bestämt tillämpas av riksdagen också vara känd i kanslihuset, och rimligen borde det handlande riksdagen anses vara riktigt och självklart i fråga om motioner också gälla i fråga om propositioner. Men det är tydligen att ställa alltför stränga krav på rimligheten. Därför står vi i dag inför det faktum att samma majoritet i statsutskottet som så många gånger obönhörligt slagit vakt om utredningarnas okränkbarhet nu plötsligt finner sig i att tillstyrka ett förslag i en fråga som är föremål för utredning, trots att utredningen ännu

inte haft tillfälle att behandla frågan — långt mindre presentera något resultat.

Självfallet kommer utskottets talesman att mot detta invända att utredningen haft tillfälle att yttra sig, och kanske kommer han också att erinra om att utredningen pekat på »att några motiv för en statlig-kommunal samverkan på läromedelsområdet allvarligt bör prövas». Därmed skulle utredningen ha givit departementschefens påhitt sin fulla välsignelse.

Mot detta resonemang kan emellertid invändas att utredningen aldrig så ingående och grundligt diskuterat frågan som det måste och brukar ske i en utredning. Utredningen får väl nu närmast betraktas som ett remissorgan. Jag tycker nog att utredningen i den egenskapen yttrar sig mycket försiktigt då den förklarar att det finns, som jag nämnde, några motiv som bör allvarligt prövas och då den säger sig nämna »exempel på områden där statligt-kommunal samverkan på läroboksområdet kan övervägas».

Det är sannerligen inte några fasta grundvalar för ett bygge av det slag som utbildningsdepartementet här lagt fram ritningarna till.

I en gemensam motion från folkpartiets och centerpartiets partiledare, liksom i en motion från högern, yrkas avslag på propositionen. Herrar Wedén och Hedlund understryker att regeringen har desavouerat utredningen och framhåller att inga skäl anförts för att behovet av ett samhällsägt läromedelsförlag blivit så akut att man inte skulle haft tid att invänta utredningens betänkande.

I och för sig är det inget fel med konkurrens, men den måste på detta område redan nu anses vara väl tryggad, då inte mindre än ett femtontal förlag ägnar sig åt utgivning av skolböcker och framställning av annan undervisningsmateriel. Inom dessa företag har man under årens lopp samlat en rik fond av erfarenheter och pedagogiska kunskaper. Det skulle enligt vår mening

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

innebära ett allvarligt slöseri om dessa företag inom en snar framtid tvingades mer eller mindre helt upphöra med sin verksamhet. Det ligger nämligen nära till hands att befara att ett samhällsågt företag mycket snabbt skulle kunna utvecklas till ett monopolföretag.

Som motionärerna mycket riktigt framhåller, utövar samhället redan nu ett betydande inflytande på skolboksutgivningen genom skolöverstyrelsen, läroboksnämnden och kommunerna. Skulle utöver detta en sammankoppling ske mellan den offentliga forskningen och utvecklingsarbetet inom den praktiska pedagogiken å ena sidan och läromedelsproduktionen å andra sidan, är det inte svårt att räkna ut att vi snart skulle hamna i ett läge då den välgörande fria konkurrensen vore satt ur spel.

Enligt motionärernas mening skulle också skolan förlora på ett sådant förhållande. Ett pedagogiskt forskningsresultat är inte något en gång för alla givet, utan ett led i ett ständigt pågående forsknings- och utvecklingsarbete. I det fallet kan man aldrig slå sig till ro. Utan en fri konkurrens är det emellertid stor risk för att utvecklingen hålls tillbaka, vilket väl ändå inte kan vara något att eftersträva.

Ingen torde med framgång kunna göra gällande att vi här i landet är efterblivna då det gäller framställning av läroböcker och andra hjälpmedel för skolan. Statsrådet Palme stod alldeles nyss i talarstolen. Han hänvisade till sin väl kända blygsamhet, men betygade i alla fall att man på många håll i världen betraktade Sverige som ett föregångsland på skolans område. Våra läroboksförlag har, som jag tidigare påpekat, lång erfarenhet, de har en väl uppbyggd organisation, de har samlat en rik fond av kunskaper, de har en god medarbetarstab och de har tryckeritekniska resurser av högsta klass. Det kan inte vara något samhällsintresse att lamslå konkurrensen, det rätta måste i stället vara att stimulera den. De företag som nu

sysslar med framställning av hjälpmedel för skolan har kanske hittills inte känt så mycket av konkurrensen utifrån, men det är alldeles uppenbart att en sådan konkurrens är på väg och att den kommer att intensifieras ju mer komplicerade hjälpmedel det blir fråga om.

Vi anser nog allmänt att det svenska skolväsendet ligger väl framme, vilket jag tidigare erinrat om, och att vi faktiskt kan ha en del att lära ut åt andra. Borde vi då inte också se till att våra företag får chansen att utvecklas och nå fram till en ställning som gör det möjligt för dem att inte bara möta den utländska konkurrensen på hemmaplan utan även konkurrera utomlands? Vi talar så ofta och gärna annars om vår företagsvänlighet, om vår vilja att göra vårt näringsliv konkurrensdugligt. Då frågar man sig: Varför skall vi just inom denna bransch sätta käppar i hjulen samtidigt som vi satsar allt större belopp på forskning och utvecklingsarbete?

I den gemensamma folkparti- och centerpartimotionen erinras om att utbildnings- och läromedelsfrågor inte endast gäller skol- och universitetsundervisningen utan berör bildningsarbete i alla dess former. Även hos radio-TV och våra stora folkbildningsorganisationer har samlats en rad erfarenheter, som bör komplettera skolöverstyrelsens och universitetskanslersämbetets verksamhet. Motionärerna menar liksom vi reser att det därför skulle vara en fördel att bilda ett särskilt institut för läromedelsforskning, där alla som är verksamma inom det pedagogiska området skulle medverka med kunskaper och erfarenheter men kanske också genom ekonomiska bidrag. Det skulle, anser vi, vara en för läromedelsutredningen lämplig uppgift att utreda formerna för ett sådant institut. I reservationen framställs också yrkande om att utredningen genom tilläggsdirektiv får ett sådant uppdrag.

Jag förstår att utskottets majoritet vill

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

göra gällande — det framgår av skrivningen — att det skulle vara mera ändamålsenligt att lägga ut forskningsbeställningar av detta slag på någon redan befintlig institution. Mot detta kan man dock invända, dels att vi knappast har någon institution av den speciella beskaffenhet som det här är fråga om, och dels att branschforskningsinstitut av detta slag inte är någon nyhet för oss här i landet. Tvärtom har vi redan en hel rad sådana institut, närmare bestämt åtta stycken. Det är väl också uppenbart, att den bransch som det här rör sig om redan har en mycket betydande omfattning, att den kommer att växa i mycket snabb takt och att den kommer att få syssla med allt fler och alltmer komplicerade och kostnadskrävande hjälpmedel.

Till sist, herr talman, vill jag framhålla, att det i avtalet mellan staten, Kommunförbundet och Kooperativa förbundet finns en passus, som onekligen verkar oroande. I § 5 läser man: »Staten förbinder sig att svara för att förlagsaktiebolaget erhåller erforderliga rörelsemedel såväl i samband med utbildningen som därefter vid en rimlig ökning av omsättningen och en godtagbar resultatutveckling.» Detta öppnar onekligen vägen för mycket långtgående ekonomiska åtaganden, som rimligen inte regeringen utan riksdagen bör ha att ta ställning till.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationerna.

Herr WALLMARK (h):

Herr talman! Jag kan helt instämma i vad herr Axel Andersson har sagt men får kanske ändå göra några kommentarer, även om det kan förefalla meningslöst att anföra några som helst sakskalet i detta ärende. Såvitt jag kan förstå rör det sig här om ett beslut som inte har med sakfrågan att göra. Det är snarare fråga om en viljeyttring från den socialdemokratiska gruppens sida att åstadkomma ett samhällsägt företag utan att

ta hänsyn till konsekvenserna därav. Ur den synpunkten skulle man kunna spara sin tid och använda den på ett bättre sätt än att stå här i talarstolen. Jag skall likväl säga några ord.

I direktiven till läromedelsutredningen har dåvarande undervisningsministern herr Edenman mycket utförligt uppehållit sig vid denna fråga och framfört mycket intressanta synpunkter som han har gett kommittén att fundera över. Utredningens ordförande är ju ledamot av denna kammare och kommer kanske senare att framföra några synpunkter.

Förutvarande statsrådet för en diskussion om svårigheterna i och för sig för de privatägda företagen att konkurrera därest ett samhällsägt företag bildas med de subventioner och den prioritering som det kommer att få. Han säger att en förutsättning för att det över huvud taget skall kunna bli en konkurrens är att den privata förlagsverksamheten kan hävda sig mot ett samhällsägt förlag med dess resurser. Det kan man verkligen hålla med om. Kärnpunkten i denna fråga framgår emellertid av följande citat: »Det blir en av de sakkunnigas viktigaste uppgifter att utreda frågan om inrättande av ett samhällsägt förlag för produktion av läroböcker och andra pedagogiska hjälpmedel. Skälen för och emot detta bör ingående och förutsättningslöst redovisas och diskuteras.» I reservationen har vi hänvisat till detta. Jag förmodar att det var statsrådets avsikt att vi offentligen skulle kunna ta del av konsekvenserna beträffande olika förslag, eftersom det är nödvändigt för att vi skall kunna föra en meningsfylld diskussion. Vad som föreligger från läromedelsutredningen är bara ett majoritetsuttalande där man tillstyrker den här ordningen utan, såvitt jag förstår, att ha hunnit analysera frågan över huvud taget, i varje fall utan att redovisa något som helst material som kan vara till gagn och ledning i den offentliga debatten för ett beslut i denna riktning.

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

Jag delar herr Anderssons uppfattning att läromedelsförlaget, om det får arbeta enligt de intentioner som har dragits upp — vilket Gud förbjude — kommer att få en monopolställning. Förlaget har ju med sig involverat den enda kunden. Hur man då kan tala om konkurrens på lika villkor har jag mycket svårt att förstå.

De inventeringar som har gjorts beträffande svenskt näringslivs möjligheter att hävda sig i den internationella konkurrensen har bl. a. omfattat undervisningsområdet. Det är ingen tvekan om att vi där ligger relativt väl framme. Statsrådet Palmes blygsamhet var ju ytterligt klädsam, eftersom han egentligen inte har något som helst ansvar för vad som har hänt; han är ju alldeles nytillträdd. Men det är ingen tvekan om att vi rent undervisningstekniskt hävdar oss relativt bra. Vi börjar i växande omfattning att köpa undervisningsmateriel från utlandet. Jag skall bara bland de stora producenterna nämna ett par, Rand Corporation och IBM. Det finns även andra utländska företag som lärarhögskolorna har uppmärksammat och som de börjar ta in i sitt försöksarbete. Man kan nästan se i förlängning av det här förslaget ett slags rationell uppfattning där det finns *en* åsikt, *en* undervisningsmetod, *en* lärobok. Det kan ju förefalla billigt. Tyvärr är det väl så att den allövergripande och allvisa undervisningsledning inte lär finnas ensam kan producera allt detta på rätt sätt. Tvärtom tror jag att det som till synes kan vara en splittring är till gagn i fortsättningen.

Skall vi över huvud taget få fram förbättrade undervisningsmetoder så krävs det en stor öppenhet och en stor generositet och vilja att ta emot alla försök och satsa ganska hårt på detta. Det har vi i andra sammanhang vid ett flertal tillfällen påpekat.

Herr talman, jag har likväl inte kunnat undgå att vilja framföra de här synpunkterna, även om jag är helt införstådd med att förslaget dikteras mer

av en vilja att driva ett samhällsägt företag än en vilja att få fram undervisningsmetoder på bästa möjliga sätt och till lägsta möjliga kostnad.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Jag kan instämma i det mesta som hittills har sagts i detta ärendet. Jag tror att vi är ganska överens om att en förbättring bör komma till stånd i den service som tillhandahållandet av goda läromedel utgör. Vi behöver bättre och helst billigare böcker men framför allt en tillräcklig tillgång på böcker i tid vid terminens början. Tyvärr har det ibland brustit en del i detta avseende. Var skulden kan ligga har jag inte försökt utreda.

Allt detta är emellertid önskemål som står högt upp på skolornas önskelista och som väl delvis har legat till grund för tillsättandet av 1966 års läromedelsutredning, som skulle penetrera dessa frågor och komma med förslag till lösningar och eventuellt då förslag till ett samhällsägt förlag.

Skolboksbranschen präglas som det har sagts här för närvarande av konkurrens mellan förlagen. De uppgår till ett femtontal, dock med en rätt markerad dominans i fråga om marknadsandel för två förlag. Vi har också redan i viss mån prövat formen med statlig förlagsverksamhet genom det förlag som skolöverstyrelsen etablerat.

När regeringen nu har tillsatt denna utredning så hade man väl väntat att det skulle komma ett utredningsbetänkande. Man kan ju undra vad som är skälet till att det nu plötsligt har blivit så bråttom att man inte kan avvakta detta. Har man från regeringens sida tyckt att utredningen arbetar för långsamt? Vad vet vi? Eller har utredningen givit regeringen underhandsinformationer? I så fall har vi, såsom herr Wallmark sade, inte fått dessa redovisade för riksdagen. Det var kanske inte hel-

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

ler meningen. Men vi har tagit reda på i utskottet — utskottsmajoriteten har också anfört det — att majoriteten i utredningen i princip är med på att ett dylikt statligt bolag etableras. Några andra fakta i denna fråga har vi inte.

Vid många olika frågors behandling här i riksdagen brukar man ju anföra det skäl för avslag som herr Axel Andersson var inne på, nämligen att man om frågan inte är tillräckligt utredd skall avslå förslaget. Det finns starka skäl att tillämpa denna praxis även i detta fall.

Jag tycker att det är ganska många frågetecken som man kan sätta inför ett förstatligande av läroboksutgivningen. Vad innebär denna eventuella dirigerande styrning av läromedlen? Vad innebär upphävande av den som vi menar mycket värdefulla fria konkurrensen, som ger kontroll i fråga om både pris och kvalitet? Vad innebär det för den pedagogiska förnyelsen, som enligt min mening ständigt bör stimuleras av själva friheten i marknadsföringen? Kan nya uppslag göra sig gällande vid det statsdirigerade företaget — kanske rent av bättre än för närvarande?

Detta är några frågor, och vi vet egentligen ingenting om dem, herr talman. Var och en kan tro och tycka men inte veta. Skulle inte utredningen kunna berika vårt vetande? Jag tycker att man borde kunna vänta tills utredningen fick chansen att visa om den kan besvara dessa frågor. Därför vill jag helt kort instämma i yrkandet om avslag på Kungl. Maj:ts proposition. Jag yrkar alltså bifall till reservation 1.

Om riksdagen ändå i dag beslutar att vi skall få detta läromedelsförlag, har vi ett andrahandsyrkande, nämligen att läromedelsutredningen erhåller i uppdrag att utreda frågan om främjandet av det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet genom bildandet av ett särskilt institut för läromedelsforskning. Motsvarande forskningsinstitut har vi ju inom många branschorganisationer i svenskt näringsliv. Ett flertal sådana

forskningsinstitut är uppräknade i reservationen, och jag skall inte här förlänga debatten genom att än en gång räkna upp dem. Det är institut som staten lämnar bidrag till. Det måste också vara ett allmänt intresse att en god forskning kommer till stånd på detta område.

Utskottsmajoriteten påpekar att utredningens direktiv innefattar hjälpmedelsforskningen. Så mycket hellre bör då utredningen erhålla i uppdrag att utreda frågan om läromedelsforskningen i sin helhet och att pröva vilken samverkan som på detta område kan ske, t. ex. i skolöverstyrelsen.

Med detta, herr talman, vill jag i andra hand yrka bifall till den med 2 be-tecknade reservationen.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen uppstått och avlägsnat sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr andre vice talmannen.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! De motioner som väcktes med anledning av föreliggande proposition var nog så svassiga i uttrycks-sätten. Kvar i reservationerna finns egentligen bara de formella uttalandena att läromedelsutredningen blivit förbigången och att propositionen därför bör avslås. Detta kommer läromedelsutredningens ordförande, ledamoten av denna kammare herr Ericsson, att säkert mera effektivt än jag kan tillbaka-visa. Han kan också påvisa de utomordentligt starka skäl som föreligger för ett agerande nu i denna fråga. Jag skall emellertid inte gå in på denna fråga i detta sammanhang — det får jag göra i medkammaren — men jag vill innan jag går dit ändå ta upp några saker.

Här sades att den fria konkurrensen skulle upphävas, om de två samhälls-ägda företagen på detta område sam-manslogs. Vidare skulle en mängd små nödlidande skolboks-förlag tvingas slå

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

igen när denna statliga gigant kom till, något som herr Andersson här försökte antyda. Realiteten är ju den att det finns en ganska påtaglig tendens till koncentration inom skolboksmarknaden. Som tidningen Vi har påpekat, finns det två jättar på området som behärskar 75 procent av skolboksmarknaden. Det är de som utgör hotet i första hand mot dessa småföretag på området genom att de lägger under sig en allt större andel av marknaden. Om det nu uttalas nästan infamiteter om ett befarat åsiktsförtryck och om ett upphävande av konkurrensen, kan det vara av intresse att konstatera att den ena och utan varje gensägelse största av dessa jättar på marknaden är den koncern som också har landets två största tidningar, som också har hälften av landets vecopress, som också har en mycket påtaglig dominans när det gäller annan bokutgivning och som nu har hälften eller så av skolboksutgivningen. Om det finns någon risk för påverkan i fråga om åsiktsbildning och för åsiktsförtryck mot bakgrunden av de skräckbilder som här tecknades, är det väl att all utgivning av tryckt ord i så fall i allt högre grad samlas i en familjs hand. Det känns därför som ett mycket väsentligt led att detta nya företag skall bli slagkraftigt så att det kan bli konkurrens på detta område.

Det företag som det här gäller är litet. Om dessa två företag slås ihop, kommer företaget på sin höjd att få en marknadsandel på tio, kanske femton procent. Detta lilla företag utnämns plötsligt till monopol, men den bjälke som finns i dagens verklighet väcker ingen oro. Det var ganska intressant att läsa de debattinlägg, som har förekommit om den fria konkurrensen på detta område. Den arkivhistoriskt intresserade skulle kunna finna att de argument som från dem som företräder monopolsidan, och dess värre från vissa höger- och folkpartirepresentanter, anförs mot denna sammanslagning erinrar på ett slående sätt om de argu-

ment som på sin tid anfördes mot Kooperativa förbundet när detta företag satte i gång tillverkning av glödlampor och galoscher för att få till stånd en produktion på dessa områden. Nu är, ropar man, friheten i fara, och nu är allt annat elände på gång.

Förslaget har framlagts för att skapa en effektiv konkurrens på denna marknad.

Sedan, eftersom jag skall vara kort, en liten politisk observation: Vi har haft förhandlingar med Kommunförbundet, och vi blev överens. Det fanns en högerman som reserverade sig. All right, men folkpartiets representant i Kommunförbundet var med om detta. Han såg ingenting av dessa faror. Det fanns tre mycket framstående representanter för centerpartiets riksdagsgrupp: herr Torsten Andersson i Brämhult, herr Larsson i Luttra och herr Larsson i Norderön. De var med på förslaget. De tyckte det var fint att vi skapar ett slagkraftigare företag än det som skolöverstyrelsen har och det som kommunerna och KF har tillsammans.

Sedan läste jag plötsligt i min tidning att centerpartiet gick på rakt motsatt linje och yrkade avslag med alla möjliga argument när frågan kom till riksdagsgruppen. Jag blev verkligen förvånad. Just samma dag som centermotionen hade kommit in till kammarens kansli hade jag en debatt i Nässjö med centerpartiets gruppleddare i första kammaren, herr Bengtson. Han stod som första namn på centerns motion. Jag frågade honom hur man på detta sätt kunde desavouera flera av centerpartiets mest framträdande riksdagsmän. Det visade sig att herr Bengtson inte hade den blekaste aning om innehållet i den motion under vilken han stod som första namn. Icke den blekaste! Det var helt omöjligt att få i gång den enklaste debatt om saken, ty han hade inte läst motionen. Jag kan förstå att vi i dag inte har glädjen att se hans glada nuna ibland oss när vi diskuterar denna fråga. Jag tycker dock att det prin-

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

cipieellt är synd att desavouera framstående medlemmar av sin grupp och att inte gruppleadaren åtminstone läser vad det är fråga om.

Jag tycker att jag i all stillsamhet kan göra den observationen att i Kommunförbundet, där är det rejält och praktiskt folk, och där satt socialdemokrater och centerpartister i god sams och sade att den här frågan skall vi hantera praktiskt för att göra ett bra förslag av det hela, ge ut bra böcker åt barnen och skapa litet konkurrens på denna marknad. Men när de centerpartistiska representanterna liksom kom ifrån denna jordnära kontakt med representanter för socialdemokratin och kom i lag med representanter för andra partier med kontakter åt annat håll, då blev detta plötsligt något slags ideologisk fråga. Då blev det ett hot mot både åsikter och fri konkurrens och allt möjligt annat. Då gick man emot förslaget. Jag tycker det är synd att centerpartiets motståndskraft mot dessa påtryckningar inte är större när de råkar in i borgerlig samverkan, eller vad det kallas i högtidliga ögonblick.

Det är inte underligt att det på centerpartiets affischer står »Trivs du i din miljö?» eller något i den stilen. Jag tycker att detta verkar som uttryck för vantrivsel i den miljön eller åtminstone som en illavarslande tendens.

Jag har sett detta som en praktisk fråga, liksom centerpartiets representanter i Kommunförbundet. Jag hoppas att det finns underlag för att efter riksdagens beslut betrakta detta som en praktisk fråga om att skaffa bra böcker åt barnen vid våra skolor och bra böcker genom en ordentlig konkurrens i stället för privata monopol på läroboksmarknaden.

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är ju ett inte alldeles okänt fenomen att herr Palme förses med ånglavingar men jag tror att i det

här fallet skall han inte lyckas få dem att sitta kvar. Han har skyndat före en utredning innan den tillräckligt utrett frågan, lagt fram några som helst resultat. När han här handlat på ett sätt som fullständigt skiljer sig från det vanliga i riksdagsarbetet försöker han inbilla oss att det har skett av omtanke och för att skolan skall få bättre läroböcker.

Vi hade för inte så länge sedan — för mycket kort tid sedan vågar jag påstå — en liten debatt i den här frågan. Där framträdde en partivän till statsrådet Palme, en partivän som jag vågar påstå har betydligt större erfarenhet på det här området än vad herr Palme hunnit skaffa sig. Han förklarade direkt att detta var en ideologisk fråga; det gällde en socialisering, ett statligt eller halvstatligt företag — det var inte lönt att resonera på annat sätt. Därför är det väl rätt naturligt om man misstänker att den fria konkurrensen — inte med detsamma men i framtiden — kan komma att upphävas.

Herr Palme talar om de två stora dominerande företagen och menar tydligen att vi reservanter slår vakt just om dem och att de utgör ett hot mot de små företagen. I själva verket är det så att dessa två stora företag är gamla företag och att en rad nya, små företag har växt upp vid sidan av dem. En del av de nya företagen har specialiserat sig på vissa produkter, det är väl också känt.

Vidare åberopar statsrådet Palme här plötsligen Kommunförbundet som det verkliga slagträt i detta sammanhang. Han talade om vilka kloka och praktiska karlar som finns i detta förbund. Han var förvånad över att herr Bengtson, med inte mindre än tre partivänner i förbundet, och jag — folkpartiet har ju bara en medlem där — inte insåg att vi borde inta samma ståndpunkt som dessa medlemmar i förbundet.

Det är ju roligt för Kommunförbundets representanter att plötsligt få detta verkligt förnämliga betyg av utbild-

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

ningsministern. Men, statsrådet Palme, jag har varit med åtskilliga gånger — jag vet faktiskt inte hur många — då vi har behandlat frågor där Kommunförbundet drivit en helt annan mening än regeringen. Men var dessa representanter för förbundet inte kloka och praktiska då också? Blev de plötsligt kloka och praktiska just den gången när de tillstyrkte en sak som regeringen ville genomföra?

Alldeles oavsett om herrarna i Kommunförbundet är kloka, och oavsett den blygsamhet som statsrådet Palme talat om i tidigare inlägg här, finns det i alla fall en person i landet som väl måste erkännas vara en verklig auktoritet på det pedagogiska området, nämligen professor Husén. — Jag märker att min tid för replik är ute och skall be att få återkomma med en liten föreläsning för statsrådet om vad Sveriges förnämsta expert på det här området har för uppfattning!

Herr LARSSON, THORSTEN (cp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Palme talade sig varm för faran av att två stora förlag behärskade två tredjedelar av skolboksmarknaden, men han är alldeles blind för den fara som ett eventuellt statligt bolags dominans på denna marknad skulle kunna innebära.

Det finns, som jag tidigare som hastigast nämnde, ett SÖ-förlag. Har de böcker som detta förlag tillhandahållit varit billigare och bättre än andra? Knappast! De skolkontor jag har kontakt med har i stället sagt att dess priser ligger gott och väl lika högt som eller till och med högre än andra förlags. Det är möjligt att detta SÖ-förlag med större juridisk självständighet och med hjälp av Kommunförbundet och KF, som det är skisserat i propositionen, skulle innebära en bättre form av förlagsverksamhet. Jag säger att det är möjligt men inte säkert. Vi vet alltså ingenting om den saken.

Jag ber om överseende, herr talman, att jag i detta anförande liksom i mitt förra undrar om det inte var denna fråga som läromedelsutredningen skulle belysa. Varför så bråttom just nu? När statsrådet Palme talade om familjen som dirigerar här, förstår jag att det var litet andra bevekelsegrunder som gjort att det plötsligt blivit så bråttom. Det är val i höst, och jag vet att speciellt statsrådet Palme känner dragning åt ett visst håll. Centern har intet emot en kontroll genom det allmänna. Jag tror dock inte att vi är utan kontroll på detta område, även om man målar den där »skuggan på väggen», som statsrådet Palme gjorde. I varje fall tycker jag vi borde ha rådruum att få ta del av vad utredningen kommit fram till.

Statsrådet Palme ägnade mycket stor uppmärksamhet åt en annan sida av saken, nämligen att centerpartiets representanter i Kommunförbundet gått med på det föreliggande förslaget. Ja, ja, vi har ingen partipiska i centerpartiet och alltså ingen anledning att förhindra våra representanter att ta den ställning de vill.

När det sedan gäller utarbetandet av motioner, som man fäster stor vikt vid, så har väl alla riksdagspartier kommittéer som utarbetar motionsförslag. Det är alltså efter de överväganden som vår utbildningskommitté gjort som vi här kommit fram till ett ställningstagande. Det är emellertid ett ställningstagande — jag ber statsrådet Palme uppmärksamma detta — som inte direkt går emot förslaget som sådant, men som efterlyser vad utredningen kommer fram till. Om våra representanter i Kommunförbundet anser sig ha fått sådana upplysningar att de kan ta ställning, så får de själva svara för det. Så ligger saken till.

Om nu statsrådet Palme har begärt att utredningen principiellt skall ta ställning för propositionen så skulle jag tro — jag bara framför detta som ett antagande innan utredningens ordförande, som jag förmodar, tar till orda

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

här — att det är ett bevis på en partisolidaritet som kanske kan betecknas som ganska unik. Men som uppenbarligen går att få fram!

Herr WALLMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! Det var länge sedan jag hörde statsrådet Palme vara så len i munnen som han var i början av sitt inlägg — även om han använde uttryck som hafsigt eller slarvigt formulerade motioner; jag hörde kanske inte riktigt vad han sade.

När statsrådet Palme tar upp frågan om att det skulle föreligga risk för åsiktsförtryck därför att en väsentlig del av det som trycks här i landet är samlat under en familj — jag förmodar att det var huset Bonnier statsrådet syftade på — så har jag i och för sig ingen anledning att ta dess dagstidningar i försvar, så mycket som de skäller på oss, men jag tycker att vi kan hålla detta skilt från läromedelsproduktionen. Den andra delen hör väl knappast hit, herr Palme. Låt oss hålla oss till den sistnämnda frågan.

Då uppkommer alltså problemet om detta skulle vara ett monopolföretag eller inte. Jag yttrade i varje fall att vi i det här beslutets förlängning ser en monopolställning för det samhällsägda företaget. Motiveringen var ju framför allt den, att man hade »tagit in kunden i företaget». En av de mest väsentliga synpunkterna i sammanhanget är ju att det inte är fråga om ett fristående företag som på likvärdiga grunder skall konkurrera med de övriga företagen. Det framgår ju också av direktiven för läromedelsutredningen.

Det måste vara utomordentligt starka skäl som gjort att herr Edenmans efterträdare, statsrådet Palme, har gått emot herr Edenmans anvisningar och lagt fram detta förslag. Det måste ha hänt någonting eftersom man lägger fram det just nu. Även om herr Palme tror att herr John Ericsson skall kunna framföra starka skäl, kan jag inte säga att det

inte finns starka skäl att anföra, ty man har inte följt de klara direktiv som är givna, nämligen att offentligt redovisa åsikter för och emot. Det är den viktigaste meningen i direktiven på denna punkt, och dem har man alltså brutit emot.

Det är väl alldeles uppenbart — och framgår klart av den redovisning som herr Edenman har lämnat i direktiven — att ett privat företag torde ha utomordentliga svårigheter att fritt konkurrera med ett sådant här kundsamhällsägt företag. Näringsfrihetsombudsmannen har ju också yttrat sig beträffande detta och följande ärenden och mycket klart uttalat sin stora tveksamhet i frågan om det finns en möjlighet att konkurrera på lika villkor. När statsrådet Palme sålunda litet försynt talar om att det bara är fråga om att skapa ett företag som skall vara med och konkurrera mot de två jättarna, så är det inte sant. Jag kanske skulle behöva citera näringsfrihetsombudsmannens uttalande i detta sammanhang. Det är mycket starka ord för att komma från det hållet.

Det är denna monopolställning som vi i första hand reagerar mot, men vad vi reagerar starkast emot är den risk för ensidighet i åsiktsframförande — risk för åsiktsförtryck — som ett sådant här förlag kommer att innebära.

Herr BENGTSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tänkte inte delta i denna debatt men eftersom jag hörde att debatten i Nässjö den 4 april har tagit herr Palmes sinne så hårt, att han ännu inte glömt hur luften definitivt gick ur den socialdemokratiska luftmadrassen, vill jag ändå säga några ord.

Jag vänder mig speciellt mot den princip på vilken herr Palme hänger upp hela sitt resonemang, nämligen att förberedande instanser egentligen skall avgöra den fortsatta behandlingen. Då frågar jag statsrådet Palme: Vad sitter vi då här för? Är det inte ens statsrå-

det Palme och regeringen som bestämmer det, inte Sveriges riksdag? Man baserar hela sitt resonemang på vad Kommunförbundet och centerns representanter där har sagt. Det måste vara fullkomligt oegentligt.

Vi kan inte arbeta efter sådana principer, och jag skulle inte på något sätt vilja beskylla socialdemokratien för att man absolut gör till sin politik det som har sagts i en förberedande instans. Vad är det i så fall för mening med yttranden, utredningar och sådant? Det finns ju i så fall ingen mening alls. Vi måste väl här i riksdagen vara fria att ta ställning till en fråga och säga vad vi anser om den, naturligtvis med hänsynstagande till vad vi anser vara riktigt från de förberedande instanserna. Men vi bör ingalunda vara bundna av dem. Det är på samma sätt som när vi hade debatten den 4 april att herr Palme hänger upp hela resonemanget på detta och nästan glömmar bort argumenteringen i övrigt.

Jag kan inte finna att man i detta fall — mer än i något annat — hade så förfärligt bråttom att man inte kunde invänta den utredning som redan arbetar.

Det har sagts otaliga gånger — som herr Axel Andersson påpekat, det är bara att understryka — att man ingenting kan göra; om vi har aldrig så starka argument säger man ändå att det pågår utredningar och därför kan man inte göra någonting åt det. Jag har själv ifrån denna talarstol sagt en gång när jag var mycket förtvivlad över detta, att »hade Moses varit en statlig kommitté så hade Israels barn befunnit sig i Egypten ännu». Jag fick ändå inte igenom det förslaget, därför att man sade lika starkt nej, det finns en utredning och därmed nog — vi kan inte göra någonting åt det.

Men i detta fall kunde herr Palme både göra avsteg från vad utredningen arbetade med och hänga upp hela sitt förslag på vad Kommunförbundet har sagt. Herr talman! Det är detta jag tyc-

ker att man principiellt bör anföra i fråga om behandlingen av det här ärendet.

Herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Till alla tre debattörerna vill jag nu säga att det är mycket bättre att utredningens ordförande själv får ta upp hela frågan om relationen mellan utredningen och Kungl. Maj:ts förslag. Den delen av debatten tar jag inte upp, utan det kommer herr John Ericsson att göra.

Stackars herr Bengtson! Det remarkabla med hans insats i Nässjö var ju att han inte hade den blekaste aning om innehållet i den motion, som han dagen innan hade inlämnat såsom första namn här i kammaren. Jag drar gärna en harmhärthetens slöja över denna episod — sådant kan väl hända i de bästa familjer, höll jag på att säga.

Här är det fråga om två jämställda parter. Jag betraktar herr Andersson i Brämhult, som jag samarbetat med i många frågor, herr Larsson i Luttra och herr Larsson i Norderön som kloka personer. Självfallet kan man ha en annan mening här i riksdagen än man har i Kommunförbundet — det är ingenting märkvärdigt. Men så remarkabelt är det nu att man tycker att centerns gruppleddare åtminstone borde sätta sig in i vad frågan gäller innan han går på en helt annan linje än centerns representanter i Kommunförbundet.

Herr Andersson sade att detta måste vi gå emot — en socialdemokrat har sagt att det är en ideologisk fråga; alltså är det en socialisering och alltså är vi emot.

Visst kan man säga att detta är en ideologisk fråga. Det är en ideologisk sak att undvika monopolisering till ett par privata företag av en så viktig marknad som skoleboksproduktionen. Därför finns det stor anledning att inrätta ett slagkraftigt, samhällsägt, och — som det i realiteten är — samägt läromedelsförlag.

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

Det är inte jag som har talat om risken för åsiktsförtryck. Men det är underligt att ni anser att ett litet företag med 10—15 procents marknadsandel skulle kunna innebära risk för att Kommunförbundet tillsammans med staten och KF skall utöva åsiktsförtryck mot svenska folket. Om ni verkligen tror det har ni inte ett dugg rädsla för det faktiska förhållandet nu, när i realiteten två företag har 75 procent av marknaden. Det största av dessa företag behärskar ju dessutom en stor del av marknaden för allt tryckt material här i landet.

Det skulle finnas mycket annat att förlänga debatten med! Herr Axel Andersson började citera Torsten Husén just när hans repliktid var ute. Jag har den största respekt för Torsten Husén som pedagog; däremot är han ingen förlagsexpert. Jag skulle vilja betrakta honom som en personlig vän som jag uppskattar mycket. Just därför vill jag också påstå att han i Dagens Nyheter har presterat en höggradigt förvirrad artikel, som har ofantligt litet att göra med den sakfråga vi behandlar i dag. Han för nämligen in läromedelsnämnden som ett bevis för att man inte skall skapa ett KF-kommun-statsägt förlag. Läromedelsnämnden, som väl skall omorganiseras, är ett rent kontrollorgan och har inte ett dugg med produktionen att göra. Det finns ingen som helst anledning att införa den i sammanhanget.

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är mycket som är underligt i detta sammanhang. Här säger statsrådet Palme att det vore bäst om ordföranden i utredningen fick redogöra för vad som förekommit mellan utredningen och regeringen. Jag trodde att en utredning skulle arbeta tills den var färdig och lägga fram ett betänkande, som kan diskuteras både i pressen och annorstädes. När sedan diskussionen avslutats och man har nått ett re-

sultat är det dags att ta ställning. Men här skall vi finna oss i ett slags underhandsuppgörelse mellan en utredning och regeringen.

Herr Palme tyckte att professor Husén var förvirrad och att läroboksnämnden bara var ett kontrollerande organ. Hur är det då med de två stora monopolföretagen? Jo, de har tre kontrollanter, skolöverstyrelsen, läroboksnämnden och — först och sist — kommunerna, som är de stora köparna, så nog blir de föremål för kontroll.

Herr Palme påstod att motionerna var svassigt utformade; herr Wallmark hade missuppfattat ordet. Jag erkänner att reservanterna inte är så svassiga. De begär att riksdagen avslår Kungl. Maj:ts förslag om organisation av läromedelsförlag. Det är mera kort, men det är kärnfullt, och det är inte svårt att förstå vad vi menar.

Så måste jag uppfylla mitt löfte att föredra något av vad professor Husén säger:

»Som jag ser det bör samverkan mellan staten och de enskilda producenterna kunna ske enligt följande:

1. Produktionen av läromedel bör i princip ligga hos de enskilda förlagen, vilka företräder teknisk kompetens på området och i flertalet fall kan erbjuda konkurrerande alternativ som ger 'avvikande' pedagoger deras chans.

2. De statliga insatserna bör vara av två slag. Dels bör de bestå i att ge utvecklingsanslag . . .»

Professor Husén säger sedan att det allmänna skall ta hand om framställningen av sådant material som de enskilda producenterna knappast har möjlighet att åstadkomma och avslutar där efter sin artikel på följande sätt:

»På få områden av samhällslivet är följderna av byråkratiskt stelnande mera ödesdigra än inom det nutida utbildningsväsendet. Det förnyelsearbete som där pågår är till sitt väsen antibyråkratiskt och informellt. Frågan om statligt eller privat inom läromedelssektorn gäller därför ingalunda socia-

lism kontra kapitalism — ... — utan centralistisk uniformitet kontra initierad förnyelse.»

Herr Palme talade om glödlampor och galoscher. Jag tror att herr Palme får lov att tända många glödlampor och ta på sig galoscher, om han upprätt och torrskodd skall gå ut genom detta.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Beträffande det första ledet i herr Axel Anderssons anförande vill jag säga, att om det finns anledning att, sedan herr John Ericsson talat och jag har kommit tillbaka från medkammaren, ta upp denna formella fråga, så skall jag gärna göra det.

Det andra problemet är att undvika en centralisering till några få enskilda förlag med alla de risker som en sådan innebär. Det är en missuppfattning av både herr Axel Andersson och professor Husén, att detta förlag skulle innebära en centralisering. Det är tvärtom för att skapa en mångfald i läroboksproduktionen som vi vill starta ett sådant här förlag. Det är den centrala avsikten. Skapandet av detta förlag är en insats av samma art som den KF gjorde — enormt angripen på sin tid — för att bryta ett existerande monopol när det gällde glödlampor och galoscher. Många tyckte illa om det då, men vi hyllar alla KF för det i dag. Vi får väl se 20 år framåt, om vi inte då kommer att anse att det var klokt att skapa balans på denna marknad.

Den enkla konkurrensaspekten har det nog visat sig att de praktiska centerpartisterna och folkpartisterna i Kommunförbundet bedömt riktigare än de mera privatideologiskt inriktade kollegerna i denna kammare.

Herr BENGTSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Mitt anförande skall bli så kort att jag tror att statsrådet Palme kan stanna och lyssna på det!

Det är en sak som jag tycker bör kla-

ras ut, fastän den inte har någon större betydelse. Jag har inte alls uttryckt mig så som statsrådet Palme nu påstår. Jag sade helt enkelt att jag inte kände till saken närmare. Jag hade inte läst vad Kommunförbundet sagt. Jag hade endast hastigt ögnat igenom propositionen. Jag hade inte sett den slutliga versionen av motionen. Detta förhållande har vänts av statsrådet Palme, som bara envist påstår, att herr Bengtson inte har läst motionen. Det är riktigt så till vida att jag inte har läst den slutliga versionen av motionen.

Så är situationen. Det är bäst att klara ut den nu, så att statsrådet Palme vet vad som verkligen förekom den gången.

Herr ERICSSON, JOHN, (s):

Herr talman! På en punkt vill jag instämma med reservanterna, nämligen att jag har fått förmånen att vara ordförande i läromedelsutredningen. Det gläder mig mycket, det måste jag säga, att kommitténs namn så snabbt har slagit igenom i den svenska riksdagen att man nu inte längre talar om läroböcker utan om läromedel; det inregistrerar jag som ett stort framsteg. Därutöver vill jag säga några ord i själva sakfrågan.

Det har här talats om utredningar, och det har sagts att läromedelsutredningen blivit desavuerad. Herr Thorsten Larsson sade att man har låtit partipiskan vina. Jag för min del skulle ögonblickligen vara beredd att böja mig för den, men herr Larsson och hans partivänner böjer sig inte. Det är karlar det!

År 1962 tillsatte Kungl. Maj:t en utredning — och det bör herrarna beakta — som gick ut på att utreda statlig publiceringsverksamhet. Kungl. Maj:t gav i uppdrag åt statskontoret, som är statens rationaliseringsorgan, att undersöka på vilka områden man borde vidta åtgärder, i syfte naturligtvis att få till stånd en effektivare verksamhet. Jag skall inte skildra publiceringsutredningens betänkande på annat sätt än

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

att jag vill framhålla att alla ledamöter — jag betonar alla — i statskontorets styrelse var överens om att skolöverstyrelsens förlag måste få en annan status än en del av ämbetsverken. Så tillsätter regeringen år 1966 läromedelsutredningen. I direktiven skriver statsrådet Edenman att inrättande av ett statligt bokförlag är en angelägen uppgift. Men innan läromedelsutredningen har blivit färdig med den frågan — vi har lagt upp undersökningar på flera områden, bl. a. stora statistiska undersökningar — kommer statskontoret med sitt betänkande. I betänkandet föreslås enhälligt att skolöverstyrelsens förlag skall omändras på det sättet att ett aktiebolag bildas. Därmed får skolöverstyrelsen möjlighet att bevaka upphovsrätt och andra ting, lättare att fatta beslut osv.

Vad det blev strid om i statskontoret var huruvida detta nya bolag skulle vara ett dotterbolag till Svenska reproduktions AB eller ett fristående bolag. Herr Ståhl hävdade att det skulle vara ett fristående bolag. Han betraktar inte detta som någon socialisering, efter vad jag kan förstå. Läromedelsutredningen hade i uppdrag att avge yttrande över detta förslag. Vi fick det alltså på remiss.

Herr Andersson läste valda stycken ur vårt utlåtande. Jag brukar inte, herr talman, läsa upp vad som är skrivet — det tycker jag över huvud taget är onödigt — men jag vill ha sagt att vi i vårt yttrande var eniga om att möjligheten till samverkan mellan stat och kommun borde undersökas, eftersom staten och kommunerna får ett allt större intresse av kostnadssidan när det gäller läromedel. Det måste vara ett samhällsintresse att försöka ordna dessa ting på ett så rationellt sätt som möjligt.

Vi tillstyrkte att ett statligt förlag skulle inrättas. Vi gick en bit längre än Kungl. Maj:t. Vi tillstyrkte nämligen att förlaget skulle bli ett dotterbolag till SRA. Mot detta förslag reserverade sig två ledamöter av utredningen, dels undervisningsrådet Storm som hade spe-

ciella synpunkter, men dels och framför allt direktören i skolboksförlaget, som ansåg att vi borde utreda frågan. Herrar Axel Andersson och Thorsten Larsson skall beakta att utredningens majoritet ansåg att frågan hade utretts av statskontoret, som kommit till den slutsatsen att skolöverstyrelsens förlag inte kunde fortsätta sin verksamhet på ett framgångsrikt sätt under den status som detta företag nu har. Det är aldrig så att säga juridiskt bildat utan har kommit till uppfattas som ett förlag i allmänhetens ögon; och det har dess bättre vuxit mer och mer därför att det har förelegat ett behov av ett sådant förlag. Det är klart att direktören för det stora förlaget ville att vi skulle fortsätta utreda, men detta var ju inte möjligt eftersom utredningen hade att yttra sig över ett förslag om statligt bokförlag. Vi blev tvungna att ta ställning till detta. Och som jag sade ansåg statskontoret att man borde ge Sö-förlaget en ny status.

Detta är bakgrunden. Vad händer sedan? Jo, efter remissyttrandet granskar Kungl. Maj:t detta — jag antydde att vi i vårt remissvar talar om samverkan mellan stat och kommun — och därefter förs förhandlingar med Kommunförbundet och Stadsförbundet om bokförlaget Liber, där parterna kommer överens om att gå samman i ett gemensamt företag. Och propositionens förslag innebär just inrättandet av ett sådant förlag. Konstigare är det inte.

Man säger att utredarna desavuerats genom detta. Ja, i så fall har den andra utredningen gjort det.

Jag tycker att det är praktiskt och ändamålsenligt — här föreligger ett förslag som man finner riktigt i sak och som man kan tillstyrka. Då kan man väl inte hålla på sin prestige och säga, att detta skall vi utreda. Jag tror att läromedelsutredningen har tillräckligt med arbete ändå.

Det argument som herr Axel Andersson här har framfört är inte väl grundat. Två utredningar har sysslat med samma sak under en period, men stats-

kontoret som fick sitt uppdrag fyra år tidigare blev också färdigt tidigare än läromedelsutredningen.

Det är sålunda alldeles klart att det inte är fråga om vad Thorsten Larsson här insinuerar, nämligen att det skulle vara partidisciplin som givit utslag i detta fall.

Jag skall inte säga mera om den materiella bakgrunden när det gäller läromedel. Men jag vill i alla fall, herr talman, säga att denna sektor kommer att bli mycket stor, och samhället kommer att få allt större och större kostnader, om jag bedömer utvecklingen riktigt. Och det är inte bara fråga om tryckta skrifter utan det går långt därutöver. Det kanske är beklagligt för många här i kammaren men staten har ju börjat med ett annat bolag när det gäller läromedel, vilket staten för övrigt övertog från fria företagare som var rädda att misslyckas med sitt företag och därför sålde det.

Jag anser att det är en bättre uppgörelse när Kommunförbundet och staten startar ett företag. Det är klart att man kan kalla det socialisering. Vi slipper väl i varje fall socialisera de brister som nu råder. Det kommer att påvisas av läromedelsutredningen att för vissa ting har dessa privata företag inget intresse. Det gäller exempelvis böcker för minoriteter där upplagorna blir små. Vi får helt enkelt organisera verksamheten på ett annat sätt.

Jag tror att grunden för en bättre service med större frihet kan man få genom detta företag, och jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr WALLMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! Det var mycket intressant att höra herr John Ericssons beskrivning — dess värre får man väl säga att den inte var korrekt.

Ingen har påstått att utredningen blivit desavuerad, utan det är riksdagen som har blivit det genom att utredningen inte har fullföljt det uppdrag

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

den fått. När dåvarande departementschefen skrev direktiven till den utredning som herr Ericsson är ordförande i, var han väl medveten om att statskontoret hade ett utredningsuppdrag. Det står t. o. m. nämnt i direktiven. Detta var alltså i och för sig ingenting märkvärdigt.

Sedan kan man naturligtvis ta frågan så legärt som tydligen majoriteten i läromedelsutredningen har gjort. Man har sagt: Ja visst, det här är ett bra förslag, det tillstyrker vi, och så rullar bollen vidare. Det är självklart att man kan göra så om man inte vill fullfölja de direktiv som givits, nämligen att man ingående och förutsättningslöst skall redovisa och diskutera skälen för och emot. Det är ju det vi saknar — vi har inte fått något underlag i detta sammanhang.

Det tidigare SÖ-förlaget skall jag inte gå in på i detalj. Vi som sitter i andra avdelningen känner rätt väl hur SÖ-förlaget kommit till och vad det sysslar med. Det var först sidofrågor, och sedan har verksamheten vuxit undan för undan.

När herr Ericsson talar om majoritetsbesluten vill jag erinra om att det ju bara finns två parlamentariker i denna utredning. Båda är socialdemokrater, och jag förstår att det inom den gruppen inte är så svårt att få enighet. Därutöver finns det fyra ledamöter, av vilka i varje fall en för mig är bekant som framstående socialdemokrat. Det torde ej heller vara så svårt att få med honom på förslaget.

Jag tycker alltså att den redovisning herr Ericsson har givit är ett försök att se det hela praktiskt. Samtidigt kommer dock herr Ericsson tillbaka till den ideologiska synpunkten. Vi skall inte socialisera bristerna — vad menar herr Ericsson med det? Att det inte skall bli några brister i det nya socialiserade företaget? Jo, var så säker att det kommer att finnas stora brister. De brister som läromedelsutredningen — jag är fullt medveten om det — kommer att

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

redovisa, skall ju rättas till. Men det skall inte ske på den här vägen. En galenskap blir väl inte bättre därför att man hittar på en annan och större.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att det var mycket intressant att lyssna till den redogörelse som utredningens ordförande lämnade. Att Sö-förlagets status skall ändras tyckte han var ett bra förslag när det kom från statskontoret. Behövde man därmed inte fortsätta utredningen i den frågan?

Nu tycker jag ändå att det är rätt egendomligt att man inte kan få utredningen förelagd riksdagen, så att man kan få svar på en hel del av de frågor som jag ställde i mitt huvudanförande. Detta har vi inte fått, även om det, som jag sade, var mycket intressant att lyssna till herr Ericssons anförande. Jag måste än en gång upprepa: Vad hade hindrat att man väntat ytterligare någon liten tid med propositionens framläggande, tills vi hade fått denna redovisning för riksdagen? Varför har det plötsligt blivit så bråttom? Vi hade kanske hunnit få se utredningen till höstriksdagen. Nu ruskar herr Ericsson på huvudet. Nå ja, något senare då. Men jag tycker i varje fall att en redovisning i dessa frågor vore på sin plats innan vi tar ställning till dem.

Herr ANDERSSON, AXEL, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det skall bli ett kort genmäle, ty jag kan i stort sett instämma i vad herr Wallmark och herr Thorsten Larsson nyss sade, nämligen att det ju är så egendomligt att statskontoret har pysslat med samma saker som en annan utredning, en utredning som skall tillkalla expertis just på detta område; statskontorets uppgift var ju betydligt vidare. Men så böjer sig denna specialutredning för de mera allmänna

resonemang som statskontoret för med hänsyn till Sö-förlaget, som vi mycket riktigt känner till. Vi känner också väl till de rent praktiska svårigheter som man där råkat ut för ibland. Men kvar står, liksom herr Thorsten Larsson just påpekat, att inte någonting har hänt under den senaste tiden som gör att denna fråga behöver aktualiseras på detta brådstörtade sätt.

Visst är det riktigt, som utredningens ordförande säger, att det råder brister. Det har rätt brister och det råder brister, men vi vet också mycket väl vad dessa brister har berott på. Vi har nämligen här i riksdagen forcerat hela vårt utbildningsväsende under det senaste årtiondet i så hög grad att det har varit en praktisk omöjlighet för någon, även för ett statligt läroboksförlag, att hänga med i svängarna och ha allting klart i och med att vi har beslutat den och den reformen. Det förhåller sig bara på det sättet.

Vidare är det, herr Ericsson, inte bara fråga om en förlagsverksamhet i största allmänhet. Här gäller det hela innehållet i pedagogiken. På detta område krävs alltid en förnyelse, och det är inte säkert att denna förnyelse kommer från ett hel- eller halvstatligt förlag. Som professor Husén säger, är det just människorna ute på fältet som i så hög grad berikar pedagogiken och gör det möjligt att få fram olika alternativ. Man blir inte likriktad i undervisningen. Alla lärare är inte likadana och har inte samma uppfattningar. Det är därför nödvändigt för skolan att ha olika alternativ att välja på.

Herr MÅRTENSSON (s):

Herr talman! Då jag inte vill bidra till en ytterligare förlängning av denna i och för sig intressanta debatt, nöjer jag mig med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr andre vice talmanen, att med anledning av vad därun-

der yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

Därefter gjorde herr andre vice talmannen i enlighet med de avseende punkten 1 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen; och förklarade herr andre vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övertäggande ja besvarad.

Herr Larsson, Thorsten, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 96 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Andersson, Axel, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut röster-na hava utfallit sålunda:

Ja — 59;

Nej — 54.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. organisation av ett läromedelsförlag

På gjord proposition bifölls därpå utskottets hemställan i punkten 2.

Vidare gjorde herr andre vice talmannen enligt de rörande punkten 3 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen; och förklarade herr andre vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övertäggande ja besvarad.

Herr Andersson, Axel, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 96 punkten 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Andersson, Axel, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut röster-na hava utfallit sålunda:

Ja — 59;

Nej — 54;

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ytterligare bifölls på gjord proposition utskottets hemställan i punkten 4.

På särskilda framställningar av herr andre vice talmannen beslöts dels att handläggningen av återstående ärenden å föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde, dels ock att å föredragningslistan för morgondagens sammanträde bevillningsutskottets betänkande nr 40 skulle sättas näst efter jordbruksutskottets utlåtande nr 24.

Anmälades och godkändes allmänna beredningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 173, i anledning av motioner om förhandlingar med Norge för att förhindra vattenföreningar i norra Bohuslän; och

nr 174, i anledning av motioner angående den psykiska hälsovården.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 210, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring, m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte i ämnet väckta motioner.

Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla frågor denna dag framställts, nämligen

av herr *Wallmark* (h) till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet: »Är Herr Statsrådet villig att ge kammaren en redogörelse för hur framskridna planerna är och vad konsekvenserna blir för Sverige om den planerade europeiska storacceleratorn förläggs till Lunsenområdet?»;

av herr *Nilsson, Nils*, (cp) till hans excellens herr statsministern: »Gäller regeringens uttalande om alla folks rätt till frihet och demokrati även i vårt förhållande till de baltiska folken?»; samt

av herr *Sörenson* (fp) till hans excellens herr statsministern: »Vilka möjligheter anser regeringen föreligga att på ett fruktbart sätt tillvarata ungdomens på skilda sätt visade sociala och internationella engagemang?»

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 18.42.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert